

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EBÛ NUVÂS VE ŞİİRİ

Yüksek Lisans Tezi

ZİYAD ARLI

İZMİR-2022

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

EBÛ NUVÂS VE ŞİİRİ

Yüksek Lisans Tezi

ZİYAD ARLI

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ EYUP AKŞİT

İZMİR-2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Ebû Nuvâs ve Şiiri*” adlı çalışmanın tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih: 07/03/2022

Ziyad ARLI

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

EBÛ NUVÂS VE ŞİİRİ

Ziyad ARLI

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Bu çalışmada klasik Arap şiirinde ün salmış I.Abbâsî döneminin en meşhur şairlerinden olan Ebû Nuvâs'ın hayatı, şiirlerindeki ölçü, içerik ve beyân sanatları tahlil edilip örneklerle ortaya konmaya çalışıldı.

Ebû Nuvâs, Abbâsî hilafetinin ilk yıllarında yaşayan, hem kişiliğiyle hem de şiirleriyle öne çıkmış Arap şiirinin en önemli temsilcisi sayılır. İslam öncesi ve ilk dönemleri, şairlerin terk edilmiş obalara ve kalıntılarına ağlama geleneği artık Ebû Nuvâs için bir mana ifade etmemektedir. İçki hakkında şiir yazmanın, harabelere ve çöl hayatına şiir yazmaktan daha iyi ve daha güzel olduğunu şiirlerinde inşâd etmiştir. Şarap şiirlerini çokça inşad etmesi dolayısıyla şarap ve sefahat şiirleriyle tanınmıştır. Ebû Nuvâs'ta şiir, hem kelimelerin seçimi hem de anlam yönünden büyük bir gelişme göstermiştir. Nitekim şiirlerinde halk dilinde çok az kullanılan kelimelere ve çok sayıda Farsça tabire yer verdiği gözlemlenmiştir. Ebû Nuvâs'ın şiir yeteneği çağdaşları olan şairler tarafından takdir gördüğü gibi sonraki şairler de onu takdir etmiş ve beğenmişlerdir. İbn Reşîk el-Kayrevânî Ebû Nuvâs hakkında "Ebû Nuvâs önceki şairlerin kullandığı üslûbu aşmış, belli lafızlara bağlı kalmamış bir şairdir" değerlendirmesinde bulunmuştur. Arap edebiyatının ünlü dil âlimi Câhiz ise Ebû Nuvâs için "Dili Ebû Nuvâs'tan daha iyi bilen bir kimseye rastlamadım" değerlendirmesinde bulunmuştur.

Ebû Nuvâs Bağdat'a geldiğinde şiirlerinden başka geçim kaynağı yoktu. Onun yaşadığı dönemlerde şiir, en iyi geçim vasıtalarından biri sayılırdı. Şairler şiir söyleyerek, hem servet kazanıyor hem de yöneticiler ve halkın yanında itibar elde ediyorlardı. Ebû Nuvâs da geçimini şiirlerden kazanan ve yöneticiler yanında itibar

elde eden şairlerdendi. Bermekiler ve Rabi' ailesi tarafından beğenildi, yanlarında yer aldı ve bu çevrelerden şiirleri sayesinde büyük bir servet edindi. Ebû Nuvâs söylemiş olduğu şiirler sayesinde Hârûnürreşîd'in meclisinde de kendine yer buldu. Ancak yapmış olduğu hatalardan dolayı Hârûnürreşîd onu hapse attırdı. Hapisten sonra Mısır'da yönetici olan Hasib'e de şiirler söyledi ve bir müddet onun yanında yer edindi. Halife Hârûnürreşîd'den sonra Emin ve Me'mun halifeler için de şiirler söylemiş ve bu şekilde geçimini sürdürmüştür.

Ebû Nuvâs, şiirlerinde klasik temaların hepsine yer vermekle birlikte daha çok şarap ve mucûn şiirleri inşâd etmiştir. Av şiirleri için de özel bir bölüm ayıran ilk şairlerdendir. Ebû Nuvâs'ın şiirleri fesahat ve belagat yönünden de ileri bir düzeydedir; şiirlerinde seçmiş olduğu kelimeler açık ve sade olup kapalılıktan uzaktır. Şiirlerinde teşbîh ve isti'âreyi çokça kullanmıştır. 54 yaşında vefat eden Ebû Nuvâs, zevk ve sefa dolu bir hayattan sonra ömrünün son yıllarında eğlence ve zevk ortamına tövbe etmiş ve Rabbine yönelmiştir. Tövbe ettikten sonra zühd ile ilgili çok güzel şiirler inşâd etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ebû Nuvâs, Arap şiiri, Arap edebiyatı.

ABSTRACT

Master's Thesis

Ebû Nuvâs and Its Poems

Ziyad ARLI

Izmir Kâtip Çelebi University

Institute of Social Sciences Department of

Basic Islamic Sciences

In this study, the life of nuvâ metrics, one of the most famous sellers of the period of Abbasid I, who was released in the classical Arabic classical, was tried to be revealed with examples related to poetic content and art of declaration.

Abû Nuvâs is considered the most important representative of modern poetry that developed in the first years of the Abbâsîd Caliphate. The tradition of pre-Islamic and early period poets to cry over abandoned camps and their remains no longer means anything for Abû Nuvâs. He built in his poems that writing poetry about alcohol is better and more beautiful than writing poetry about ruins and desert life. Therefore, he is known for his poems about wine and debauchery. Poetry in Abu Nuvâs showed a great improvement in terms of both the choice of words and meaning. As a matter of fact, it has been observed that his poems include words that are rarely used in the public language and many Persian expressions. This poetic talent of Abu Nuvâs was appreciated by the poets of his contemporaries, and later poets also appreciated and admired him. According to Ibn Reşik al-Kayrevani, he made the evaluation that "Ebû Nuvâs is a poet who exceeded the style used by previous poets and did not adhere to certain words". The famous language scholar of Arabic literature, Câhiz, on the other hand, said about Abu Nuvâs that he "could not come across anyone who knew the language better than Abu Nuvâs".

When Abu Nuwas came to Baghdad, he had no other source of livelihood other than his poems. During his lifetime, poetry was considered one of the best means of livelihood. Poets were both making wealth and gaining prestige among the rulers and the people by singing poetry. Like these poets, Abu Nuvâs was one of the poets who

earned his living from poems and gained prestige with the rulers. He was liked by the Bermekis and the Rabi' Family, took their place with them, and gained a great fortune thanks to his poems from these circles. Ebû Nuvâs found a place for himself in the assembly of Harunürreşîd thanks to the poems he said. However, because of the mistakes he had made, Harunürreşîd had him imprisoned. After the prison, he sang poems to Hasib, who was the ruler in Egypt, and took a place next to him for a while. After Caliph Hârûnürreşîd, Emin and Me'mun also sang poems for the caliphs and found a place with them.

Although Abu Nuvâs included all of the classical themes in his poems, he composed mostly wine and mucûn poems. He is one of the first poets to allocate a special section for hunting poems. The poems of Abu Nuvâs are also at an advanced level in terms of eloquence and eloquence; The words he chose in his poems are far from all kinds of strangeness and words that are difficult to understand. He used the arts of simile and metaphor from Beyân, which is a part of the science of rhetoric, in his poems. Ebû Nuvâs, who died at the age of 54, repented to the environment of entertainment and signs in the last years of his life, after a life full of pleasure and pleasure, and turned to his Lord. After repenting, he composed very beautiful poems about asceticism.

Keywords: Abû Nuvâs, Arabic poetry, Arabic literature.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
ÖN SÖZ.....	X
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	1
2. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE YÖNTEMİ.....	1
3. ARAP EDEBİYATINDA ŞİİR.....	3
3.1. Şiirin Tanımı	3
3.2. Şiirin Değeri	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	8
1. EBÛ NUVÂS'IN HAYATI VE YAŞADIĞI DÖNEM	8
1.1. EBÛ NUVÂS'IN HAYATI	8
1.1.1. Adı ve Künyesi.....	8
1.1.2. Doğumu	9
1.1.3. Soyu.....	11
1.1.4. Eğitimi.....	13
1.1.5. Evliliği.....	16
1.1.6. İçkiye Düşkünlüğü ve Ahlaki Tavırları.....	17
1.1.7. Kötü Alışkanlıkları Terk Etmesi	18
1.1.8. Vefatı.....	21
2.2. EBÛ NUVÂS'IN YAŞADIĞI DÖNEM.....	22

2.2.1. Siyasi Ortam	22
2.2.2. Sosyal Hayat	25
2.2.3. Kültürel Gelişmeler	26
İKİNCİ BÖLÜM	28
2. EBÛ NUVÂS VE ŞİİRİ	28
2.1. EBÛ NUVÂS'IN EDEBİ KİŞİLİĞİ	29
2.2. ŞİİRLERİNDE VEZİN VE BAHİRLER	34
2.3. ŞİİRLERİNDE İÇERİK	36
2.3.1. Hamriyyât Şiirleri.....	37
2.3.2. Mucûn Şiirleri	44
2.3.3. Gazâl Şiirleri	45
2.3.4. Medih Şiirleri	47
2.3.5. Hicâ' Şiirleri	51
2.3.6. Resâ' Şiirleri.....	53
2.3.7. 'Îtâb Şiirleri	57
2.3.8. Tard Şiirleri	58
2.3.9. Zühd Şiirleri	61
2.4. ŞİİRLERİNDE BEYÂN SANATLARI.....	68
2.4.1. Teşbîh	69
2.4.2. İsti'âre Tasrîhiyye	71
2.4.3. İsti'âre Temsîliyye.....	73
2.4.4. Mecâz-1 Mürsel	73
2.4.5. Mecâz-1 'Aklî	74
2.4.6. Kinâye	75
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	78

KISALTMALAR

(a.s.)	: Aleyhisselam
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
Bsk.	: Baskı
(c.c.)	: Celle Celâlüh
çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
m.	: Miladî
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm Tarihi
r.a.	: Radıyallahüanh
s.	: Sayfa
(s.a.v.)	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
thk.	: Tahkik Eden
tsz.	: Tarihsiz
vb.	: Ve Benzeri

ÖN SÖZ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla.”

Hamd, Âlemlerin Rabbi olan Allah (c.c.)’a mahsustur. Salât ve Selâm Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)’in üzerine olsun.

Şiir, bütün medeniyetlerde ilgi alanı olduğu için en eski edebî sanat kabul edilmiştir. Çünkü şiir, insanın hayal ürünüdür. Bundan dolayı diğer kültürlerde olduğu gibi Arap kültüründe de hayal ürünü şiir, düşünce ürünü nesirden önce başlamıştır. Ebû Nuvâs, şiirlerinde hayal gücünü çok iyi kullanan, Arap şiirinde devrim ve yenilik yapan öncü şairlerden biri kabul edilir. Ebû Nuvâs’ın dönemine kadar Arap şiiri büyük oranda Cahiliye dönemi şiirinin etkisinde gelişip ilerlerken Ebû Nuvâs, önceki şairlerin kullandığı üsluptan farklı bir üslubu kullanmıştır. Şehir hayatını çöl hayatına üstün tutmuş ve şiirlerinde şehir hayatının çeşitli yönlerini sade, akıcı ve güzel benzetmelerle yansıtmaya çalışmıştır.

Ebû Nuvâs’ın Arap edebiyatındaki yeri ve önemi hususunda dikkatimi çeken, tez konusunun belirlenmesinde, hazırlık ve yazımı sürecinde benimle yakından ilgilenen, aynı zamanda tezin şekillenmesinde ve istenilen noktaya gelmesinde destek veren danışmanım Öğretim Üyesi Dr. Eyup AKŞİT’e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezin hazırlanma sürecinde bana yardımcı ve katkısı olan herkese teşekkür ediyorum.

Ziyad ARLI

İzmir-2022

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Dil, insanların duygu ve düşüncelerini, istek ve arzularını birbirlerine aktarmaları için bir vasıta kabul edilmiştir. Bu vasıta sayesinde insanlar kültürlerini, örf ve adetlerini, gelenek ve göreneklerini sonraki kuşaklara taşımışlardır. Bir bakıma dil, kuşakların yaşam haritası ve aynası görevi görmüştür. Bir edebi ürün olan şiir de insanın duygu ve düşüncelerini, istek ve izlenimlerini, his ve tecrübelerini, daha zarif ve estetik bir yolla ifade etmesinin bir aracı olmuştur. Bu bağlamda Arap şiirinde en önemli şairlerden biri kabul edilmesinin yanı sıra Arap şiirinde yenilik hareketinin öncülerinden de sayılan Ebû Nuvâs, hem kendi çağının edebiyatçıları hem de daha sonraki edebiyatçılar tarafından şiirleri beğenilmiş ve kabul görmüştür. Konusu 'Ebû Nuvâs ve Şiiri' olan bu çalışmamızda Ebû Nuvâs'ın hayat hikâyesini ele aldıktan sonra şiirlerinin teması, özellikleri ve üslubunu yer vermeye çalıştık. Amacımız, Arap edebiyatında ün salmış olan Ebû Nuvâs gibi önemli bir şairi ve serdettiği şiirleri Türk okuyucusuna tanıtmak, hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgi vermektir.

2. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE YÖNTEMİ

Ebû Nuvâs, yaşadığı devirden itibaren özgün eserlere konu olmuş ünlü şairlerdendir. Araştırmada Ebû Nuvâs ile alakalı kaynaklar incelendikten sonra, elde edilen bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili klasik kaynaklardan yararlanmanın yanında, çağdaş araştırmalardan da istifade edilmiştir. Bu konuda öne çıkan ve en fazla istifade ettiğimiz kaynaklar şunlardır: Ebû Nuvâs döneminde yaşamış ve Ebû Nuvâs'a arkadaşlık yapmış olan Ebû Hiffân (m. 255/869)'ın *Ahbâru Ebî Nuvâs*'ı, İbn Manzûr (m. 711/1311)'un *Ahbâru Ebî Nuvâs*'ı, Abdülhalîm 'Abbâs

(m. 1913-1979)'ın *Ebû Nuvâs'ı* ve Şevkî Dayf (m. 1910-2005)'ın *Tarîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-'Abbâsîyyu'l-Evvel* isimli eserleridir.

Ebû Nuvâs'ın şiirleri tercüme edilirken, Ebû Nuvâs'ın dîvânına yapılan serhlerden faydalanılmıştır. Bu bölümde en çok istifade edilen kaynaklar şunlardır: Behcet Abdülğafûr el-Hadîsî'nin tahkik ettiği *Dîvânü Ebî Nuvâs bi-rivâyeti's-Sûlî*, Ewald Wagner'in tahkik ettiği *Ebû Nuvâs el-Hasan b. Hâni el-Hakemî* ve Ahmed Abdülmecîd el-Gazâlî'nin tahkik ettiği *Dîvânü Ebî Nuvâs* isimli eserlerdir.

Belâgat ilmi ile alakalı konuların tespiti, tarifi ve açıklanması konusunda; Abdülkâhir el-Cürcânî'nin (ö. 471/1078) *Delâilu'l-İ'câz'ı*, es-Sekkâkî'nin (ö. 626/1228) *Miftâhu'l-Ulûm'u*, Sa'düddîn et-Teftâzânî'nin (ö. 792/1389) *el-Muhtasaru'l-Meânî'si*, Nusrettin Bolelli'nin *Belâgat (Beyân-Me'ânî-Bedî' ilimleri)* isimli eserlerinden faydalanılmıştır.

Tezimiz, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır; Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve en çok yararlanılan kaynakların yanı sıra Arap edebiyatında şiir ve şiirin değeri hakkında kısa bir bilgi verildi.

Birinci bölümde, Ebû Nuvâs'ın hayatının bazı safhalarından ve yaşadığı dönemin sosyal, siyasal ve kültürel gelişmelerden bahsedildi.

İkinci bölümde de, Ebû Nuvâs'ın edebi kişiliği, Arap edebiyatındaki yeri, şiirlerinin biçim, içerik vb. özelliklerine yer verildi. Bunun yanı sıra şiirlerinde teşbih vb. edebi sanatlar tespit edilerek örneklerle tahlil edildi.

Faydalandığımız kaynakları dipnotta gösterirken öncelikle İKÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu esas alındı. Ancak orada yer almayan Arapça şahıs ve kitap isimlerinin yazımında ise, Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin kullanımı dikkate alındı.

Bu çalışmada konunun doğası gereği nitel bir veri analizi yöntemi olan doküman analizi benimsendi. Ebû Nuvâs'ın şiirlerinin sayısı oldukça fazla olması nedeniyle çalışmamızda sadece konumuzu ilgilendiren şiirlerine yer verildi. Şiirlerin hem Arapça hem de Türkçe çevirisi okura sunuldu. Şiirlerin çevirisinde kaynak dilden çok da uzaklaşmadan Türkçenin sözdizim kuralları da dikkate alınarak anlam çevirisi benimsendi.

3. ARAP EDEBİYATINDA ŞİİR

3.1. Şiirin Tanımı

“Şiir” kelimesi: Arapça “şe‘ar” (شعر) kökünden masdar olup sözlükte; *Hissetmek, sezmek, bilmek ve farkında olmak gibi anlamlara gelir.* Terim anlamda şiir sözcüğü için çeşitli tanımları yapılmıştır: İbn Manzûr şiir’in tanımını “*vezinli ve kafiyeyle sözler*” olarak tanımlamış.¹ İbn Reşîk (ö. 463/1071) şiir için “*Şiirin yapısı, lafız, vezin, kafiye ve anlamdan ibaret olan dört şeyden oluşur ki, bu aynı zamanda şiirin tanımıdır*”² değerlendirmesini yapmıştır. İbn Haldûn (ö. 808/1406) ise şiiri şu şekilde tanımlamıştır: “*Şiir, istiare ve betimlemeye dayalı, vezinde ve beyit’in son harfinde birbiriyle uyumlu beyitlerle bölümlenen, her bölümü, konusu ve amacı bakımından bağımsız olan ve Arapların şiire özgü üsluplarına uygun belagatli sözdür.*”³

3.2. Şiirin Değeri

İnsanı diğer canlılardan ayıran temel özelliklerden birisi dil yeteneğidir. İnsan, dil sayesinde elde ettiği yararlar arasında, iletişim kurmak, bilgi aktarmak ve üretim yapmanın yanı sıra pek çok edebi sanat ve ürün sayabiliriz. Dilin, dışa vurulan en etkili ve en önemli özelliği de şiir sanatı olmuştur. Bu bağlamda diğer dillerde olduğu gibi Arap edebiyatında da şiir, her zaman önemsenmiş ve rağbet görmüştür. Bu bağlamda şiiri aktaran şair de sevgi, saygı ve itibar sahibi olmuştur. Zira Arap kültüründe şairlerin bu kadar sevgi ve saygı görmesinin en önemli sebeplerinden birisi, kabilesini savunması ve yeri geldiğinde şiiri bir silah olarak kullanmasından kaynaklanıyordu.⁴ Cahiliye döneminde şiir her zaman rağbet görmüş, şiiri teşvik eden, besleyen, gelişmesine vesile olan ortamlar kurulmuştur. Her yıl düzenli olarak düzenlenen panayırarda ticaretin ve alışverişin yapılmasının yanında şairler, ün salmış şairlerin ve kalabalık halkın huzurunda şiirlerini sunarlar ve böylece

¹ Geniş bilgi için bkz. İbn Manzûr, Ebu’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed

² İbn-i Reşîk, Ebû Ali el-Hasen el-Kayrevânî, *el-‘Umde fî mehâsini’s-şi‘r ve âdâbih*, Mektebetü’l-Hâncî, I-II, Kahire, 2000, s. 193.

³ İbn Haldun, ‘Abdurrahman b. Muhammed (ö. 808/1332), *Mukaddime*, Kahire, tsz., s. 538.

⁴ İsmail Durmuş, “Şiir”, *DİA*, XXXIX, s. 144-154.

kendilerini tanıtma fırsatını yakalarlardı. Bu panayırların en meşhuru Ukaz idi. Arap yarımadasının her tarafından gelen şair ve râviler burada toplanır, burada sunulan ve beğenilere mazhar olan şiirler, râviler vasıtasıyla yarımadaının her tarafına aktarılırdı.⁵

Erken İslam döneminde şiirin konumu biraz sarsıldığını söyleyebiliriz. Müşriklerin Hz. Muhammed (s.a.v.)'e “mecnun şair” diye iftirada bulunmaları ve kadim şiirin asabiyet üzerine inşa edilmiş olması İslam'ın ilk dönemlerinde şiirin yasaklanması anlayışını doğurmuştur.⁶ Özellikle ayet ve hadislerde geçen tabirler şiiri ve şairi hedef almış, bu yüzdendir ki İslam'ın ilk dönemlerinde şiire ve şaire olumsuz bir şekilde yaklaşıldığını söyleyebiliriz. Bu konuda Müslümanların yaklaşımların şu şekilde özetleyebiliriz:

Şiire olumsuz manada yaklaşım sergileyenlerin tutunduğu bazı ayet ve hadisleri şu şekildedir:

Kuranı Kerimde:

"وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ * أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ * وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ"

"Şairlere gelince, onlara da sapıklar uyar. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?"⁷ buyrulmuştur.

Bir diğer ayette de:

"وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشُّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ"

"Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da. Onun söyledikleri, ancak Allah'tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kuran'dır."⁸ Buyrulmaktadır.

Ayetleri yüzeysel bir okumaya tabi tuttuğumuzda şiirin ve şairliğin tenkit edildiği görmekteyiz. Benzeri bir durum hadislerde de görülmektedir. Peygamber Efendimiz bir hadisinde şöyle buyurmaktadır:

"لَأَنْ يَمْتَلَى جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحًا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلَى شِعْرًا"

"Birinizin içinin irinle dolması, muhakkak ki şiirle dolmasından hayırlıdır"⁹

⁵ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-I Câhiliye Dönemi*, Fenomen yayınları, Kayseri, 2014, s.75.

⁶ İsmail Durmuş, "Vezin", *DİA*, XLIII, s. 77-79.

⁷ eş-Şuarâ, 26/224-227.

⁸ Yâsîn, 36/69.

Bazı Müslümanlar İlk bakışta bu hadis'e göre şiir öğrenmenin ve ezberlenmesinin sakıncalı bir durum olduğu anlamışlar ve bu yüzden şiire mesafeli yaklaşmışlardır. Şiiri olumsuz manada yaklaşım sergileyen âlimler, vermiş olduğumuz örnekler ve benzerleri ışığında şiire mesafeli yaklaşılması hükmüne varmışlardır.

Öte yandan, şiire karşı olumlu tavır sergileyen Âlimler, şiiri olumlu manada ele alan rivayetlerin çok daha fazla olduğunu söylemişlerdir. Yukarda örneğini verdiğimiz Şuarâ süresinin 227. Ayetinin devamında Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır:

"أَلَا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا
أَجْرَ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ"

"Ancak iman edip iyi işler yapan, Allah'ı çok çok anıp, haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar müstesnadır."

eş-Şevkânî (ö. 1250/1834) *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr* eserinde bu ayetin tefsirinde şu ifadeler yer vermiştir: "İman edip iyi işler yapan, Allah'ı çokça anan, haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar müstesna edilmiş, burada müstesna edilenlerin Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Revâha ve Ka'b b. Mâlik gibi Müslümanlar kast edilmiştir. Bir gün Ka'b b. Mâlik Peygamber efendimize "Allah (c.c.) şairler hakkında ayetler indirmiştir siz bu konu için ne dersiniz" diye sorunca Peygamber efendimiz şu cevabı vermiştir "Mümin hem kılıcı hem de dili ile cihâd eder" buyurmuştur."¹⁰

Ayetlerde olduğu gibi aynı şekilde Hadislerde de şiirle alakalı olumlu manada rivayetlerin olması şiire karşı olan olumsuz yaklaşımları bertaraf etmektedir. ¹¹ Bu manadaki hadislerden bazıları için şu örnekleri verebiliriz:

"إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ حِكْمَةً"

"Şiirden bir kısmı, şüphesiz hikmettir"¹²

⁹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fi, *Sahîh-i Buhârî*, (Terceme; Mehmed Sofuoğlu), Ötüken Yayınları, tsz., Edeb 92/178, s. 3801.

¹⁰ eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî (ö. 1250/1834), *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*, I-VI, Dâr ibn Kesir, Dımaşk, h. 1414, IV, s. 142.

¹¹ Geniş bilgi için bkz. İbn Reşîk, Ebû Alî el-Hasen el-Kayrevânî, *el-'Umde fi mehâsini'ş-şi'r ve âdâbih*, Mektebetü'l-Hâncî, I-II, Kahire, 2000. I, s. 10-22.

¹² Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, Edeb 92/178, s. 3795.

Başka bir hadis örneğinde de Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"عَنْ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ، سَمِعْتُ جُنْدَبًا، يَقُولُ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِي إِذْ أَصَابَهُ حَجْرٌ، فَعَثَرَ، فَدَمِيئَتْ إِصْبَعُهُ، فَقَالَ: هَلْ أَنْتَ إِلَّا إِصْبَعٌ دَمِيئٌ ... وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيتُ."

"*el-Esved ibn Kays şöyle demiştir: Ben Cundeb'den işittim şöyle diyordu: Peygamber (s.a.v.) bir gazvede yürürken, parmağına bir taş isabet etmiş, kanamıştı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Sen ancak bir parmaksın ki kanadın Allah yolundadır bütün de çattığın buyurdu.*"¹³

Hadisin lafızlarında açıkça görüldüğü gibi Hz. Peygamber yaşadığı duygusal durumu şiirsel ifadelerle inşâd etmiştir.

Bir diğer hadis örneğinde de Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا الشَّاعِرُ كَلِمَةُ لَبِيدٍ "أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ"

"*Peygamber (s.a.v.) "Şair sınıfının söylediği en doğru söz, Lebîd'in "İyi bilin ki, Allah'tan başka her şey batıldır" kelâmıdır..."* buyurmuştur."¹⁴

Şiir ile alakalı Ayetlerde ve hadislerde geçen ibareler şiire olan yaklaşımı etkilemiştir. Şunu ifade etmek gerekir ki şiirin olumsuz olduğunu gösteren ayetlerin ve hadislerin sadece zahir anlamına bağlı kalınmaması gerektiği kanaatindeyiz. Bu konudaki naslara bütüncül bir şekilde yaklaşıldığında şiirin ne kadar önemli bir sanat olduğunu anlayabiliriz. Bu konuda yorum yapan âlimlerin genel görüşü de bu yöndedir. Şiir konusunda âlimlerin bazıları olumsuz manada bir tutum sergilemelerine rağmen birçok âlim de olumlu manada bir tutum sergilemiştir.¹⁵ Bu konuda el-Câhız (ö. 255/869), Hz. Ömer (ö. 23/644)'in: "*Araplarda sanatın en iyisi, ihtiyacı olduğu zaman bir kimsenin sunduğu birkaç beyittir*" dediğini rivayet etmiştir.¹⁶ İbn Sellâm el-Cumahî (ö. 231/846) de bu konuda "*diğer ilim ve sanat türleri gibi şiirin de, ilim ehlinin bildiği bir sanat ve beceri yönü vardır*" değerlendirmesinde bulunarak bunu vurgulamıştır.¹⁷ el-Kadî Ebu'l-Hasen 'Ali el-Cürcânî (ö. 393/1001) ise bu konuda şöyle dediği aktarılır: "*Şiir, Araplara ait*

¹³ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, Edeb 92/178, s. 3796.

¹⁴ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, Edeb 92/178, s. 3796.

¹⁵ Geniş bilgi için bkz. İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbih*, I, s. 10-22.

¹⁶ el-Câhız, 'Amr b. el-Bahr, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, I-II, Kahire, 1968, II, s. 101.

¹⁷ el-Cumahî, Muhammed b. Selâm, *Tabakâtu's-Şu'arâ*, Beyrut, ts., s. 3.

ilimlerden biridir. Bu ilmi, karakter, zevk ve zekâ ortaklaşa sağlarlar. Sonra kavrama yeteneği, onun diğer araçlarına güç katar.”¹⁸ Abdulkâhir el-Curcânî (ö. 471/1078-79) “*Delâilu’l-i’câz*” isimli eserinde, şiir sanatına karşı çıkmamanın yanlışlığından hareketle, itikat savunması açısından şiir, söz ve beyan sanatının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Şiiri eleştirenlerin delillerine cevap veren el-Curcânî şiire karşı çıkanlara “*her sözde olduğu gibi şiirin de güzeli ve çirkini vardır. Önemli olan bu sanatı faydalı işlerde kullanmaktır. Dolayısıyla dini temel kaynaklarda güzel-çirkin, iyi-kötü demeden pek çok beyitle doludur.*” değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁹ İbn Haldûn (ö. 808/1406), Arapların, ilk dönemlerde şiirden uzaklaştıklarını şöyle ifade etmektedir: “*Onlar, bir müddet nazım ve nesirden uzak durdular. Sonra, bu durum yerleşip sükûnet buldu ve dinin yüceliğine alıştılar. Şiirin haram ve helal olması konusunda bir vahiy de gelmedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) şiir dinledi, şiire mükâfat verdi. Bunun üzerine de onlar eski hallerine döndüler.*”²⁰

Yapılan bu değerlendirmeler sonucu bazı âlimlerin şiire seviyeli yaklaşımları olsa da, buna karşılık çoğunlukta olan âlimlerin delillerinden ve açıklamalarından da yola çıkarak şiirin, Arap edebiyatında ne kadar önemli bir yeri olduğunu anlayabiliriz.

¹⁸ el-Cürcânî, Ebu’l-Hasen ‘Ali, *el-Vesâtaḥ Beyne’l-Mutenebbî ve Husûmihi*, Kahire, tsz., s. 22.

¹⁹ Geniş bilgi için bkz. el-Curcânî, Ebû Bekr Abdülkahir b. Abdirrahmân b. Muhammed, (ö. 471/1078-79) *Delailu’l-icâz fî ilmi’l-meâni*, (Talik: Reşîd Rızâ) Beyrut, 1994, s. 24-37.

²⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, s. 500.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EBÛ NUVÂS'IN HAYATI VE YAŞADIĞI DÖNEM

1.1. EBÛ NUVÂS'IN HAYATI

1.1.1. Adı ve Künyesi

Ebû Nuvâs'n okunuşu: (*أَبُو نُؤَاسٍ*) Nûn harfi ötreli, Vâv harfi de üstün olup şeddesizdir.²¹ Nûn ve Vâv harflerinin üstün şeklinde de okunduğu rivayet edilmiştir.²² Kaynakların genelinde Ebû Nuvâs'ın adı: el-Hasen b. Hâni' el-Hakemî olarak geçmektedir.²³

Ebû Nuvâs künyesinin, kendisine nasıl verildiği hakkında farklı rivayetler mevcuttur. Bunlardan bir kaçını şöyle aktarabiliriz:

²¹ İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî Er-Rüveyfî (Ö. 711/1311), *Ahbâr Ebî Nuvâs*, Mısır, Matba'atu'l-İ'timâd 1924, s. 4.

²² İbn Manzûr, *Muhtâru'l-Ağânî*, (thk. Abdul'alîm Et-Tahâvî), Kâhire, Dâru'l-Mısriyye 1996, I-VIII, III, s. 8.

²³ Ebû Hiffân, Abdullah b. Harb el-Mihzemî (ö. 255/869), *Ahbâr Ebî Nuvâs*, (thk. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Mektebetu Mısır, 2010, s. 109; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe Ed-Dîneverî (Ö. 276/889), *Eş-şî'r ve's-şu'arâ*, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Kâhire, Dâru'l-Ma'ârif, I-II, II, s. 796; İbnü'l-Mu'tez, Ebü'l-'Abbâs 'Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tezz-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-'alellah el-'Abbâsî (Ö. 296/908) *Tabakâtü's-Şu'arâ*, (thk. 'Abdussettâr Ahmed Ferrâc), Daru'l-Ma'ârif, Kâhire, s. 193; İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân el-Mevsilî el-Bağdâdî (ö. 392/1002), *Tefsîru urcûzeti Ebî Nivâs*, (thk. Muhammed Behcet el-Eserî), Mecme'u'l-lugati'l-'arabiyye, Dimaşk, tsz. s. 54; el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit (Ö. 463/1071), *Târîhu Bağdâd*, (thk. Beşşâr Ahmed Ma'ruf), Beyrut, Dâru'l-İslamî, 2002, I-XVI, VIII, s. 475; İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî (Ö. 681/1282), *el-Vefeyât*, (thk. İhsân 'Abbâs), Beyrut, Dâr Sâdır, I-VIII, II, s. 95; Brockelmann, Carl (ö. 1956), *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* (Geschichte der Arabischen Litteratur), çev. Abdülhalîm Neccâr (Almanca'dan Arapça'ya), Dâru'l-me'ârif, Kahire 1977, s. 24; Muhsin el-Emîn (Ö.1952), *A'yânü's-Şî'a*, (thk. Hasanu'l-Emîn), Beyrut, Daru't-Ta'âruf 1983, I-XII, V, s. 331; 'Abdulhalim Abbâs (ö. 1979), *Ebû Nuvâs*, Dâru'l-Mâ'ârif, Kahire, 1119, s. 6; Şevkî Dayf, Ahmed Şevkî 'Abdüsselâm Dayf (1910-2005), *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî, el-'Asru'l-'Abbâsiyyu'l-Evvel*, Kâhire, Dâru'l-Ma'ârif, I-X, III, s. 220; Fuat Sezgin, (ö. 2018) *Târîhu't-türâsi'l-'Arabî*, (Arapçaya çev. 'Aref Mustafa) I-X, Câmî'atü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad 1991, II, s. 109; Nasuhi Ünal Karaarslan, "Ebû Nuvâs", *DİA*, X, s. 205-207.

Ebû Nuvâs'ın Saçları omuzlarına kadar sarktığı için kendisine “uzun saçlı ve perçemli” anlamında Ebû Nuvâs denmiştir.²⁴ Bu konuda İbn Manzûr (ö. 1311) şunları aktarmıştır: Ebû Nuvâs'a künyesi sorulmuş o da şu şekilde cevap vermiştir “Basra da komşularımdan biri arkadaşlarını evine davet etti, onlardan biri gecikince kapısından dışarı çıkarak onu çağırması için kimi göndersem diye bakındı, çocuklarla oynadığımı görünce beni çağırdı, o zamanlar başımın ortası örgülü idi, bana “hey Hasan! Haydi koş bakalım, oradaki falan kimseyi buraya getir” dedi. Bende o adamı çağırmak için koştum, koşarken de saçımın örgüsü sallanıyordu. O adamı getirdikten sonra bana, (koşarken saçım sallandığı için) “iyi iş çıkardın Ebû Nuvâs” (saçı perçemli-saçı örgülü) dedi. Artık o günden sonra bu lakap ile anıldım.”²⁵

Bir başka görüşe göre ise, Ebû Nuvâs Yemenli Hâkem'in oğullarındandı, dolayısıyla Yemen krallarından olan zû-Nuvâs'a izafeten bu künyeyi aldığı bilinmektedir.²⁶

İbn Manzûr'dan gelen bir diğer görüşe göre Ebû Nuvâs'a künyesinin ne anlama geldiğini, bu künyeyi kimin ona verdiğini ve Nuvâs adında bir oğlu olup olmadığı sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Nuvâs, Ceden, Yezen, Kılâl ve Küla' adları Himyer krallığına bağlı dağların adlarıdır. Kendilerine ait olan dağa da Nuvâs derler.”²⁷

1.1.2. Doğumu

Ebû Nuvâs h. 139 (m. 756-57)'da İran'ın güney batısındaki Ahvâz²⁸ kentinde doğduğu ağırlık kazansa da, h.130-145 (m. 747-762) yılları arasında farklı tarihler verilmektedir.²⁹

Ebû Hiffân (ö. 255/869), *Ahbâr Ebî Nuvâs* adlı eserinde Ebû Nuvâs'ın h.136'da Ahvâz'da bulunan Maktû' adlı dağın yakınlarında doğduğunu aktarmıştır.³⁰

²⁴ İbn Manzûr, *a.g.e.*, s. 4.

²⁵ İbn Manzûr, *Muhtâru'l-ağânî*, III, s. 3.

²⁶ Nasuhi Ünal Karaarslan, “Ebû Nuvâs”, *DİA*, X, 205-207.

²⁷ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 3.

²⁸ “Ahvâz”: Bağdad çevresinde bir bölgenin adıdır. Daha geniş bilgi için bkz. Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, Dâr Sadr, Beyrut 1977, I-V, I, s. 118.

²⁹ Muhsin el-Emîn, *A'yânü's-Şî'a*, V, s. 331; Fuat Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-'Arabî*, II, s. 109. Nasuhi Ünal Karaarslan, “Ebû Nuvâs”, *DİA*, X, 205-207.

³⁰ Ebû Hiffân, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 109.

Ebû Nuvâs'ın doğduğu yer olarak Basra görüşü ileri sürülse de Ahvâz'da doğduğu görüşü daha kuvvetli olduğu bildirilmektedir.³¹ Ebû Hiffân *Ahbâr Ebî Nuvâs* adlı eserinde Ebû Nuvâs'ın Ahvâz'da doğduğu görüşünü aktardıktan sonra on iki yaşında Basra'ya gittiğini aktarmaktadır.³²

İbn Kuteybe Basralı olduğunu savunmuş ve bu konuda Ebû Nuvâs'ın söylemiş olduğu şiirleri delil olarak sunmuştur:

"أَيَا مَنْ كُنْتُ بِالْبَصْرَةِ أَصْفَى لَهُمُ الْوَدَا
وَمَنْ كَانُوا مَوَالِيٍّ وَمَنْ كُنْتُ لَهُمْ عَبْدًا
وَمَنْ قَدْ كُنْتُ أَرْعَاهُ وَإِنْ مَلَّ وَإِنْ صَدَا
شَرِبْنَا مَاءَ بَغْدَادَ فَأَنْسَانَاكُمْ جِدًا"

"Ey kendileri ile Basra'da beraber yaşamış ve kendilerini içten sevdiğim kimseler!

Onlar ki, benim efendim bende onların kölesi idim

Ve usansa da yüz çevirse de ey kendisinin ardından gittiğim kimse!

Bağdat suyunu içtik sizleri unuttuk."³³

İbn Kuteybe, Ebû Nuvâs'ın Basralı olduğunu Ebû Nuvâs'ın bir başka şiirini şöyle aktarıyor:

"أَلَا كُلُّ بَصْرِيٍّ يَرَى أَنَّهَا الْعُلَى
وَإِنْ أَكْبَصْرِيًّا فَإِنَّ مُهَاجِرِي
مُكَمَّهَةٌ سَحَقُ لَهْنٍ جَرِينُ
دِمَشْقُ وَلَكِنَّ الْحَدِيثَ شَجُونُ"

"Doğrusu her Basralı yüceliği hürmaları toplayıp yığmakta görüyor.

Basralı olsam da Dımışk (Şam)'a göçmüşüm. Lakin dedikodu yapmak üzücüdür."³⁴

Ebû Nuvâs'ı ele alan kaynakların geneline baktığımızda Ebû Nuvâs Ahvâz'da doğduğunu daha sonra Basra bölgesine gittiğini görmekteyiz.³⁵ Bununla birlikte

³¹ İsa Abdüşşâfi İbrâhim, el-Mısri "Ebû Nuvâs fî enzâri'd-dârisîne'l-'Arabi'l-muhdesîn", el-Câmi'atü'l-Ürdüniyye, 'Amman 2003, (Yüksek Lisans Tezi), s. 12; Muhsin el-Emîn, *a.g.e.*, V, s. 331.

³² Ebû Hiffân, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 109.

³³ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ*, II, s. 798.

³⁴ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ*, II, s. 798; *Dîvân Ebî Nuvâs*, (thk. Ahmed 'Abdülmeccid el-Gazâlî), Beyrut, Dâru'l-Kitabu'l-'Arabî s. 546.

³⁵ Geniş bilgi için bkz. İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 3; Şevkî Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-'Arabî*, III, s. 220; Muhsin el-Emîn, *A'yânü 'ş-Şi'a*, V, s. 331.

farklı rivayetlerin çokluğu dolayısıyla Ebû Nuvâs'ın doğup büyüdüğü yer hakkında kesin bir sonuca varmak mümkün olmadığı kanaatindeyiz.

1.1.3. Soyu

Ebû Nuvâs'ın Babası Hâni' isminde olup Dımişk (Şâm) asıllıdır ve Araplardandır. Annesi de Cüllebân (Gülbân) olup Fars asıllıdır.³⁶ Bir başka görüşe göre de annesinin de babasının da Fars asıllı olduğudur.³⁷ Ebû Nuvâs'ın babası Hâni', Cüllebân ile tanışması ve daha sonra onunla evlenmesi şu şekilde anlatılmaktadır: Hâni', Ahvâz'da bulunan "Ribât'a"³⁸ askeri görev için gitmişti ve orada zevcesi olacak olan Cüllebân ile bir nehrin kıyısında tanıştı. Hâni' Cüllebân'ın güzelliğinden etkilendi ve ona aşık oldu. Daha sonra Hâni' Cüllebân ile evlendi. Bir müddet sonra Ebû Nuvâs'ın Babası Hâni' eşini ve çocukları hasan (Ebû Nuvâs) ve Muaz'ı da yanına alarak Basra'ya yerleşti. Hâni', oğlu Hasan'ı Kuran eğitimi için bir hocaya götürdü, Hasan öyle iyi bir seviyeye ulaştı ki ona ders verenler dahi hayret ettiler. Ancak Hasan çocukluğunun tadını alamadan yetim kaldı ve babasını kaybetti. Fakir bir aileye sahip olan hasan çalışmak zorunda kaldı ve bir "attar"ın³⁹ yanında çalışmaya başladı.⁴⁰

İbn Manzûr Ebû Nuvâs'ın Hakemî nisbesi hakkında "*Muhtâru'l-ağânî*" eserinde farklı bir görüş aktararak şunları söylemiştir; Ebû'l-Hasan b. Hâni' Mes'ûd el-Mâdarânî'nin yanında kâtiplik yapardı ve adı da Huneyy'dir. Vefatına kadar Ebû Nuvâs hariç ne evladı ne de halefi vardı. Ebû Nuvâs büyüyünce babasının adını değiştirdi ve kendisini Hasan b. Hâni' diye tanıttı.⁴¹

Rivayetlerin farklılığı nedeni ile doğumunda olduğu gibi bu konuda da kesin bir yargıya varmak zor görünüyor. Ancak Ömer b. Abdülaziz (ö. 720) döneminde

³⁶ 'Abdulhalim Abbâs, *Ebû Nuvâs*, s. 22; Nasuhi Ünal Karaarslan, "Ebû Nuvâs", *DİA*, X, s. 205-207.

³⁷ Abd 'Avn er-Ravdân, *Mevsûatü şü'arâi'l-'asri'l-'Abbâsî*, Dâr Usâme, Ürdün, Umman, 2001, I, s. 50; Şevkî Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-'Arabî*, III, s. 220.

³⁸ "Ribât": Sınır boylarında ve stratejik mevkiilerde askerî amaçlı müstahkem yapılara verilen ad. Daha geniş bilgi için bkz. İsmail Yiğit, *Ribât*, *DİA*, XXXV, s. 76-79.

³⁹ "Attar": Eskiden bir nevi eczacılık yapan, güzel kokular satan, bugün ise baharat, şifalı otlar ve kurutulmuş çeşitli gıda maddeleri ticareti yapan kimselere verilen ad. Daha geniş bilgi için bkz. Nil Sarı, *Attar*, *DİA*, IV, s. 94-95.

⁴⁰ 'Abdulhalim Abbas, "*Ebû Nuvâs*", *Dâru'l-Mâ'ârif* 1119, Kahire, s. 20-22.

⁴¹ İbn Manzûr, *Muhtâru'l-ağânî*, III, s. 8.

Horasan'a valilik yapan Fars asıllı Cerrâh b. 'Abdullah Hakemî'nin azatlısı olduğu için Farslı olduğu görüşü daha kuvvetli olduğu aktarılmaktadır.⁴²

Ebû Nuvâs'ın muhaliflerinden Ebân b. Abdilhamîd el-Lâhikî (ö. 200/815) Ebû Nuvâs'a soyu hakkında hicivde bulunmuş ve söylemiş olduğu şiirlerinde Ebû Nuvâs'ı şu şekilde tarif etmiştir:

"أبو نواس ابن هاني وأمه جليان
والناس أفطن شيء إلى دقيق المعاني
إن زدت حرفا على ذا يا صاح فاقطع لساني"

"Ebû Nuvâs Hâni'nin oğludur. Anası da Cüllebândır.

İnsanlar da ince manaları anlamakta çok zekidirler

Ey dostum, bu tanımdan fazla bir şey söylemiş isem dilimi kopar."

el-Lâhikî bu şiirlerinde Hâni'nin ve Cüllebân'ın bilindik ailesi olmadığını söylemeye çalışmış ve Ebû Nuvâs'a hicivde bulunmuştur.⁴³ Yani onu nesebi belli olmayan biri gibi takdim etmiştir

İbn Hallikân (ö. 681/1282) *Vefeyât* adlı eserinde Ebû Nuvâs'ın tek olmadığını ve onun başka kardeşleri de olduğunu iddia ederek farklı bir görüşe yer vermiş ve şunları aktarmıştır: Ebû Nuvâs Ahvâz'da doğdu. İki yaşında oradan ayrıldı. Annesi Ahvâz'lı olup adı Cüllebândır. Babası Emevî'lerin son halifelerinden Mervân b. Muhammed (ö. 132/750)'in askerlerinden biriydi ve Dımeşk (Şam) ehliydendi. Daha sonra ribâtlık görevi için Ahvâz'a gitti, orada Cüllebân ile evlendi ve ondan çocukları oldu. Ebû Nuvâs ve Ebû Mu'âz da bu çocuklardandı.⁴⁴

Araştırmalarımızın Neticesinde Ebû Nuvâs asil ve soylu bir aileye dayanmadığını öğreniyoruz. Hatta rivayet edilir ki, Hasîb adında biri Ebû Nuvâs'a soyunun kime dayandığı hakkında sormuş, Ebû Nuvâs da soyunu gizleyerek şu cevabı vermiştir *"Edebi kişiliğim soyumun kime ait olduğunun bilinmesine gerek bırakmamıştır"*.⁴⁵

⁴² Geniş bilgi için bkz. Şevkî Dayf, *a.g.e.*, III, s. 221.

⁴³ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 34.

⁴⁴ İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, s. 95.

⁴⁵ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, s. 96.

Ebû Nuvâs, Asil bir soya sahip olmaması onu her zaman kendi soyunu gizlemeye sevk etmiştir. Soyu üzerinden kendisini hicvedenlere o da onları hicvetmiştir. Kendini övmek ve savunabilmek için söyleyebileceği sözler şu şiirlerde söylediğinden öteye gidememiştir:

"إِنْ تَهْجُنِي تَهْجُ فَتَيِّ مَا جِدًّا لَا يَرْفَعُ الطَّرْفَ إِلَى مِثْلِكَ"

*Eğer beni hicvediyorsan bilesin ki senin gibilere bakmayacak kadar şerefli birini hicvediyorsun.*⁴⁶

1.1.4. Eğitimi

Ebû Nuvâs daha küçük bir çocuk iken ailesiyle Basra'ya taşındı. Taşındıktan bir müddet sonra babası vefat etti. Babasının ölümü üzerine yetim kaldı ve onun bakımı ve eğitimi annesi ilgilendi.⁴⁷ Eğitimine daha küçük yaşlarda başlayan Ebû Nuvâs Kuran'ı Kerim'i Ya'kûb b. İshâk el-Hadramî (ö. 205/821)'den öğrendi. Kuran'ı iyi bir şekilde okuyup öğrendikten sonra hocası Ya'kûb ona yüzüğünü attı ve "artık buradan gidebilirsin, çünkü sen Basra halkının en iyi okuyucularından oldun" dedi.⁴⁸

Ebû Nuvâs, Arapçayı konuşabilmesinin yanında annesinden Farsçayı da öğrendi. Daha küçük yaşlardayken bazı şiirleri ezberlediği, şiire karşı ilgisi ve kabiliyeti daha küçük yaşlarda görülmeye başladığı aktarılmaktadır.⁴⁹

Ebû Nuvâs, Basra'da bulunan Mescidu'l-Câmi'e giderek ilim meclislerine katılır lügat ve dini ilimleri öğrenirdi. Ebû Nuvâs yaşı biraz ilerleyip bu şekilde ilim meclislerine devam ederken annesi geçim sıkıntısından dolayı onun attar'da çalışmasını istedi. Artık Ebû Nuvâs hem attarların yanında çalışır ailesinin geçimi için yardım eder hem de yatsı vakitlerinde mescide gider Ebû 'Ubeyde'den Arapların tarihlerini ve kahramanlıklarını dinlerdi. Ebû Zeyd'den de lügat ilminde garip kelimeleri, Halefû'l-Ahmar'dan da pek az rivayet edilen değerli şiirleri öğrenirdi.⁵⁰ Ebû Zeyd Saîd b. Evs el-Ensârî (ö. 215/830)'den Arap dilindeki garip kelimeleri

⁴⁶ 'Abdulhalim 'Abbâs, "Ebû Nuvâs", s. 23.

⁴⁷ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 6.

⁴⁸ İbn Manzûr, *a.g.e.*, s. 6.

⁴⁹ Nasuhi Ünal Karaarslan, "Ebû Nuvâs", *DİA*, X, s. 205-207; Şevkî Dayf, *Tarihu'l-edebi'l-'arabi*, s. 221.

⁵⁰ Şevkî Dayf, *Tarihu'l-edebi'l-'arabi*, s. 221.

araştırır, yazar ve manalarını öğrendi. Nahiv âlimi Ebû Bişr Amr b. Osmân Sîbeveyhî (ö. 180/796)'nin *el-Kitâb* eserini inceledi ve nahiv ilmini öğrendi. Hadis ilmini de Abdülvâhid b. Ziyad el-Abdî (ö. 170/786), Yahyâ el-Kattân (ö. 198), Sa'd es-Semmân el-Bâhilî (ö. 203/818-19) gibi âlimlerden hadisleri yazdı ve öğrendi.⁵¹

Ebû Nuvâs, sadece şiir ve lügat alanında ilerlemiş bir şair değildi. Aynı zamanda fıkıh ve fetva yollarını, hadislerden hüküm çıkarabilmeyi, Kuran ilimlerinde nâsîh ve mensûh'u, muhkem ve mütaşâbih gibi hükümlere de vakıftı.⁵²

Ebû Nuvâs eğitim yıllarında hayatının dönüm noktalarından biri, Kûfeli şair olan Vâlibe b. Hubâb ile tanışması oldu. Belki de hayatını şekillendirmede en etkili kişi Vâlibe b. Hubâb olmuştur. Ondan şiir öğrenmekle birlikte ahlaki açıdan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Vâlibe b. Hubâb Ahlâk dışı söz ve tavırlarıyla tanınan şairlerden biriydi.⁵³

Ebû Nuvâs'ın Vâlibe b. Hubâb ile tanışması kaynaklarda farklı şekillerde anlatılmaktadır. Bunlardan bazılarını şu şekilde aktarılmıştır:

İbn Manzûr'un aktardığına göre: Bir gün Vâlibe b. Hubâb Ahvâz'dan Basra'ya geldi, attarlar çarşısına vardı ve ihtiyacı olanı aldı. Oradan, Hint diyarına ait kalem yapmak üzere kamış aldı daha sonra onu bilemesi için Ebû Nuvâs'a getirdi. Vâlibe ondan şiir dinledi, şiir yeteneğine hayret etti ve onu çok beğendi. Ona, kendisi ile Kûfe'ye gelmesini teklif etti. Bu teklif üzerine Ebû Nuvâs hiç tereddüt etmeden onunla Kûfe'ye gitti.⁵⁴

İbn Hallikân ise Ebû Nuvâs ile Vâlibe b. Hubâb'ın tanış olmalarını ve aralarında geçen diyalogu şu şekilde aktarmaktadır: “Annesi Ebû Nuvâs'ı attar'ın birine çalışması için vermişti. Ebû Usâme Vâlibe b. Hubâb onu gördü ve beğendi. Vâlibe, Ebû Nuvâs'a “ben sende büyük hayaller görüyorum sakın onları kaybetme. Gelecekte şiir okuyuculardan olmak için benimle beraber gel seni götüreyim” dedi. Ebû Nuvâs “sen kimsin ?” deyince Vâlibe “ben Ebû Usâme Vâlibe b. Hubâbım” dedi. Ebû Nuvâs da “evet gelirim, Allah'a yemin olsun ben seni arıyordum, senden şiir dinlemek ve şiir öğrenmek için Kûfe'ye gelmeyi çok istemişim” dedi ve onunla

⁵¹ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 27.

⁵² Şevkî Dayf, *Tarihü'l-edebi'l-'arabî*, s.222.

⁵³ Nasuhi Ünal Karaarslan, “Ebû Nuvâs”, *DİA*, X, s. 205-207.

⁵⁴ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s.7; Şevkî Dayf, *Tarihü'l-edebi'l-'arabî*, s. 221.

birlikte Kûfe'ye gitti. Çocukluğunda söylemiş olduğu ilk şiirlerden biri de şu şiirlerdi:

"حَامِلُ الْهَوَى تَعِبُ يَسْتَحْفُهُ الطَّرْبُ
إِنْ بَكَى يُحَقُّ لَهُ لَيْسَ مَا بِهِ أَعْبُ
تَضْحَكِينَ لَا هَيْئَةَ وَالْمُحِبُّ يَنْتَجِبُ
تَعْجَبِينَ مِنْ سَقَمِي صِحَّتِي هِيَ الْعَجَبُ"

Âşık olan kimse yorgundur neşe onu küçük düşürmüştür.

Ağlar ise hak ediyordur. Onda olan (aşk) oyun değildir.

Sen umursamadan güliyorsun, seven ise iç çekerek ve hıçkırarak ağlıyor.

Sen hastalığıma şaşarsın, sağlıklı olmam daha çok şaşılacak bir durumdur.⁵⁵

Ebû Nuvâs'ın eğitim yıllarında hayatının dönüm noktalarından bir diğeri de Halefü'l-Ahmar (ö. 796)'in yanına gidip ondan şiir dersi alması oldu. Ebû Nuvâs Vâlibe'nin ölümünden sonra zamanının en iyi şairleri arasında yer alan Ebû Muhammed Halef el-Ahmar'ın yanına gitti ve ondan geniş bir ilim ve edebiyat öğrendi.⁵⁶ Ebû Nuvâs Kûfe'deyken şiir rivayet etmek için Halef el-Ahmar'ın yanına vardığında şiir rivayeti için ondan eğitim almak ister, Halef el-Ahmar Ebû Nuvâs'dan bin adet kasideyi ezberlemesini ve daha sonra ezberlediği bin kasideyi hiç ezberlememiş gibi unutmaması şartıyla ona icazet vereceğini söyledi. Ebû Nuvâs'da bunu kabul ederek bin adet kasideyi ezberledi daha sonra hiç ezberlememiş gibi unuttu ve ondan icazet aldı.⁵⁷

İbn Manzûr'un aktardığına göre Ebû Nuvâs bir attarın yanında çalışırken yatsı vaktinde Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. el-Müsenna (ö. 824)'nin yanına gider ve ondan Arap tarihini öğrenirdi. Daha sonra şiir öğrenmek için Ebû Muhammed Halef el-Ahmar'ın yanına giderdi ve ona şiir ve şiirlerin manaları hakkında sorular sorardı ve bu şekilde şiiri öğrendi.

Ebû Nuvâs, Hocası Halef el-Ahmar'ın şairliğinden çok etkilenmiş ve istifade etmiştir. Bir defasında Ebû Nuvâs'a Halef el-Ahmar'ın nasıl bir âlim olduğu hakkında soru sorulunca o da şu değerlendirmede bulunmuştur "Halef el-Ahmar

⁵⁵ İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, s. 95-96.

⁵⁶ İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü 'ş-şu'arâ'*, I, s. 194.

⁵⁷ Nasuhi Ünal Karaarslan, "Ebû Nuvâs", *DİA*, X, s. 205-207.

bütün ilimleri toplayan ve çok iyi kavrayan kimsedir.”⁵⁸ Bir gün Halef, Ebû Nuvâs’tan kendisi hakkında bir mersiye söylemesini istedi. Ebû Nuvâs da onu, sonu şu beyitle biten bir mersiye ile övdü:

"وَكَانَ مِمَّنْ مَضَىٰ أَنَا خَلْفًا قَلَيْسَ مِنْهُ إِذْ بَانَ مِنْ خَلْفٍ"

“Geçmiş âlimlerimizin halefîydi, aramızdan ayrılınca kalmadı halefî.”⁵⁹

Ebû Nuvâs, Hocası Halef el-Ahmar’i çok sevmiş ve ondan çok etkilenmişti. Öyle ki Halef el-Ahmar öldüğü vakit ona mersiyeler dizmiş, ona olan sevgisini şiirleriyle dile getirmiştir. Ebû Nuvâs Halef el-Ahmar hakkında söylemiş olduğu şu şiirler, Halef’e olan sevgisinin boyutunu gözler önüne sermektedir:

"أودى جِماعِ العِلْمِ مُذْ أودى خَلْفٍ"

“Halef öldüğü vakit bütün ilimler öldü.”

Bir diğeri de şöyledir:

"بِئْسَ أَعزى الفؤاد عن خلفٍ وبيات دمعى إلا يفيض يكفٍ"

“Halef’in ölümünden dolayı kalbimi teselli ederek geceliyorum. Gözyaşım da sel gibi akarak geceledi.”⁶⁰

1.1.5. Evliliği

Ebû Nuvâs’ın evlenip evlenmediği konusunda bazı kaynaklar farklı aktarımlarda bulunmuşlardı. Bu kaynaklardan bazılarını şu şekilde aktarabiliriz:

İbn Manzûr, “*Ahbâr Ebî Nuvâs*” isimli eserinde aktardığına göre Ebû Nuvâs evlenmiş olup, evliliğinin şu şekilde gerçekleştiğini aktarmaktadır: Ebû Nuvâs’a Basra’dan akrabaları geldi ve Ebû Nuvâs’ı kötü alışkanlıklarından dolayı kınadılar. Ona “yaşın ilerledi, kötülüklerin çoğaldı, bu kötü hayat tarzından vazgeç ve kurtul artık, evlenip aile sahibi olsan senin için çok daha iyi olur” dediler. Ebû Nuvâs onların bu isteklerini reddetti ve evlenmedi. Ancak akrabaları bu konuda ısrar edince Ebû Nuvâs’ı çaresiz bıraktılar ve sonunda onu akrabalarından güzel bir bayanla evlendirdiler. Evlendiği bayanın yanına varınca onunla beraber olmayı reddetti ve

⁵⁸ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 24.

⁵⁹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, s. 24.

⁶⁰ İbn Manzûr, *a.g.e.*, s. 26; *Dîvân ebî Nuvâs birivâyeti's-sûlî*, (thk. Dr. Behcet Abdulğafûr el-Hadîsî), Dâru'l-Kutubu'l-Vataniyye, Abû Dabî, 2010, s. 695.

ondan yüz çevirdi. Daha sonra oradan ayrılarak önceki çirkin işlerine devam etti. Sabah olunca evlendiği bayanı boşadı ve ona şu şiirleri okudu:

"صاحبة الفرقد لا تشعبي تحملي طائفة واذهبي
مري فكم مثلك من حرّة رانعة لم تك من مطلبى"

"Ey güzel giysinin sahibi! Beni arzu etme. Boşanmaya katlan ve git.
Geç git. Bilesin ki ben, senin gibi nice güzel hanımları reddettim."⁶¹

İbn Manzûr bu rivayeti aktardıktan sonra, Ebû Nuvâs'ın hiç evlenmediğini savunan âlimlerin daha çok olduğu dolayısıyla bu rivayeti zayıf olarak görmüştür.⁶²

"Ebû Nuvâs" adlı divanı tahkik eden 'Abdulhalîm 'Abbâs ise Ebû Nuvâs'ın evliliği konusunda şiirlerine bakılması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü Ebû Nuvâs şiirlerinde Berra ile Lübâb isimli iki kızından bahsettiğini ve onlar hakkında şu şiirleri söylediğini iddia etmektedir:

"ألا أن بنتي بنت من لم ير ابنة ولا ابناً سواها قد تير وتؤنس"

"Benim Berra kızım öyle bir kızdır ki onun gibi iyiliksever ve huzur veren bir çocuk yoktur."

"الباب تكبري فوق الحواري فان اباك اعقبه الزمان"

"Ey Lübâb, hurilerden üstün olasin, bilesin ki zaman babanı cezalandırdı."⁶³

Araştırmalarımız neticesinde Ebû Nuvâs'ın evliliği hususunda kaynakların geneli bilgi vermediklerini, evliliği hakkında bilgi verenler ise evliliğini bildiren rivayeti zayıf bulduklarını aktarıyorlar.⁶⁴ Kaynakların geneli bu konuda farklı yaklaşımları dolayısıyla kanaatimizce Ebû Nuvâs'ın evlenip evlenmediği hakkında kesin bir yargıya varmak mümkün olmadığıdır.

1.1.6. İçkiye Düşkünlüğü ve Ahlaki Tavırları

Ebû Nuvâs, tercih ettiği ve içinde yaşadığı çevre iyi bir çevre değildi. Ahlak dışı ve çirkin işlerin işlendiği çevrelere gitmesi ve oralarda bulunması onu birçok kötü yollara düşmesine sebep olmuştur. Çünkü bulunduğu ortam eğlenceye düşkün,

⁶¹ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 106.

⁶² İbn Manzûr, *a.g.e.*, s. 106.

⁶³ Abdulhalim 'Abbâs, "*Ebû Nuvâs*", s. 28.

⁶⁴ Geniş bilgi için bkz. Nasuhi Ünal Karaarslan, "*Ebû Nuvâs*", *DİA*, X, 205-207.

sefahat ortamıydı. Şevkî Dayf ‘ın Ebû Nuvâs hakkında aktardığına göre; Ebû Nuvâs annesini unutmak için Vâlibe ile birlikte içki müptelası oldu ve büyük bir şeytanın tuzaklarına düştü. Vâlibe onu her türlü günaha daldırdı. Son derece Vâlibe’nin etkisinde kalan Ebû Nuvâs, ahlak dışı tutumları konusunda zamanın örnek gösterilen kişi haline geldi.⁶⁵

Diğer bir rivayete göre ise Ebû Nuvâs’ın, Vâlibe ile tanışmadan önce mucûn şiirleri dinlediği, hem mescide gider ilim öğrenir hem de meccânların (ahlak dışı tutum sergileyen kimseler) meclisine gider müstehcen şiirleri dinlediği ve bu şiirleri dinlemekten de çok hoşlandığı aktarılmıştır.⁶⁶

Araştırmalarımız sonucu Ebû Nuvâs’ın içkiye ve ahlak dışı tavırlarda aşırıya kaçmış ve uzun bir müddet bu hal üzere yaşamıştır. Hatta rivayet olunur ki: Vâlibe bir gece rüyasında iblisi gördü ve ona “hizmetkârın el-Hasen b. Hâni’yi ne kadar yüksek makamlara ulaşacağını göreceksin” dedi. O da “ne olacakmış ona” karşılığını verince İblis şöyle dedi “iyi bir konuma gelecek. Allah’a yemin olsun ki unun sayesinde Muhammed (s.a.v)’in ümmetini saptıracağım, bununla da yetinmeyip şiirlerindeki manalar sayesinde riyakârların ve âşıkların kalplerine sevgisini yerleştireceğim” dedi.⁶⁷

Şunu da belirtelim ki Ebû Nuvâs şiirlerinde içki ve mucûn (müstehcen) temalı şiirleri çokça işlemiş olması ve ahlaki açıdan sınırları zorlaması, edebi eleştirilenleri olumsuz eleştirilere maruz bırakmıştır. Şiirlerinde söylediklerini gerçek hayatta yaşamamış da olabilir. Çünkü şairler, yaşamadıkları hayatı edebi üstünlüğü ortaya koyma adına vb. nedenlerden dolayı şiirlerinde yansıtabilmektedirler. Aynı konu söylemiş olduğu zühd şiirlerinde de geçerlidir.

1.1.7. Kötü Alışkanlıkları Terk Etmesi

Ebû Nuvâs her ne kadar ömrünün sonlarına kadar meyhanelerde ve kötü ortamlarda bulunmuş olsa da ömrünün sonlarında tövbe ettiği ve züht hayatı tercih ettiği iddia edilmektedir.⁶⁸ Şevkî Dayf’ın aktardığına göre: Ebû Nuvâs, yaşı

⁶⁵ Şevkî Dayf, *Tarîhu’l-edebi’l-‘arabî*, s. 222.

⁶⁶ İbn Manzûr, *a.g.e.*, s. 6.

⁶⁷ İbn Manzûr, *a.g.e.*, s. 9.

⁶⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/Ebu_Nuvas (erişim tarihi 01.12.2021)

ilerleyince artık ölüm ve sonrasını düşünür, bu durum onu gafil ve sarhoşluk halinden uyandırır. Rabbine iltica eder mağfret dilerdi. Bu halin etkisiyle de züht şiirleri söylerdi.⁶⁹

Rivayete göre, bir gün Ebû Nuvâs zındıklık ile suçlanmış bunun üzerine bazı insanlar onu taşlamaya başladılar ve daha sonra onu sürükleyerek zamanın halifesi Muhammed el-Emîn ö. (ö. 198/813)'e getirdiler. el-Emîn “bu kim” diye sorunca halk “bu zındık bir kimsedir” diye karşılık verdi. Bunun üzerine el-Emîn bir kılıç ve idam sergisini getirmelerini istedi. Ebû Nuvâs “bana izin verin de şurada iki rekât namaz kılayım” dedi. Bu istek üzerine ona izin verildi ve iki rekât namaz kıldı. Namazdan sonra ellerini gökyüzüne açarak şu şiirleri okudu:

”سُبْحَانَ مَنْ خَلَقَ الْخَلْقَ مِنْ ضَعِيفٍ مَهِينٍ
فَسَاقَهُ مِنْ قَرَارٍ إِلَى قَرَارٍ مَكِينٍ
فِي الْحُجْبِ شَيْئاً فَشَيْئاً تُحَارُ دُونَ الْعُيُونِ
حَتَّى بَدَتْ حَرَكَاتٌ مَخْلُوقَةً مِنْ سُكُونِ”

“Mahlûkatı zayıf bir sudan yaratan

Ardından onu sağlam bir yerde yerleştiren

Ve gözlerin görmediği gizli bir yerde azar azar çevrilen

Nihayetinde hareketsizlikten hareketi var eden Allah ne yücedir.”⁷⁰

Halife el-Emîn bu şiirleri işitince “bu şiirleri okuyan zındık olamaz, buna bin dirhem altın verin ve onu serbest bırakın” dedi.⁷¹

Ebû Nuvâs’ın pişmanlığını gösteren bir başka olay da şöyle anlatılmaktadır: Ebû Nuvâs Ölüm döşeğindeyken kendisine tevhit kelimesi telkin edilmiş o ise şu şiirleri okumuştur:

”امثلي يروع بالحدائث ويخشى تصريف هذا الزمن
واستغفر الله من ذا وذا فان هو لم يعف عني فمن”

“Benim gibileri felaketlerden korkar mı ve bu zamanın yaptıklarından çekinir mi?”

⁶⁹ Şevkî Dayf, *Tarîhu 'l-edebi 'l-'arabî*, s. 237.

⁷⁰ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 223.

⁷¹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, s. 223.

Allah'tan yapmış olduğum şu ve bu işlerden (günahlardan) af diliyorum. Eğer o affetmezse kim beni affeder ki."⁷²

Araştırmalarımız sonucunda bazı kaynaklar Ebû Nuvâs'ın hayatının sonlarına kadar içki müptelası olduğunu, zevkine düşkün ve nahoş ortamlarda bulunmuş olduğunu ve ömrünün sonuna kadar bu şekilde devam ettiğini aktarırken, birçok kaynakta ise Ebû Nuvâs'ın hayatının farklı dönemlerinde tövbe edip tekrar kötü alışkanlıklara devam ettiği ancak ölmeden önce içkiden ve çirkin işlerden vazgeçip tövbe ettiğini ve bu şekilde öldüğünü aktarmaktadır. Hatta ölüm döşeğinin altında şu şiirlerin yazıldığı bir kâğıt parçası bulunduğu aktarılmıştır:

"يَا رَبِّ إِنِّ عَظَمْتُ ذُنُوبِي كَثْرَةً فَلَقَدْ عَلِمْتُ بِأَنَّ عَفْوَكَ أَعْظَمُ
إِن كَانَ لَا يَرْجُوكَ إِلَّا مُحْسِنٌ فَيَمَنُ يَلُودُ وَيَسْتَجِيرُ الْمُجْرِمُ
أَدْعُوكَ رَبِّ كَمَا أَمَرْتَ تَضَرُّعاً فَإِذَا رَدَدْتَ يَدِي فَمَنْ ذَا يَرْحَمُ
مَا لِي إِلَيْكَ وَسِيلَةٌ إِلَّا الرَّجَا وَجَمِيلٌ عَفْوِكَ ثُمَّ أَنِّي مُسْلِمٌ"

"Rabbim! Günahlarımın çokluğu büyük ise de senin merhametin daha büyük olduğunu biliyorum.

Eğer sadece iyi kimse senden isteyecekse, o zaman günahkâr kişi kime başvurur ve sığınır.

Rabbim! Emrettiğin gibi boynu bükük bir halde senden istiyorum. Sen beni reddedersen kim bana acır.

Benim sana vesile kılacağım bir şeyim yok. Ancak umudum, affının güzelliği ve Müslüman oluşumu sana vesile kılarım."⁷³

Kanaatimizce, birçok züht temalı şiirleri kendisine isnat edilen biri için çirkin işlerden vazgeçtiği ve tövbe edip rabbine yöneldiğini ileri süren âlimlerin görüşü daha isabetli gibi durmaktadır.

⁷² Ebû Hiffân, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 70.

⁷³ İbn Abdürabbih, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdürabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî (ö. 328/940), *el-İkdu'l-ferîd*, I-VIII, Dâru'l-Kutubü'l-İlmiyye, Beyrut, h.1404, c. III, s. 206.

1.1.8. Vefatı

Ebû Nuvâs'ın doğum tarihinde olduğu gibi vefat tarihi hakkında da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler: h. 195, 196, 197, 198, 199, 200 tarihleri arasında farklılık göstermektedir.⁷⁴ Bu görüşlerden bazıları şu şekildedir:

İbn Manzûr, Ebû Nuvâs'ın vefat tarihini, Abbâsî halifesi Me'mûn (ö. 218/833)'un Bağdat'a girmeden sekiz yıl önce vefat ettiğini ve Me'mûn h. 202 senesinde Bağdat'a girdiğini aktarmaktadır.⁷⁵ Dolayısıyla vefat tarihinin h. 194 senesinde gerçekleştiği anlaşılıyor.

Bir rivayete göre ise Halife el-Emîn (ö. 198/813)'in vefatından sonra ona yazdığı mersiye, Ebû Nuvâs'ın bu tarihte hayatta olduğunu göstermektedir.⁷⁶

Ebû Hiffân (ö. 871) “*Ahbâr Ebî Nuvâs*” isimli eserinde Ebû Nuvâs'ın vefat yılı hicretin 195. senesinde olduğunu ileri sürmüş ve bir grup âlimlerden aktarmalar yaparak şunları söylüyor: “Ebû Nuvâs hicretin 136. senesinde Maktu' dağının yakınlarında olan Ahvâz'da doğmuş ve hicretin 195. Senesinde daha yaşı 59 iken Bağdat'ta vefat etmiştir.⁷⁷

Vefat sebebinin normal eceli ile mi yoksa başkası tarafından mı öldürüldüğü konusunda ihtilaf edilmiştir. Bir görüşe göre Ebû Nuvâs, İsmail b. Ebî Sehl'in annesini de şiirlerinde anarak hicvetmiş ve onu cimrilik ile yermiştir, bunun üzerine İsmail b. Ebî Sehl de bu hicivlerden dolayı öfkelenmiş ve onu zehirlemiştir. Dört ay sonra da Ebû Nuvâs bu zehirlenme sebebiyle vefat ettiği aktarılmıştır.⁷⁸

⁷⁴ Muhsin el-Emîn, *A'yânü's-Şî'a*, V, s. 331; Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, s. 26.

⁷⁵ Muhsin el-Emîn, *a.g.e.*, V, s. 331.

⁷⁶ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, s. 226.

⁷⁷ Ebû Hiffân, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 108.

⁷⁸ el-İsfâhânî, *Ahbâr Ebî Nuvâs* I, s. 305; Nasuhi Ünal Karaarslan, “Ebû Nuvâs”, *DİA*, X, s. 205-207; Şevkî Dayf, *a.g.e.*, s. 226.

2.2. EBÛ NUVÂS'IN YAŞADIĞI DÖNEM

Abbâsîler dönemi Müslümanlar açısından değişim dönüşüm çağı olarak sayılır. Bunun nedeni; siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel gibi birçok alanda gerçekleşen değişimden kaynaklanıyor. Çalışmamızın buraya kadarki bölümünde Ebû Nuvâs'ın hayatını genel anlamda ele almaya çalıştık. Bu kısımda da Abbâsîlerin kuruluşunun ilk dönemlerine rastlayan Ebû Nuvâs'ın yaşadığı dönemde siyasal, sosyal ve kültürel açıdan gelişmeleri incelemeye çalışacağız. Nitekim bir âlimi yakından tanımak ve hakkında yorum yapabilmek için yaşadığı dönemi de iyi bilmek gerektiği kanaatindeyiz.

2.2.1. Siyasi Ortam

Müslümanlar, Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra yönetici olarak sırasıyla m. 632-634 yılları arasında Hz. Ebû Bekir (r.a.)'i, daha sonra m. 634-644 yılları arası Hz. Ömer (r.a.)'i, m. 644-656 yılları arasında Hz. Osman (r.a.)'ı ve m. 656-661 yılları arasında da Hz. Ali (r.a.)'ye halife olarak seçmişlerdi. Daha sonra Hz. Mu'aviye b. Ebî Süfyân (r.a.)'ın m. 661 de bir şekilde halife olmasıyla birlikte İslâm tarihinde "Emevîler" diye adlandırılan yeni bir dönem başlamış oldu. Hz. Mu'aviye (r.a.), seçim ile hilafet makamına geçme usulünün yerine ömrünün son yıllarına doğru oğlu Yezîd (ö. 683)'i veliaht tayin etmiş ve bu uygulama ile de hilâfeti saltanata dönüştürmenin ilk adımını atmıştı. Böylece devlet başkanlığı fonksiyonunu Emevî soyuna özgü kılmıştı. Emevîler, baskıcı tutumları ve kendilerinden olmayanı dışlayıcı yaklaşımları yüzünden zaman zaman iktidarı değiştirme amacıyla dinî ve siyasî olarak bir takım başkaldırılarla karşı karşıya kalmışlardı. Emevîler bu türden isyanları bir müddet bastırabildiler. Ancak Emevîlere karşı yapılan isyanlar ilerlemiş, artık isyanlara karşı direnç gösteremeyecek hali almıştı. Nihayetinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in amcası 'Abbâs b. 'Abdülmuttalib (r.a.)'in torunlarından Muhammed b. Ali'nin liderliğinde gizli ihtilal teşebbüsü sonucu Emevîlerin saltanatına son verilmiştir. Böylece yerine Abbâsîler iktidara gelmiştir.⁷⁹

⁷⁹ Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, I, s. 31-48; Eyüp Baş (Editör), *İslam Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2018, s. 460.

Emevîleri yıkıma götüren birçok sebep olsa da bu yıkımın baş sebebi, İslâm'ın ön gördüğü adalet ve hoşgörü anlayışının yerini Araplardan olan kimselere verilen imtiyazlık, Araplardan olmayanlara ise gösterilen dışlayıcı tutum olarak aktarılmıştır. Herkesi kucaklayan İslâm devleti anlayışı artık yerini yavaş yavaş etnik unsura dayalı bir devlet anlayışı halini almıştı. Araplar arazi vergilerinden muaf tutuluyor şehirlerdeki ordugâhlara yalnız onlar alınıyorlardı. Araplardan meydana gelen askerlerin çoğu divana kaydedilir, fethedilen bölgelerden gelen ganimetler dışında aylık ve yıllık da alıyorlardı.⁸⁰ Arap olmayan unsurlar (mevaliler) ise bunlar idarî, iktisadî ve sosyal bakımlardan ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyorlardı. Mevaliler gazalara piyade olarak katılmalarına rağmen Arap süvarilerinden daha az aylık ve ganimet alıyorlardı. Bu anlayış ve yaklaşım Halife Ömer b. Abdülaziz döneminde terk edildiyse de, onun ölümünden sonra tekrar eski duruma dönmüştü. Emevîlerin bu tutumu muhaliflerinin doğmasına zemin hazırladı ve sonuç olarak onları tahttan etti. Bununla birlikte Emevî halifelerinin oyun, eğlence, zevk, lüks yaşantı içinde olmaları toplumun geniş kesimlerinde, hanedanın İslâmî ilkelerin dışında bir yaşam sürdürdükleri inancına vardırılmıştı. Bu inanç Emevî yönetimine karşı duyulan öfkenin bir başka dayanağını oluşturuyordu.⁸¹

Abbâsîler, Hilâfeti ele geçirdiklerinde siyasi olarak yaptıkları ilk icraatlardan biri hilâfet merkezini Suriye'den Irak'a taşımak oldu. Devletin halifesi olan Seffâh, hilafet merkezini Hâşimiye'ye kurarak bir müddet orada kaldı ve daha sonra da hilafet merkezini Enbâr'a taşıdı. İkinci Abbâsî halifesi olan Ebû Ca'fer el-Mansûr ise Abbâsîlerin sürekli başşehri olacak yeni bir şehir kurdu. Şehrin kurulduğu bölge Sâsânîlerin eski başşehri olan Diyârıbağdâd olarak tanınmış bir bölgenin adıydı. Diyârıbağdâd'ın bulunduğu bölge Dicle'yi Fırat'a bağlayan, gemilerin geçmesine elverişli bir kanalın yakınlarında yer alması ve bütün yolların birleştiği bir merkezi bölgede bulunuyor olması birçok alanda önemli bir yer olduğunu gösteriyordu.⁸²

Şevkî Dayf, Ebû Ca'fer el-Mansûr'un hilafet ve idare merkezini Bağdat'a taşımalarını şu sebebe dayandırıyor: Kûfe Alevilerin merkezi bir konumuna sahip

⁸⁰ Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, I, s. 31-48.

⁸¹ Eyüp Baş, *İslam Tarihi El Kitabı*, s. 460; Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, I, s. 31-48.

⁸² Ömer Ferrûh, Ömer b. Abdîrahmân (1904-1987), *Târihu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asuru'l-'Abbâsîyye*, Dâru'l-İlmi lilmelâyiyn, Beyrut, 1968, I-VI, II, s. 34; Zeydân, Corcî b. Habîb (1861-1914) *Târihu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*, Kâhire, Mısır, 2012, s. 396; Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, I, s. 31-48; Eyüp Baş, *İslam Tarihi El Kitabı*, s. 466.

olduğu için Mansûr, Alevilerin isyan edip devrim yapmalarından ve askerlerinin inancını ifsat etmelerinden çekiniyordu. Zira Aleviler, tenasüh'e inıyor ve Mansûr'un tanrı olduğunu iddia ediyorlardı. Hatta Mansûr onları bu inançlarından vazgeçirmek isteyince onlar Mansûr'a karşı koymuşlar ve neredeyse ona isyan edip onu öldüreceklerdi. Bu sebeplerden dolayı Mansûr güvendiği bir grubu görevlendirerek hilafet merkezinin taşınacağı güvenli bir bölge aramalarını istemiştir. Neticede en güvenli, en verimli ve farklı milletlerden olan tüccarların uğrak yeri ve güzergâhı olan Bağdat'ı gösterdiler. Bağdat'ın konumunu beğenen Mansûr artık devletin başkentinin Bağdat bölgesinde olmasına karar verdi, daha sonra Hilâfet merkezini oraya taşıdı.⁸³

Hilâfet merkezinin Bağdat'a taşınması olumlu yönleri olduğu gibi olumsuz yönleri de olmuştur. İdarenin ağırlıklı merkezi Arapların yoğunlukta olduğu Suriye bölgesinden çıkmış Farşlıların yoğunlukta olduğu Horasan bölgesine taşınmıştır. Böylelikle zamanla Horasanlıların tesiri de yoğunluk kazanmıştı. İhtilalın başarılı olmasında büyük katkıları olan Horasanlılar bir müddet sonra devletin yüksek makamlarını paylaşıyor oldular. Bir süreden sonra İdarede etkileri o kadar çoğaldı ki Abbâsî halifesi sanki Arapların değil de Farşlıların lideriydi. Farşlıların bu kadar etkili olmasındaki sebep Abbâsî ihtilalının kendileri sayesinde kazandıklarını, dinin ve hilafetin koruyucuları kendileri olduğunu düşünüyorlardı. Buna karşılık Abbâsîler, hilafetin asıl sahipleri ve hak edeni kendileri olduğuna inanıyorlardı. Çünkü her ne kadar ihtilalın başarıya ulaşmasında Arapların dışında unsurların etkisi olsa da Müslümanları Emevî zulmünden kurtaran ve buna öncülük eden bizatihi kendileri olduğuna inanıyorlardı.⁸⁴ Farşlılar, Abbasîlerin idaresinde o kadar çok etkili oldular ki, vezirler ve baş danışmanlar neredeyse hep onlardan oldu. İlk vezirleri de Ebû Müslim b. Hellâl idi. Halifeyi âdeta Ebû Müslim'in yönlendiriyordu. Bir müddet sonra Halife Mansûr, Ebû Müslim'in bu konumuna tahammül edemeyerek onu bir şekilde öldürttü. Halife Mansûr, Ebû Müslim'den sonra Emevîlere karşı ciddi mücadele eden Halid b. Bermekî'yi vezirliğe getirildi. Bermekîler ailesi, Mansûr devrinde uzun bir müddet iktidara etkisini devam ettirdi. Ancak bu defada Bermekîler devlet içinde halife kadar kudret sahibi olmuşlardı. M.

⁸³ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, III, s. 15-16.

⁸⁴ Ferrûh, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî* II, s. 34; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, III, s. 20; Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, I, s. 31-48; Eyüp Baş, *İslam Tarihi El Kitabı*, s. 462.

803. yılında Hârûnürreşîd, bir bahane ile Bermekî ailesini bertaraf etti. Hârûnürreşîd'in ölümünden sonra, oğulları Emîn ve Me'mûn arasındaki hilâfet mücadelesi, aynı zamanda Arap ve İranlı unsurun iktidar mücadelesi yaşandı.⁸⁵ Bu bilgiler doğrultusunda Ebû Nuvâs'ın yaşadığı dönemi siyasi bakımdan ele alacak olursak Ebû Nuvâs, yeni kurulmuş bir devlet düzeni dönemine rastladığını ve dolayısıyla siyasi bakımdan hareketli bir döneme şahitlik ettiğini söyleyebiliriz.

2.2.2. Sosyal Hayat

Abbâsîler iktidara geldikten sonra sosyal hayatta önemli yenilikler yaptılar. Eskiden beri süregelen ilkel kabile sistemini kaldırıp yerine toplumun her kesimine saygı duyan özellikle ikinci sınıf vatandaş muamelesi gören ve içinde Ebû Nuvâs'ın da bulunduğu mevalilere (Arap dışı unsurlar) saygı duymaya başlamalarıydı.⁸⁶ Abbâsîler döneminde toplum iki tabakadan oluşuyordu, bunlar: havas ve avam denilmekteydi. Halifenin ailesi, vezirler, emirler, kadılar, âlim ve kâtipler birinci tabakayı oluşturuyordu. Esnaf ve sanatkârlar, çiftçiler, askerler, köleler ve diğer gruplar da ikinci sınıfı teşkil ediyordu. Geniş bir alana yayılmış olan Abbâsîler sınırları içerisinde Araplar, İranlılar ve Türkler olmak üzere çeşitli kavimler ve çeşitli mezheplere mensup olan insanlar bir arada yaşamaktaydı. Sosyal sınıflardan bir diğeri de Yahudi ve Hıristiyanlardan oluşan zimmîlerdi. Devletin koruması altında rahat bir şekilde ibadetlerini yapabiliyorlardı. Zaman geçtikçe, refahın da artması ile lüks ve konfor artmış, köşk ve saraylarda eğlenceler tertip edilmeye başlanmıştı. Halifelerin sarayları geniş köşkler, kubbeler, revaklar ve asma bahçelere sahipti. Abbâsîler giyim kuşam konusunda daha çok Sâsânî etkisinde kalmışlardı. İranlıların kıyafetleri, Abbâsî sarayının adeta resmi kıyafeti olmuştu. Abbâsîler dinî bayramlara büyük önem verilirdi. Halifeler her iki bayramda da bayram namazlarını kıldırır ve yapılan törenlere katılırlardı. İranlıların etkisinde kalan Abbâsîler, eski İran bayramları; Nevrûz, Mihricân ve Râm günleri gibi törenleri de kutlanmaya başlamışlardı.⁸⁷

⁸⁵ Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, I, s. 31-48.

⁸⁶ Hittî, Philip, *Tarihu'l-'Arabî*, Dâru Gandûr, Beyrut, 1994, s. 400.

⁸⁷ Ahmed Emîn, *Duhâ'l-İslâm*, s.20; Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, I, s. 31-48.

Bu bilgiler doğrultusunda Ebû Nuvâs'ın yaşadığı dönemi sosyal bakımdan ele alacak olursak, Araplar dışında farklı ırkların, İslam dışında da farklı mezheplerin bir arada yaşıyor olması ve daha önemlisi herkese hoşgörü ile yaklaşılması sosyal hayat tarzında, örf ve adetlerde vb. birçok alanda sosyal gelişimin ilerlediği bir döneme rastladığımızı söyleyebiliriz.

2.2.3. Kültürel Gelişmeler

Abbâsîlerin iktidara geldikleri m.750 yılından itibaren İslâm tarihi kültürel bakımdan en önemli dönüm noktalarından birini yaşamıştır. Bu dönemde tefsir âlimleri, hadis âlimleri, fakihler, tarihçiler, şairler, Arap dili ve belagat âlimleri yanı sıra filozoflar, tıp uzmanları vs. nice âlimler yetişmiştir. Özellikle Arap edebiyatının en temel taşlarından olan şiir alanında birçok hareketlilik olmuştur.⁸⁸

Abbâsîlerin ilk dönemlerinde ilimin ve bilimin gelişimi, Müslümanlar açısından ilimde ve bilimde altın çağı olarak kabul edilmiştir. Çünkü bu dönem hem İslami ilimlerin hem de fenni ilimlerin gelişim gösterdiği ve zirveye ulaştığı bir dönemdir.⁸⁹ Bu gelişmelere ve ilerlemelere etki eden faktörler vardır. Bu faktörlerden birkaçını şöyle özetleyebiliriz:

En önemli faaliyetlerden biri, Abbâsîler döneminde devlete liderlik yapan halifelerin ilme ve âlime duydukları sevgi ve hürmetin oluşuydu. İlmi alanlarda iyi bir başarı ve netice almak için ilim adamlarına çalışmaları ve araştırmaları için geniş imkânlar sunmuşlardı. İlme ve Âlimlere verilen bu değer ve imkânlar ilmin ve bilimin gelişiminde büyük katkıları olmuştur.⁹⁰

Gelişmelere etki eden bir diğer faktör de ilmi münazaraların kurulması idi. Çeşitli ilmi alanlarda öne çıkan ilim adamlarının, halifenin huzurunda toplanarak ilmi münazaralar ve usulüne uygun tartışmalar yapıyorlardı. Özellikle kültürlü ve bilgili olan halife Hârûnürreşîd (ö. 786) döneminden itibaren daha iyi bir gelişme göstermiştir. Bu münazaralarda çeşitli meseleler ortaya atılıyor ve hararetli tartışmalar yapılıyordu. Halifelerin de taraf oldukları bu tartışmaların çoğu bilimsel

⁸⁸ Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*, s. 385.

⁸⁹ Corcî Zeydân, *a.g.e*, II, s. 396.

⁹⁰ Corcî Zeydân, *a.g.e*, s. 396.

nitelik taşımaktaydı.⁹¹ Halife Me'mûn döneminde ilmi ve fikri tartışmalar daha iyi bir gelişim göstermiştir. Kültürlü bir kişiliğe sahip olan Me'mûn, münazara meclislerine farklı bir ilgi duyuyordu. Münazara meclislerinde yapılan münazaralara çokça eşlik ederdi. Me'mûn Bağdat'a geldikten sonra fıkıh, kelam gibi ilimlerde öne çıkan ilim adamlarından bir topluluğun seçilmesini ve ilim meclislerin kurulmasını emretmiştir. Me'mûn, felsefe ve kelam tartışmalarında âlimler grubuna başkanlık yapmış kendisi de tartışmalarda fikrini ve görüşünü ileri sürüyordu. İlim ve kültürün yayılmasını sağlayan faktörler sadece sarayda yapılan münazaralarla sınırlı değildi. Aynı zamanda bu münazaralar evlerde, mescitlerde vb. yerlerde âlimlerin toplanmalarıyla kurulan meclislerde de yapılıyordu.⁹²

Entelektüel anlamda gelişime etki eden bir diğer faktör de Beytülhikme Kütüphanesi idi. Beytülhikme Kütüphanesi ilmin ve bilimin gelişimi açısından önemli faaliyetlerden biri olarak kabul edilir. Kaynaklarda kütüphanenin adı bazen Hizânetü'l-hikme bazen de Beytülhikme olarak geçmektedir. Beytülhikme Kütüphanesini geliştirerek ilimler akademisi kimliğine kavuşturan Halife Me'mûn olmuştur. Halife Me'mûn m. 830 tarihinde Bizanslılara karşı zaferle sonuçlandığı gazadan dönerken fethettiği bölgelerden toplattığı kitapları beraberinde Bağdat'a getirtti. Halife Me'mûn, Yunanca, Süryanice, farsça, Hintçe, vb. dillerde yazılmış olan eserleri Beytülhikme'de toplatmış ve tercüme ettirmiştir. Böylelikle Beytülhikme Kütüphane olmakla birlik aynı zamanda bir tercüme merkezi haline de gelmişti. Beytülhikme Kütüphanesi zamanla gelişmiş özellikle pozitif ilimlerin araştırıldığı bir bilim merkezi haline gelmişti.⁹³

Burada aktardığımız bilgilerden de anlaşılacağı gibi Ebû Nuvâs'ın yaşadığı dönem, sosyal açıdan olduğu gibi kültürel açıdan da halkın çok iyi bir seviye kazandığı, Ebû Nuvâs'ın da zengin bir kültürel gelişim gösteren döneme rastladığını söyleyebiliriz.

⁹¹ Corcî Zeydân, *a.g.e.*, s. 395; Eyüp Baş, *İslam Tarihi El Kitabı*, s. 508.

⁹² Eyüp Baş, *İslam Tarihi El Kitabı* s. 510.

⁹³ Eyüp Baş, *İslam Tarihi El Kitabı*, s. 510; Eyüp Mahmut Kaya, "Beytülhikme", *DİA*, VI, s. 88-90.

İKİNCİ BÖLÜM

2. EBÛ NUVÂS VE ŞİİRİ

Ebû Nuvâs önceki şairlerin kullandığı üsluba bağlı kalmayan usta bir şairdir. Bazı eleştirilenlerin tenkitlerine rağmen şiirlerinde yenilikçi kimliğe sahiptir. Şiirin yapısında kendinden önceki şairlerin üslubundan sıyrılarak zamanın ruhuna ve gelişimine uygun şiirleri serdetmiştir. Aynı şekilde şiirlerinde ritim, harmoni ve ahenklik bakımından da yenilikçi olduğunu söyleyebiliriz. Klasik üslûp ve kalıpları özellikle de av şiirlerinde kullanmıştır. Ebû Nuvâs'ın şiirleri fesahat ve belagat yönünden de ileri bir düzeydedir; şiirlerinde seçmiş olduğu kelimeler her türlü garabetten ve anlaşılması zor olan kelimelerden uzaktır. Şiirlerindeki ibareler sade, kolay anlaşılır ve yaygın kullanılan kelimelerden seçilmiştir. Ebû Nuvâs'ın divanı cahiliye şiirinin ve İslâm'ın ilk dönemine ait şiirlerin ana temaları hakkında bilgiler sunmuştur. Şiirin klasik temalarını neredeyse hepsini işlemiş olmakla birlikte daha çok şarap ve mucûn şiirleri inşâd etmiştir. Ebû Nuvâs şiirlerinde ilk defa Tard (av) şiirlerine de ayrı bir bâb tahsis etmiştir.⁹⁴

Ebû Nuvâs'ın şiirlerini tahlil etmeden önce edebi kişiliğini, kendisi hakkında âlimlerin eleştirilerini ve Arap dili ve belagatinde ne kadar önemli bir kişi olduğunu açıklamaya çalışacağız.

⁹⁴ Nasuhi Ünal Karaarslan, "Ebû Nuvâs", *DİA*, X, s. 205-207; İsmâ Abdüşşâfi İbrâhim el-Mısrî, *Ebû Nuvâs fî enzâri'd-dârisine'l-'Arabi'l-muhdesîn*, s. 142.

2.1. EBÛ NUVÂS'IN EDEBİ KİŞİLİĞİ

Arap eleştirmenleri Ebû Nuvâs'ı hem kendi çağının hem de bütün Arap şairlerinin en iyilerinden biri olduğunu kabul ederler.⁹⁵ Ebû Nuvâs'ın dönemine kadar Arap şiiri Cahiliye dönemi şiirinin etkisinde kalmış kullanılan üslup Ebû Nuvâs'a kadar aynı minvalde süregelmiştir. Ebû Nuvâs ise önceki şairlerin kullandığı üsluptan farklı bir üslubu tercih etmiştir. O “talel” denilen eski yurt yıkıntılarında ağlama geleneğini bırakmış artık şiirlerinde farklı temaları da inşâd etmeye başlamıştır. Ebû Nuvâs'ı diğer şairlerden ayıran bir diğer özellik de şiirlerindeki lafızlar, açık ve anlaşılır olmakla birlikte belli lafızlara bağlı kalmayıştı. Şiirlerinde farsça kelimelere ve nadiren kullanılan kelimeleri de şiirlerinde kullanmıştır. Bunun yanında musikiye uygun ve zarif kelimeleri seçmekte çok başarılı olduğunu söyleyebiliriz.⁹⁶ Ebû Nuvâs zekâsıyla da öne çıkmış bir şairdir. Üstün zekâsı sayesinde geniş halk tabakası arasında tanınıp sevilmiştir. Öyle ki Ebû Nuvâs'ın adı Güney Afrika sahillerine kadar ulaşır olmuştur. Oradaki halk Ebû Nuvâs'ı zeki ve hazır cevap veren bir karakter olarak tanımış ve her hazır cevap olan kişiyi ‘Nevvâsî’ diye isimlendirmişlerdir.⁹⁷ Muhsin el-Emîn, *A'yânü's-Şî'a* adlı eserinde Ebû Nuvâs'ın zekâsını şu şekilde aktarmaktadır: Ebû Nuvâs hocası Halef el-Ahmar'den şiir yazmak için icazet izni ister, hocası da ona Arap şiirlerinden türünden bin kadar şiir ezberlemesini ister. Ebû Nuvâs bir müddet ortadan kaybolur ve hocasının yanına tekrar geldiğinde bin şiiri ezberlediğini söyler. Hocası Halef bu defa ezberlediği bu bin şiirleri hiç ezberlememiş gibi unuttusunu ister. Ebû Nuvâs bunun zor bir şey olduğunu söylese de hocası Halef ancak bu şekilde icazet vereceğini söyler. Ebû Nuvâs tekrar bir süre ortaldan kaybolur. Hocasının yanına tekrar geldiğinde şiirlerin hepsini unuttuğunu söyler. Bunun üzerine Hocası şiir yazmasına ve inşâd etmesine izin verir.⁹⁸

⁹⁵ ‘Abdurrahman Sıdkî, *Ebû Nuvâs kıssatu hayatı ve şi'rihi*, Dâru ihyâi'l-kutubu'l-'arabiyye, tsz. s.13; Brockelmann, *Târîhu'l-'edebi'l-'Arabî* s. 24; Muhsin el-Emîn, *A'yânü's-Şî'a*, V, s. 331.

⁹⁶ Nasuhi Ünal Karaarslan, “Ebû Nuvâs”, *DİA*, X, s. 205-207; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-'edebi'l-'arabî*, III, s. 229.

⁹⁷ ‘Abbâs Mahmûd el-'Akkâd, (ö. 1964), *Ebû Nuvâs el-Hasan b. Hânî*, Müessesetü Hindâvî, Kahire, 2013, s.15.

⁹⁸ Muhsin el-Emîn, *A'yânü's-Şî'a*, V, s. 336.

Ebû Nuvâs'ın şiir yeteneği, birçok âlim tarafından beğenilmiş ve övgüye layık görülmüştür. Bununla birlikte bazı âlimlerin Ebû Nuvâs hakkında şarap ve müstehcen şiirlerinden dolayı olumsuz manada eleştirileri olmuştur. Rivayet olduğuna göre İmam Şâfi'î (ö. 204/820) Ebû Nuvâs hakkında şu eleştiri yapımıştır: “*Ebû Nuvâs'ın mucûn şiirleri olmasaydı onun şiirlerini (istişhâd olarak) kullanırdım.*”⁹⁹ Aynı şekilde bir dil âlimi ve şair olan Ebû Abdillâh İbnü'l-A'Râbî (ö. 231/846) Ebû Nuvâs'ın hakkında şu eleştiri yapımıştır: “*Ebû Nuvâs kendini fuşşiyata ve çirkin işlere bırakmasaydı onun şiirlerini delil olarak kullanırdım.*”¹⁰⁰ Bir gün Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ (Ö. M. 824) 'ya “*Ebû Nuvâs'ın şairliği hakkında insanlar övgüler yağdırıyor, siz bu konu hakkında ne dersiniz?*” diye sorulduğunda o da şu cevabı vermiştir: “*Allaha yemin olsun ki eğer Ebû Nuvâs'ın müstehcen ve haddi aşan şiirleri olmasaydı, şiirlerindeki edebi üstünlüğü ile bütün şairleri utandırır.*”¹⁰¹

Bazı olumsuz eleştirilere maruz kalsa da, şiirlerindeki edebi üstünlük ve Arap dilini çok iyi kullanma becerisinden dolayı birçok âlim tarafından beğenilmiş ve şiirlerini eserlerinde istişhâd olarak kullanmışlardır. Bu konu hakkında şu örneği verebiliriz:

el-Hasan b. Haydar el-Adevî (ö. 650)'nin *Nuk'atü's-sadyân fî mâ câe 'ale'l-fi'lân* eserinde el-lahzân (اللحظان) kelimesinin lahaza (لحظ) fiiline masdar olduğunu açıklarken Ebû Nuvâs'ın şu şiirini istişhâd etmiştir:

"مَا تَنْطَوِي عَنْهُ الْقُلُوبُ بِفَجْرَةٍ إِلَّا يَكْلِمُهُ بِهَا اللَّحْظَانُ"

“*Yalan konuşarak kalpler ona gizli kalmaz (çünkü) gözün ardındakiler ona (gerçeği) konuşuyor.*”¹⁰²

Fahreddîn er-Râzî de *Mefâtîhu'l-gayb* eserinde Allah (c.c.)'in varlığını ispat etmenin yollarını selef âlimlerden naklederken Ebû Nuvâs'tan da şu şiirleri nakletmektedir:

"تَأْمَلُ فِي نَبَاتِ الْأَرْضِ وَأَنْظُرُ إِلَى آثَارِ مَا صَنَعَ الْمَلِيكُ
عُيُونُ مِنْ لَجِينِ شَاخِصَاتٍ وَأَزْهَارُ كَمَا الذَّهَبُ السَّيِّئِ"

⁹⁹ İbn Cinnî, *Tefsîru urcûzeti Ebî Nuvâs*, s. 57.

¹⁰⁰ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 2.

¹⁰¹ Muhsin el-Emîn *a.g.e.*, V, s. 336.

¹⁰² el-Adevî, el-Hasan b. Haydar, *Nuk'atü's-sadyân fî mâ câe 'ale'l-fi'lân*, (thk. Ali Hüsyin el-Bevvâb) Mektebü'l-Ma'ârif, Riyad, 1982, s. 50.

عَلَى قُضْبِ الرَّبِّ جَدِّ شَاهِدَاتٍ بِأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ لَهُ شَرِيكٌ

“Yeryüzünün ekinlerini bir düşün ve her şeyin sahibi (Allah) ’nin yaptığı esere bir bak!

Gümüşten gözler bakakalıyor ve külçe altın gibi çiçekler...

...yakut (gibi) ağacın üstünde Allah (c.c.)’in ortağı olmadığına şahitlik ediyorlar.”¹⁰³

Daha önce de değindiğimiz gibi Ebû Nuvâs hakkında birçok âlimin eleştirileri vardır. Onun hakkında yapılan olumlu eleştirileri şöyle özetleyebiliriz:

Ebû ‘Ubeyde Ma’mer b. el-Müsennâ (Ö. M. 824) Ebû Nuvâs hakkında şu eleştiriyi yapmıştır: “Eski şairlerin içinde İmruülkays (ö. 540)’ın konumu ve değeri ne kadar yüksekse, yeni şairler içinde de Ebû Nuvâs’ın değeri o kadar yüksektir.”¹⁰⁴

el-Câhiz (ö. 255/869) Ebû Nuvâs hakkında şunları söylemektedir: “Ebû Nuvâs şiir rivayetinde alim bir kimsedir. Şiirlerini iyi düşünüp anlarsan onun edebi üstünlüğünü göreceksin. Yeni (muhtes) şairler, onunla kıyaslanma konusunda yanından bile geçemezler.”¹⁰⁵

İbn Kuteybe, Ebû Nuvâs’ın Arap dilinden bilgili olduğu gibi farklı ilimlerde de bilgili olduğunu şöyle dile getiriyor; “Ebû Nuvâs farklı ilim dallarında bilgili idi, her ilimden nasibini almıştı. Hatta yıldız ilmini bildiğine dair şu şiiri söylemiştir:

“أَمَا تَرَى الشَّمْسَ حَلَّتِ الحَمَلَا وَوَقَامَ وَزُنُ الزَّمَانِ فَاعْتَدَلَا
وَغَنَّتِ الطَّيْرُ بَعْدَ عَجْمَتِهَا وَاسْتَوَفَّتِ الحَمْرُ حَوْلَهَا كَمَلَا”

“Baksana güneş baharı getirdi ve zaman (gece gündüz) eşitlendi.

Kuşlar suskunluktan sonra şakıdı ve şarap (testide) bir yılını tamamladı.”¹⁰⁶

Cürcânî (ö. 392/1001), Ebû Nuvâs’ın şairliği hakkında ve şiirlerinin ne kadar kaliteli olduğu konusunda şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Şayet Ebû Nuvâs’ın şiirini

¹⁰³ er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî (ö. 606/1210), *Mefâtihu’l-gayb*, Dâr ihyâü’t-türâsi’l-‘arabi, Beyrut, h. 1420, I-XXXII, c. II, s. 34.

¹⁰⁴ el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VIII, s. 476; ez-Zehebî; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî (ö. 748/1348), *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, I-XVIII, Dâru’l-hadis, Kahire, 2006, VIII, s. 48; el-Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd (ö. 1093/1682), *Hizânetü’l-edeb*, (thk. Muhammed Abusselam Muhammed Harun), I-XIII, Mektebetü’l-Hâncî, Kahire, Mısır, 1997, c. I, s. 381; Muhsin el-Emîn, *a.g.e*, V, s. 336.

¹⁰⁵ el-Câhiz, Ebû Osmân ‘Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî (ö. 255/869), *Kitâbü’l-Hayevân*, (thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn), Şeriketü mektebeti ve matba’ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve evlâdih, Kahire 1965, I-VIII, II, s.27

¹⁰⁶ İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve’ş-şu’arâ*, II, s. 799.

tam anlamıyla incelersen, sonra da kalitesiz ve kalitelisi arasında mukayese yaparsan, olumsuz ve olumlu şiirlerini hesaplarsan, küçümsediğin Ebû Nuvâs'ı yüceltirsin, onu hakir görmez saygıyla anarsın. İncelemelerin sonunda, ne eski ne de yeni dönem şiirler arasında, onun şiirleri kadar kalite farklılığını barındıran başka birini göremezsın. Bununla birlikte şiir konusunda Ebû Nuvâs'ın iyi bir şair olduğuna dair hocası Halef el-Ahmar, Ebû 'Ubeyde ve el-Asmâ'î gibi şâirler şahitlik etmiştir.”¹⁰⁷

İbn Hallikân, Ebû Nuvâs'ın şiirdeki edebi yeteneğini şu ifadelerle aktarmaktadır: Ebü'l-'Atâhiye'nin anlattığına göre: “Bir gün Ebû Nuvâs ile Mescidu'l-Câmi'de karşılaştım, onu azarlayarak şunları söyledim, yaptığın kötülüklerden pişman olma vakti gelmedi mi? Artık kötülüklerden sakınma vakti gelmedi mi ey Ebû Nuvâs?. Ebû Nuvâs da başını kaldırdı ve bana bakarak şu şiirleri okudu:

”أُثْرَانِي يَا عَتَاهِي تَارِكًا تِلْكَ الْمَلَاهِي

”أُثْرَانِي مَفْسِدًا بِالْأَسْكَ عِنْدَ الْقَوْمِ جَاهِي؟“

“Ey 'Atâhî! Sen beni eğlencelerden vazgeçeceğimi mi sanıyorsun?

Beni, saygıdeğer toplumun yanında ibadet ile çürüyeceğimi mi zannediyorsun?”

Ebü'l-'Atâhiye konuşmasına şu şekilde devam ediyor: “Ben onu azarlamakta daha çok üstüne gidince şu şiiri inşâd etti:

”لَنْ تَرْجِعَ الْأَنْفُسَ عَنْ غَيْبِهَا مَا لَمْ يَكُنْ مِنْهَا لَهَا زَاجِرٌ“

“Nefisler kendi istekleri ile kötülüklerden uzak durmadıkça kötülüklerden vaz geçmez.”

Ebü'l-'Atâhiye bu şiirleri işittikten sonra konuşmasını şu şekilde tamamlıyor: “keşke bütün söylemiş olduğum şiirlerin yerine bu şiirler benim olsaydı dedim.”¹⁰⁸

İbn Hallikân, Ebû Nuvâs'ın şiir yazma konusunda da doğal bir yeteneğe sahip olduğunu, şiir yazmak için önceden düşünüp plan yapmaz, anında şiir söyleye

¹⁰⁷ el-Kâdî Ali b. 'Abdilaziz el-Cürçânî, *el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve husûmih*, (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm ve Ali Muhammed el-Becâvî), Matba'atü İsâ el-Bâbî el-Halebî ve şürekâih, Kahire 1966, s. 55.

¹⁰⁸ İbn Hallikân, *Vefeyât*, s. 96.

bildiğini dile getirerek Ebû Nuvâs hakkında şunları söylemektedir: “*Ebû Nuvâs çok güçlü bir sezgi ve doğaçlama şiir söyleme yeteneği ve kabiliyeti vardı.*”¹⁰⁹

İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938) Ebû Nuvâs’ın şairliği hakkında “*manalar yerin altında gömülü idi Ebû Nuvâs geldi onları diriltti.*” yorumunu yapmaktadır.¹¹⁰

İbn Manzûr *Ahbâr Ebî Nuvâs* eserinde “Ebû Nuvâs, Bağdat’ın en iyi şairi” başlığı altında şunları aktarmaktadır “Muhammed b. Salih isimli biri anlatıyor: Halife el-Emin devriydi, Irak’a geldim ve Selâm (Bağdat) şehrine girdim, burada en iyi şairin kim olduğunu sordum bana, Hasan b. Hânî adında bir gençtir, Ebû Nuvâs ile tanınıyor dediler. Oradan geçen bir gence Ebû Nuvâs’ın şiirlerinden bana okuyabilir misin dediğimde, o genç de züht şiirlerinden şu şiirleri okudu:

“أخي ما بال قلبك ليس ينقى كأنك لا تظن الموت حقاً
ألا يا بين الذين فنوا وبادوا أما والله ما ذهبوا لتبقى
وما للنفس عندك من مقام إذا ما استكملت أجلاً ورزقاً
وما أحد بزادك منك أحظى ولا أحد بذكرك منك أشقى
ولا لك غير تقوى الله زاد إذا جعلت إلى اللهوات ترقى”

“*Ey kardeş! Neden kalbin temizlenmiyor, sanki ölümün hak olduğuna inanmıyorsun.*

Ey fanilerin çocuğu gidenler (ölenler) sen baki kalasın diye gitmediler.

Nefis ecelini ve rızkını tamamladığı vakit artık kalacak yeri kalmaz (ölür).

Hiç kimse senin azığından (iyi amelinden) senden daha layık değildir. (aynı şekilde) hiç kimse senin günahlarından da senden daha müstahak değildir.

Eğlencelerde çok ilerlemişsen (bilesin ki) Allah’a olan takvandan başka azığın yoktur.”¹¹¹

Yukarıda zikri geçen olumlu manadaki eleştiriler gibi birçok kaynakta bunlara benzer olumlu eleştiriler yapıldığını tespit ettik. Bu eleştiriler gösteriyor ki Ebû Nuvâs’ın şiirleri ve diğer şairlere olan üstünlüğü birçok âlimi etkilemiştir. Ebû Nuvâs’ın “*şayet ağzı dolduracak bir şiir varsa onu benden önce kimse*

¹⁰⁹ İbn Hallikân, *a.g.e.*, s. 96.

¹¹⁰ İbn Manzûr, *a.g.e.*, s. 64.

¹¹¹ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 69.

söyleyemez”¹¹² sözü, aynı şekilde “ben altmış kadar kadın şairden şiir rivayetini okumadan şiir söylemedim, erkek şairler kim bilir ne kadardır”¹¹³ vb. sözleri söyleyen Ebû Nuvâs, şiir yeteneğinin ne kadar ileri derecede olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2. ŞİİRLERİNDE VEZİN VE BAHİRLER

Şiiri nesirden ayıran en önemli özellik vezinli ve kafiyeli olmasıdır. Şiirde veznin tanımı şu şekilde yapılmıştır: “Hecelerin belirli miktarlarda tekrarına dayanan, müzikal ve fonetik ahengi sağlayan kalıplar dizisidir.”¹¹⁴ Şiiri oluşturan lâfzî yapı müzikal bir ahenge ve vezne sahiptir. Bu da lâfzî yapıyı teşkil eden hareke ve sükûnlarla uzun ve kısa hecelerın ölçülü ve dengeli bir biçimde icra edilmesinden kaynaklanmaktadır.¹¹⁵ Arap şiirinde vezin sistemini ilk tespit eden âlim Halîl b. Ahmed (ö. 175/791) olup, bu konuda “Kitâbe’l-‘arûz” adlı eseri yazmıştır. Zikri geçen eserinde; “Fâilün, fâilâtün, feûlün, müstef’ilün, mefâilün, müfâaletün, mütefâilün, mef’ûlâtün” şeklinde tespit ettiği sekiz tefîilenin belli miktarlarda tekrarıyla vezin sistemlerini teşkil etmiştir.¹¹⁶ Aynı şekilde Halîl b. Ahmed, eski şiirlerin yapılarını araştırarak hâlâ yaşamakta olan arûz sistemini kurmuş, arûz ilminde mevcut olan bütün vezinleri önce beş asli şekilde değerlendirmiş, bu beş asli vezinden de on beş vezin türetmiştir. Halîl’in yapmış olduğu taksimatı şu şekilde sıralayabiliriz: 1. Grup; Basît, Tavîl ve Medîd. 2. Grup; Kâmil ve Vâfir. 3. Grup; Hezec, Recez ve Remel. 4. Grup; Munserih, Serî’, Hafîf, Muktedab, Mudâri’, ve Muctes. 5. Grup da Mutekârib’tir.¹¹⁷

Ebû Nuvâs, şiirlerinde kendi döneminden önceki şairlerin şiirlerinde yansıttıkları vezinleri ve bahirleri kendi şiirlerinde de kullanmıştır. Dolayısıyla kendi döneminden önceki klasik Arap şiirinin biçimsel yapısını aynen benimsemiştir. Ebû Nuvâs, 3100 taneye yakın inşad ettiği şiirlerindeki bahirlerin oranı şu şekilde tespit edilmiştir:

¹¹² İbn Manzûr, *a.g.e.*, s. 64.

¹¹³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, s. 45

¹¹⁴ İsmail Durmuş, “Vezin”, *DİA*, XLIII, s. 77-79.

¹¹⁵ İsmail Durmuş, “Vezin”, *DİA*, XLIII, s. 77-79.

¹¹⁶ Eyup Akşit, *Mahmud Derviş Şiirlerinde Dini Semboller*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2021, s. 10.

¹¹⁷ İbn Reşik, *el-‘Umde fî mehâsini’ş-şi’r ve âdâbih*, I, s. 218.

Basît %20

Tavîl %17

Kâmil %15

Vâfir %13

Remel %9

Munserih %8

Serî' %8

Hafif %4

Recez %3

Muctes %3

Mutekârib %1

Medîd %1

Hezec ve Muktedab'tan da birkaç tane vardır.¹¹⁸

Cahiliye döneminden Ebû Nuvâs'ın dönemine gelinceye kadar çeşitli dönemlerde Arap şairlerinde en çok kullanılan “*tavîl, vâfir, kâmil ve basît*” bahirleri, Ebû Nuvâs şiiirlerinde de aynı şekilde bu dört bahirler ilk sıralarda yer aldığını görmekteyiz. Bu bahirlerden *basît* bahrinde olan bir şiiirine şu şekilde örnek vererek açıklayabiliriz:

"ما لي بدارٍ خَلَّتْ مِنْ أَهْلِهَا شُغْلٌ وَلَا شَجَانِي أَلْهَا شَخْصٌ وَلَا طَلٌّ"

“*Sahipleri ile işi kalmamış, beni heyecanlandırmayacak kişi ve yıkıntı olan evi ben ne yapayım.*”¹¹⁹

Ebû Nuvâs'ın yukarıdaki *beyti*, *basit* bahrindedir.¹²⁰ *Beyit*, iki *şatır*dan oluşmaktadır. Her bir *şatır*da dört *tef'ile*, toplamda ise sekiz *tef'ile* vardır. *Beytin* her iki *şatır*ı da kafiyelidir ki buna *tasri'*, böyle *beyit*lere ise *musarra' beyit*¹²¹ denir. el-Kumeyt b. Zeyd el-Esedî'nin yukarıdaki *beytinin takti'* ve *tef'ilesi* şu şekildedir:

¹¹⁸ İbrahim Enîs, *Mûsikîyyi's-şi'r*, Matba'atu Iecneti'l-beyâni'l-'arâbî, Mısır, 1952, s. 193-194.

¹¹⁹ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 698.

¹²⁰ Basit bahriyle ilgili daha geniş bilgi için bkz. İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbih*, I, s. 235; Hüseyin Tural, *Arap Edebiyatında Arûz*, İstanbul, 2011, s. 59-61.

¹²¹ Musarra' beyit hakkında bakınız. İbn Reşîk el-Kayrevânî, *a.g.e.*, I, s. 277; Hüseyin Tural, *a.g.e.*, s. 27.

طَلَّ	شَخَصٌ وَلَا	نِي لَهَا	وَلَا شَجَا	شُعْلٌ	مِنْ أَهْلِهَا	رِ حَلَّتْ	مَالِي بِدَا	Taktî' 122
فَعَلَن	مُسْتَفْعَلَن	فَاعَلَن	مِفَاعَلَن	فَعَلَن	مُسْتَفْعَلَن	فَاعَلَن	مُسْتَفْعَلَن	Tef'ile 123
o///	o//o/o/	o//o/	o//o//	o///	o//o/o/	o//o/	o//o/o/	İşâret 124

2.3. ŞİİRLERİNDE İÇERİK

Behcet Abdülğafûr el-Hadîsî'nin tahkik ettiği *Dîvânü Ebî Nuvâs bi-rivâyeti's-Sûlî* eserinde yapmış olduğu taksimata göre şiirlerin içeriği on bölümden oluşmaktadır. Ahmed Abdulmecîd el-Gazâlî'nin tahkik ettiği *Dîvânü Ebî Nuvâs* eserinde ise konuların taksimatı sekiz olup Ebû Nuvâs'ın Mucûn (Müstehcen) şiirlerine yer vermemiştir. Muhtemeldir ki Ebû Nuvâs'ın Mucûn şiirleri, aşırı derecede müstehcenliği içerdiği için onlara yer vermemiştir. Sûlî'nin ayırımını yaptığı konuları şöyle sıralayabiliriz:

1. el-Hamriyyât (Şarap) şiirleri, 2. el-Mucûn (müstehcen) şiirleri, 3. el-Medih (Methiye) şiirleri, 4. el-Hicâ'(hiciv) şiirleri, 5. el-Resâ' (Mersiye) şiirleri, 6. el-Mü'attibât (Paylama) şiirleri, 7. el-Zühd (züht) şiirleri, 8. el-Tard (Av) şiirleri, 9. el-Müzekker (erkek) şiirleri ve 10. el-Müennes (kadın) şiirleridir.

Ebû Nuvâs'ın şiirlerinin içeriği genel bir çerçevede değerlendirildiğinde: Şarap şiirleri genel olarak müstehcenliği içeren birtakım edep dışı (mucûn) konuları içermektedir. Methiye şiirleri ise genellikle geçim kaynağını sürdürebilmesi adına söylediği şiirlerdir. Methiye türü şiirleri daha ziyade Abbâsî halifelerine, Emîrlere, Bermekîler'e ve Mısır defterdarına söylenmiştir. Hiciv türü şiirleri keskin ve iğneleyici olup, hiciv şiirleri ile hedef aldığı kimseyi alaycı eleştirilerle şahsına ve onun değerlerine saldırılarla inşâd etmiştir. Mersiye türü şiirleri az sayıda olsa da samimi ve etkileyicidirler. Tard (av) şiirlerinde eski üslubu ve kalıpları kullanmasının yanında mana ve lafız yönünden bazı yenilikler de getirmiştir. Son olarak züht şiirlerine baktığımızda edebi incelikler olduğu kadar bir nedamet ve içten

¹²² Taktî', beyitleri vezin gereği arûz imlasıyla yazmaktır. Daha geniş bilgi için bkz. Hüseyin Tural, *a.g.e.*, s. 14-15.

¹²³ Arûz İlmi'nde vezin kalıplarındaki her bir kesme. Arap arûzunda kullanılan tef'ileler hakkında daha geniş bilgi için bkz. Hüseyin Tural, *a.g.e.*, s. 22.

¹²⁴ Beyti taktî' ederken, kısa sesler yani harekeler için "/" işaretini, sükûnlar için ise "o" işaretini kullandık.

gelen bir duyguyu da ortaya koyduğunu görüyoruz.¹²⁵ Genel bir değerlendirme yaptıktan sonra şiirlerinde ele aldığı konuları açıklayıp her birinden örnekler veremeye çalışacağız.

2.3.1. Hamriyyât Şiirleri

Ebû Nuvâs'ın şiirlerinde en belirgin özelliği kuşkusuz onun şarap ile ilgili söylemiş olduğu şiirlerdir. Hamriyyât temasının işlendiği sanatın, Arap edebiyatındaki en meşhur temsilcisi de muhtemelen ondan başkası değildir. Öyle ki günümüze kadar şarap şairi olarak her zaman örnek gösterilmiştir. Ondan önce şarap ile alakalı şiir söyleyen şairler olmuşsa da Ebû Nuvâs kadar öne çıkmamışlardır. Ebû Nuvâs'tan önce A'sâ lakabıyla anılmış olan Ebû Basîr Meymûn b. Kays (ö. 7/629 [?]), Ebû Mâlik Gıyâs b. Gavs b. es-Salt el-Ahtal (ö. 92/710-11), Ebû Mihcen Abdullah b. Habîb b. Amr es-Sekafî (ö. 30/650), Ebü'l-Abbâs el-Velîd b. Yezîd b. Abdilmelik b. Mervân el-Ümevî el-Kureşî (ö. 126/744) gibi şairler şarap ile alakalı şiirler söylemişlerse de Ebû Nuvâs kadar hamriyyât şiirleriyle şöhret kazanamamışlardır.¹²⁶

Ebû Nuvâs'ın, Devlet liderleri ile yaşadığı gerilimler, Cinân adlı sevgilisine kavuşamaması vb. sebeplerden dolayı muhtemelen içgüdülerinin yönlendirmesinin neticesinde de sıkıntıları unutulması için içkiye bağımlı olması kaçınılmaz bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Şiirlerinin birçoğunda kederlerden kurtulmanın tek çaresi içki olduğunu zaten kendisi dile getirmiştir.¹²⁷

Ebû Nuvâs hamriyyât şiirlerinin her kasidesini ayrılmaz bir bütün şeklinde sunmuştur.¹²⁸ Bu konuda en belirgin örneği şu şiirlerinde verebiliriz:

“وَحَمَارَةٌ لِلَّهِ فِيهَا بَيْتٌ
إِلَيْهَا ثَلَاثًا نَحْوَ حَائِثِهَا سِرْنَا
وَاللَّيْلِ جِلْبَابٌ عَلَيْنَا وَحَوْلْنَا
فَمَا إِنْ تَرَى إِنْسَاءً لَدَيْهِ وَلَا جِنًّا
يُسَايِرُنَا إِلَّا سَمَاءٌ نُجُومُهَا
مُعَلَّقَةٌ فِيهَا إِلَى حَيْثُ وَجَّهْنَا
إِلَى أَنْ طَرَقْنَا بَابَهَا بَعْدَ هَجْعَةٍ
فَقَالَتْ مَنْ الطَّرَاقُ قُلْنَا لَهَا إِنَّا

¹²⁵ Nasuhi Ünal Karaarslan, “Ebû Nuvâs”, *DİA*, X, s. 205-207.

¹²⁶ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 24-26; Şevkî Dayf, *Tarîhu 'l-edebi 'l-'arabi*, III, s. 234.

¹²⁷ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), *Beyne yedeyi 'l-kârî*.

¹²⁸ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), *Beyne yedeyi 'l-kârî*.

شَبَابٌ تَعَارَفْنَا بِبَابِكَ لَمْ تُكُنْ نَرُوحُ بِمَا رُحْنَا إِلَيْكَ فَأَدْلَجْنَا
 فَإِنْ لَمْ تُحْبِبِينَا تَبَدَّدَ شَمْلُنَا وَإِنْ تَجَمَعِينَا بِالْوِدَادِ تَوَاصَلْنَا
 فَقَالَتْ لَنَا أَهْلًا وَسَهْلًا وَمَرَحَبًا بِفَتَيَانِ صِدْقٍ مَا أَرَى بَيْنَهُمْ أَفْنَا
 فَقُلْتُ لَهَا كَيْلًا جَسَابًا مُقَوِّمًا دَوَارِيْقٍ خَمْرٍ مَا نَقْصَنُ وَمَا زِدْنَا
 فَجَاءَتْ بِهَا كَالشَّمْسِ يَحْكِي شُعَاعُهَا شِعَاعُ الثَّرَيَا فِي رُجَاحِ لَهَا حُسْنَا
 فَقُلْتُ لَهَا مَا الْإِسْمُ وَالسَّعْرُ بَيْنِي لَنَا سَعْرٌ هَا كَيْمَا تَرُورُكَ مَا عِشْنَا
 فَقَالَتْ لَنَا حَتُّونُ إِسْمِي وَسَعْرُهَا ثَلَاثٌ يَتَسَعُّ هَكَذَا غَيْرُكُمْ بَعْنَا
 وَلَمَّا تَوَلَّى اللَّيْلُ أَوْ كَادَ أَقْبَلَتْ إِلَيْنَا بِمِيزَانٍ لِنَتَّقُدْنَا الْوَزْنَا
 فَقُلْتُ لَهَا جِئْنَا وَفِي الْمَالِ قَلَّةٌ فَهَلْ لَكَ فِي أَنْ تَقْبَلِي بَعْضَنَا رَهْنَا
 فَقَالَتْ لَنَا أَنْتَ الرَّهِيئَةُ فِي يَدِي مَتَى لَمْ يَفُورَا بِالْمَالِ خَدُّتُكَ السِّجْنَا

“İçinde eski kalıntılar olan bir meyhaneye eğlence için üç kişi yürüdük.

Gece üstümüze ve etrafımıza örtü olmuş, o vakit ne insan görürsün nede cin.

İçinde asılı yıldızları olan gök, gittiğimiz yöne bizimle beraber yürüyor.

Nihayet hafif bir uykudan sonra (meyhane) kapısını çaldık. “Kim o” dedi. Biz de “biziz” dedik.

Biz o gençleriz ki senin kapında tanıştık ve geceledik, başka yere de gidecek değiliz.

Bize istediğimizi vermez isen birliğimiz yok olur. Ama bizi sevgiyle toplarsan birleşiriz.

Hizmetçi “aralarında ahmak görmediğim samimi gençler hoş geldiniz sefa getirdiniz” dedi.

Ben de ona “En iyi içkilerinden, şarap testilerinden ölç. Ne eksilteceğiz nede çoğaltacağız”. Dedim

Süreyya yıldızının parlaklığı gibi parlayan içkiyi güzel bir bardak içinde getirdi.

Ona “Adını ve fiyatını söyle ki yaşadığımız sürece seni ziyaret edelim” dedim.

O da “adım Hannûn. İçkinin fiyatı da üç bardağı yedi eder. Başkalarına da böyle sattık” dedi.

Gece yarısı veya gece yarısına yakın olmuştu. İçilenin ücretini almak için bize bir ölçekle yaklaştı.

Ona “paramız az olarak geldik, bizden birini rehin almak ister misin” dedim

O da “Seni rehin aldım, parayı getirmezlerse ömür boyu zindanda bırakırım” dedi.”¹²⁹

Şiirlerinde de görüldüğü gibi Ebû Nuvâs, şiirlerini bir bütün halinde ve birbirine bağlı bir şekilde betimlemiştir.

Bir diğer örneğini şu beyitlerde de gösterebiliriz:

"بَاكِرٌ صَبَّوْحَكَ فَمَهْوٍ خَيْرٌ عَتَادٍ وَإِخْلَعُ قِيَادَكَ قَدْ خَلَعْتُ قِيَادِي
لَا تَنْسَ لِي يَوْمَ الْعُرُوبَةِ وَقَعَةً تَوَدِي بِصَاحِبِهَا بَعِيرٌ فَسَادٍ
يَوْمًا شَرِيبٌ وَأَنْتَ فِي قَطْرَيْلٍ خَمْرًا تَفُوقُ إِرَادَةَ الْمُرْتَادِ
أَلَمَّا وَرَدْنَاهَا نُلِّمُ بِشَيْخِهَا عِلْجٌ يُحَدِّثُ عَنِ مَصَانِعِ عَادِ
قُلْنَا السَّلَامُ عَلَيْكَ قَالَ عَلَيْنَا مَتَى سَلَامٌ تَحِيَّةٍ وَوِدَادِ
مَا رُمْتُمْ قُلْنَا الْمُدَامُ فَقَالَ قَدْ وَقَفْتُمْ يَا إِخْوَتِي لِرَشَادِ
عِنْدِي مُدَامٌ قَدْ تَفَادَمَ عَهْدُهَا عُصِرَتْ وَلَمْ تَشْعُرْ بِهَا أَجْدَادِي
فَأَكْبِلُ قُلْنَا بَعْدَ خُبْرِ إِنَّا لَا نَشْتَرِي سَمَكًا بِبِطْنِ الْوَادِي
جِنًا بِهَا فَأَتَى بِكَاسٍ أَشْرَقَتْ مِنْهَا الدُّجَى وَأَضَاءَ كُلِّ سَوَادِ
فَأَدَارَهَا عَدَدًا ثَلَاثًا فَاثْنَتِ مِنَّا النُّفُوسُ وَلَيْسَ مِنْهَا صَادِ
حَتَّى إِذَا أَخَذَتْ بِوَجْنَةٍ صَاحِبِي وَفُؤَادِهِ وَبِوَجْنَتِي وَفُؤَادِي
لَمْ يَرْضَ إِبْلِيسُ الظَّرِيفُ فِعَالْنَا حَتَّى أَعَانَ فَسَادَنَا بِفَسَادِ"

“Kahvaltını erken yap! (çünkü) bu en iyi hazırlıktır. Yularını çıkar! Ben yularımı çıkardım.

Bir gün sen Kutrabbul¹³⁰’dayken bağımlı kimsenin içtiğinden daha fazla içki içtim.

(Kutrabbul’a) vardığımızda oranın cüsseli ve yaşlı adamını hemen tanırız. ‘Ad kavminin saraylarından (hikâyeler) anlatırdı.

¹²⁹ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s.49.

¹³⁰ قُطْرَبُلٌ (Kutrabbulu) Bağdad ile ‘Ukbarâ arasında bulunan bir belde. Şarap içenlerin uğrak yeri olarak bilinir. Daha geniş bilgi için bkz. Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî (ö. 626/1229) *Mu’cemu’l-buldân*, Dâr Sadr, Beyrut, tsz. IV, s. 371.

Ona “selam olsun sana” deriz o da “benden de size sevgi dolu saygı ve selam olsun” der.

O bize “ne istersiniz?” dedi. Biz de “şarap” dedik. O da “doğru yolu buldunuz kardeşlerim...”

...Yanımda çok eski şarap var, daha önceleri sıkılmış, dedelerimin dahi haberi olmamış” dedi.

“şarabı ölçeyim mi” diye sordu, biz de ona “ önce bir tadalım, vadi ortasında bir balık satın almaya gelmedik” dedik.

“şarabı bize getir” dedik. Bir bardak getirdi. Getirdiği bardakla gece parladı, tüm karanlığı aydınlattı.

(Şarap sunmayı) Üç defa tekrarladı. Nefislerimiz kıvrıldı susuzluğumuz giderildi.

Nihayet benim ve arkadaşımın gönlü hoş oldu.

Ancak sevimli şeytan yaptığımız aşırılığa yetinmeyip bizi daha da azdırdı.”¹³¹

Ebû Nuvâs şiirlerinde motif seçimleri yaparken, özgürce hareket etmekten çekinmemiştir. Anlaşıldığı kadarıyla, onu kınayan kişilerin yaptığı eleştiriler bile şairi engellemeye yetmemiştir. Nitekim bazı kasidelerinin giriş kısımlarını, kendisini şarap içtiği için kınayan kişilerin iddialarının çürütülmesine ayırmıştır. Bu konuda şu örneği gösterebiliriz:

”دَعِ عَنْكَ لَوْمِي فَإِنَّ اللَّوْمَ إِغْرَاءٌ وَدَاوِنِي بِالَّتِي كَانَتْ هِيَ الدَّاءُ
صَفْرَاءٌ لَا تَنْزِلُ الْأَحْزَانُ سَاحَتَهَا لَوْ مَسَّهَا حَجْرٌ مَسَّتُهُ سَرَاءُ
مِنْ كَفِّ ذَاتِ حِرِّ فِي زِيِّ ذِي ذَكْرِ لَهَا مُجَبَّانِ لَوْطِيٌّ وَرَنَاءُ
قَامَتْ بِإِبْرِيْقِهَا وَاللَّيْلُ مُعْتَكِرٌ فَلَاحَ مِنْ وَجْهَيْهَا فِي النَّبْتِ الْأُفْ
فَأَرْسَلَتْ مِنْ فَمِ الْإِبْرِيْقِ صَافِيَةً كَأَنَّمَا أَخَذَهَا بِالْعَيْنِ إِغْفَاءُ
رَقَّتْ عَنِ الْمَاءِ حَتَّى مَا يُلَائِمُهَا لَطَافَةٌ وَجَفَا عَنْ شَكْلِهَا الْمَاءُ
فَلَوْ مَزَجَتْ بِهَا نُورًا لَمَارَّجَهَا حَتَّى تَوَلَّدَ أَنْوَارٌ وَأَضْوَاءُ
دَارَتْ عَلَى قِنِيَّةِ دَانَ الزَّمَانِ لَهُمْ فَمَا يُصِيدُهُمْ إِلَّا بِمَا شَاؤُوا
لِتِلْكَ أَبِكِي وَلَا أَبِكِي لِمَنْزِلَةٍ كَانَتْ تَحُلُّ بِهَا هِنْدٌ وَأَسْمَاءُ

¹³¹ Ebû Nuvâs, *Dîvân ebî Nuvâs el-Hasan ibni Hâni' el-hakemî*, (thk. Ewald Wagner), Dâr Sadır, Beyrut, 2001, I-VI, III, s. 114.

حاشا لِدُرَّةٍ أَنْ تُبْنَى الْخِيَامُ لَهَا وَأَنْ تَرُوحَ عَلَيْهَا الْإِبِلُ وَالشَّاءُ
فَقُلْ لِمَنْ يَدَّعِي فِي الْعِلْمِ فَلَسَفَهُ حَفِظْتَ شَيْئاً وَغَابَتْ عَنْكَ أَشْيَاءُ
لَا تَحْظُرُ الْعَفْوُ إِنْ كُنْتَ امْرَأً حَرَجاً فَإِنَّ حَظَرَكَهُ فِي الدِّينِ إِزْرَاءُ

“Beni kınamayı bırak çünkü kınamak daha çok kışkırtır. Beni illetli olanla (içkiyle) tedavi et.

Rengi sarıdır. Onun olduğu yere hüznün gelmez. Taş dahi ona dokunursa mutlu olur.

Luti ve zînâkâr İki sevgilisi olan, erkek kıyafetli ve özgür ellere sahip (bir kadın)...

....gece karanlığında sürahiyi getirdi. O kadının güzelliğinden evde ışıklar saçtı.

Bakarken bile hafif sarhoş eden Sürahinin ağzından saf (içkiyi) boşalttı.

Sudan daha incedir. Onunla uyum içinde olan bir incelik var. Su ona göre ağır kaçar.

İçine nur karıştırırsan karışır, nihayet nurlar ve ışıklar saçılır.

(Bu içki) şu an ölümün ağzına gelen gençlere de uğramıştı. Neyi tercih ettilerse o başlarına geldi.

Ben ona (içkiye) ağlarım. Hint'in ve Esmâ'nın olduğu diyarlara ağlamam.

Kendisine çadırlar kurulup develerin ve koyunların gireceği memeden uzaktır bu meme (içki).

Felsefeyi bildiğini iddia eden kimseye söyle, bir şeyi öğrendin ama çok şeyi (içki ve ortamını) kaçırdın.

Affetmeyi menetme. Eğer affetmeyen biri isen affetmemek dinde ayıp sayılır.”¹³²

Rivayet olunur ki Ebû Nuvâs, ünlü âlim en-Nazzâm (ö. 231/845) ile bir müddet arkadaşlık yapmış ve daha sonra ayrılmışlardı. Nazzâm mutezile fırkasına intisap eder ve ileri gelenlerinden olur. Nazzâm, Ebû Nuvâs'ı kendi mezhebine davet eder ve içki içtiği için de onu kınar. İçkiden uzak durmasını önerir ve büyük günahlardan

¹³² Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 6.

uzak durmasını tavsiye eder. Bu kınama ve tavsiyelere karşı Ebû Nuvâs da yukarıdaki verdiğimiz şiiri yazar ve inşâd eder.¹³³

Ebû Nuvâs'ın hamriyyât şiirlerinin ana teması tahmin edileceği üzere şarabın tasvir edilmesidir. Ebû Nuvâs, şarabı ve şarap ile yakından uzaktan alakası olan ne varsa şiirlerinde övmüştür. O, hamriyyât'ında şarabın görünümünü, gücünü ve içen kişilerin üzerinde bıraktığı etkisini betimlemekte, şarabı mücevherlere ve ışık kaynaklarına mukayese etmektedir. Kimi zaman şarap bardaklarını, şarap fıçılarını ve sürahilerini övmüş, kimi zaman da şarap garsonlarını, şarap satıcılarını, üzüm satıcılarını, nedimleri ve şarkılarla dolu meclisleri övmüştür.¹³⁴ Aşağıda verdiğimiz örnekte olduğu gibi Ebû Nuvâs'ın kısa bir hamriyyât şiiri sıralanan pek çok figürün kullanıldığını görmek mümkündür:

لَا تَبْكِي أَيْلَى وَلَا تَطْرَبِي إِلَى هِنْدٍ وَأَشْرَبِي عَلَى الْوَرْدِ مِنْ خَمْرَاءِ كَالْوَرْدِ
كَأَسَا إِذَا انْحَدَرَتْ فِي خَلْقِ شَارِبِهَا أَجْبَتْهُ خُمْرَتُهَا فِي الْعَيْنِ وَالْخَدِّ
فَالْخَمْرُ بِأَقْوَمَتِهِ وَالْكَأْسُ لَوْلُؤُهُ مِنْ كَفِّ جَارِيَةٍ مَمَشُوقَةِ الْقَدِّ
تَسْقِيكَ مِنْ عَيْنِهَا خَمْرًا وَمِنْ يَدِهَا خَمْرًا فَمَا لَكَ مِنْ سُكْرَيْنِ مِنْ بُدِّ

“Leylâ için ağlama! Hind hususunda da tedirgin olma! Güllerin üzerinde gül kırmızısı (şaraplardan) iç.

İçicisinin boğazına indiğinde, kırmızılığını göze ve yanaklara veren bir kadeh (şaraptan içiver)!

Şarap, yakuttur. Narin yapılı bir cariye'nin elinden (sunulan) kâse ise incidir.

(Bahsettiğim bu kız), sana pınarı'ndan ve elinden şarap sunan (bir cariye'dir) (İşte bu yüzden) iki misli sarhoş olman kaçınılmaz bir durum.”¹³⁵

Ebû Nuvâs'ın klasik şairlerin izlediği üslubun terk edilmesinin gerekliliğini birçok şiirlerinde dile getirmiştir. Kendisini kadınların değil, şarabın büyülediğini beyan etmektedir. Bu manada Ebû Nuvâs, bir kasidesinde bu duyguları şöyle dile getirmektedir:

دَعِ الرَّبِيعَ مَا لِلرَّبِيعِ فَيْكَ تَصِيبُ وَمَا إِنَّ سَبْتِنِي زَيْبٌ وَغَعُوبُ

¹³³ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 6.

¹³⁴ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 22.

¹³⁵ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 27.

وَلَكِنْ سَبَّتَنِي الْبَابِلِيَّةُ إِنَّهَا لَمِثْلِي فِي طَوْلِ الزَّمَانِ سَلُوبٌ
 جَفَا الْمَاءُ عَنْهَا فِي الْمِرَاجِ لِأَنَّهَا خَيَالٌ لَهَا بَيْنَ الْعِظَامِ دَبِيبٌ
 إِذَا ذَاقَهَا مَنْ ذَاقَهَا حَلَّقَتْ بِهِ فَلَيْسَ لَهُ عَقْلٌ يُعَدُّ أَدِيبٌ
 وَلَيْلَةٌ دَجَنٍ قَدْ سَرَيْتُ بِفِتْنِيَةٍ تُتَارِعُهَا نَحْوَ الْمُدَامِ قُلُوبٌ
 إِلَى بَيْتِ خَمَارٍ وَدُونَ مَحَلِّهِ قُصُورٌ مُنِيفَاتٌ لَنَا وَدُرُوبٌ
 فَفَرَّغَ مِنْ إِدْلَاجِنَا بَعْدَ هَجَعَةٍ وَلَيْسَ سِوَى ذِي الْكِبْرِيَاءِ رَقِيبٌ
 تَتَأَوَّمُ خَوْفًا أَنْ تَكُونَ سَعَايَةً وَعَاوَدَهُ بَعْدَ الرِّقَادِ وَجِيبٌ
 وَلَمَّا دَعَوْنَا بِاسْمِهِ طَارَ دُعْرُهُ وَأَيَقِنَنَّ أَنَّ الرَّحْلَ مِنْهُ خَصِيبٌ
 وَبَادَرَ نَحْوَ الْبَابِ سَعِيًّا مُلْتَبِيًّا لَهُ طَرَبٌ بِالزَّائِرِينَ عَجِيبٌ
 فَأَطْلَقَ عَنِ نَابِيهِ وَانْكَبَّ سَاجِدًا لَنَا وَهُوَ فِيمَا قَدْ يَظُنُّ مُصِيبٌ
 وَقَالَ ادْخُلُوا حُبَيْبُكُمْ مِنْ عَصَابَةٍ فَمَنْزَلُكُمْ سَهْلٌ لَدَيْ رَحِيبٍ"

“(Bahar zamanlarında yerleşilen) diyarı bırak! Bu yurttan senin nasibin yoktur! Beni ne Zeynep ne de Ka’ûb kendine esir etmiştir.

Fakat Babil (şarapları) beni kendine esir etmiştir. (Bu şaraplar), zamanın(başlangıcından) bu yana, benim gibiler için (adeta) bir yağmacı (olmuştur).

Su ona göre kaba kalır. Çünkü o bir hayaldir. (insanın) kemiklerinin arasında dolaşır.

Birisi onun tadına baktığında, onu havaya uçurur. O kişide artık ne akıl kalır ne de ediplik.

Karanlık bir gecede, kalpleri şaraba doğru sürüklenen gençlerle gece yolculuğuna çıkmıştım...

...Şarap satıcısının evine doğru. Onun mekânına (varmazdan) evvel yüksek saraylardan ve patikalardan (geçmemiz gerekti).

Gecenin ilk yarısında, uykunun ilk kısmından sonra gelmiş olmamızdan dolayı korkuya kapıldı. Azamet sahibi (olan) Allah’tan başka görgü tanığı da yoktu.

Bir ispiyonculuk korkusuyla uyuyor numarası yaptı ve uykudan sonra onda kalp çarpıntısı hâsıl oldu.

Ona ismiyle seslendiğimizde korkusu uçuverdi ve (uykuyu) bırakmanın kârlı olduğunu tastamam anladı.

Çağrıya karşılık vererek gayretlice kapıya doğru atıldı. Onun ziyaretçilere karşı şaşkıncu bir sevinç gösterisi vardır.

(Gülümseyerek) dişlerini gösterdi ve (önümüzde) secde edercesine eğildi.(Hakkımızdaki) tahminlerinde (genellikle) isabetlidir.

Dedi ki: 'Girin (hadi)! Grubunuza selam olsun! Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.'¹³⁶

2.3.2. Mucûn Şiirleri

Mucûn kelimesi: "insanın yapmış olduğu ahlak dışı tavırlara fazla aldırış etmemesi, utanç ve hayâ duymaması" şeklinde tanımlanmıştır. Bazı dilbilimcileri ise bu tanıma yakın olarak: "Laubali davranarak konuşup, karşıdakileri ciddiye almayarak onlarla sınırsız şakalaşmak" olarak tanımlamışlardır.¹³⁷

Diğer temalarda olduğu gibi Ebû Nuvâs'tan önce mucûn şiirleri konu alan şairler olmuştur. Arap edebiyatında mucûn temalı şiirleri, cahiliye döneminin meşhur şairlerinden el-Â'sâ (ö. 629?)'nin şiirlerinde de görebiliyoruz. el-Â'sâ bir kasidesinde şu şiirleri inşâd etmiştir:

"ما رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْحَزْنِ مُعْشِبَةٌ حَضْرَاءُ جَادَ عَلَيْهَا مُسْبِلٌ هَطْلٌ
بِضَاكِكَ الشَّمْسِ مِنْهَا كَوَكْبٌ شَرْقٌ مُؤَزَّرٌ بِعَمِيمِ التَّنْبِتِ مُكْتَهَلٌ
يَوْمًا بِأَطْيَبِ مَنْهَا تَشْرُرَ رَائِحَةٌ وَلَا بِأَحْسَنَ مِنْهَا إِذْ دَنَا الْأَصْلُ"

"Üzerine bol yağmurların yağdığı yeşil otlu bahçelerden

Güneşin ve yıldızların parladığı her türlü bitki ile donatılmış bahçelerden

Akşam vakitleri yaklaştığında, güzel koku yayma bakımından, hiç biri

sevgiliden etrafa yayılan kokudan daha güzel değildir."¹³⁸

İslâm'ın ilk döneminde neredeyse hiç gelişme göstermeyen Mucûn şiirleri Emevîler döneminde yavaş yavaş çoğalmaya başlamış, Abbâsîler döneminde ise bu gelişim iyice artmıştır.¹³⁹

¹³⁶ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 110-111.

¹³⁷ Ayrıca bkz. Nedim ve Usâme Maraşlı, 1975, *es-Sihhâh fi'l-Lûğati ve'l-'Ulûm* (el-Mu'cemu'l-Vasî), Dâru'l-Hadâreti'l-Arabiyye, Beyrut, s. 1083.

¹³⁸ Şevki DAYF, *el-'asru'l-câhlî*, s. 365.

¹³⁹ Kenan Demirayak, *Abbâsî Edebiyatı Tarihi*, Erzurum, 1998, s. 100.

Ebû Nuvâs, şiirlerinde mucûn temalı şiirlere çokça yer vermiş şairlerdendir. Bu şiirleri çekinmeden rahatça dillendirdiği için birçok eleştirmenlerin hedefi olmuştur. Bu konu hakkında İbn Manzûr, Ebû Nuvâs için şu açıklamalarda bulunmuştur: “Allaha yemin olsun ki Ebû Nuvâs mucûn şiirlerinde çok fazla haddi aşmış, aklın ve edebın dışına çıkmıştır. Bir şairin azıcık bir hayâsı olsa insandan hayâ eder. Kaldı ki Allahtan da mı hayâ etmiyor, gerçekten şaşılacak bir durum. Bunun durumu bana duymuş olduğum bir hikâyeyi hatırlatıyor: Bir gün Lût kavminin yaşadığı şehirlerinin yanından geçiyordum, birden Allah (c.c.)’ın ayetini hatırladım ve Lût (a.s.) kavmini nasıl helak ettiğini, onların altlarını üstlerine nasıl getirdiğini hatırladım ve Allah’a sığındım. Oradan geçen biri bana “sana bundan daha garip bir hikâyeye anlatabayım” dedi ve şunları anlattı: “Buradan bir adam geçerken senin gördüklerini gördü ve bu harap yerlerin nedenini sordu, ona Lût (a.s.) kavminin yaptıkları ve nasıl helak oldukları anlatıldı. Bunu işiten adam “Vay be! Burası bizim kardeşlerimizin şehri demek” dedi ve bu sözü söyledikten hemen sonra yerin dibine girdi.”¹⁴⁰

Daha önce de belirttiğimiz gibi bazı yazarlar Ebû Nuvâs’ın mucûn şiirlerini ahlak dışı anlamları içerdiği için eserlerine almamış ve istişhâd olarak da kullanmamışlardır.

2.3.3. Gazâl Şiirleri

Arap edebiyatında gazâl’in tanımı şu şekilde yapılmıştır: “*bir nazım şekli olmayıp kasidelerin başında aşktan, sevgiliden söz eden bölümlere verilen ad olup nesîb karşılığında kullanılmıştır.*”¹⁴¹

Ebû Nuvâs erkekler ve kadınlar için gazeller, sevgi dolu şiirler söylemiştir. Erkekler için söylediği şiirlere el-Müzekker, bayanlara için söylediği şiirlere de el-Müennes adları konulmuştur. Kimi eleştirmenler Ebû Nuvâs’ın kadınlara gazeller yazmadığını iddia ederler. Çünkü onlara göre Ebû Nuvâs hiçbir kadına âşık olmadığını savunuyorlar. Kanaatimizce bu eleştiri doğru değildir. Zira Ebû Nuvâs şiirlerinde birçok kadının ismine yer verdiği tespit edilmiştir. Özellikle Cinân adlı bir

¹⁴⁰ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 225.

¹⁴¹ Halûk İpekten, “Gazel”, *DİA*, XIII, s. 440-442.

kadına deli gibi âşık olduğu aynı zamanda ‘Înân ve Hasan adlı kadınlara da âşık olduğu kaynaklarda yer almaktadır.¹⁴²

İbn Manzûr’un aktardığına göre Ebû Nuvâs Cinân adlı güzel, akıllı, endamlı, terbiyeli ve şiiri de iyi bilen bir kadına âşık olmuştur. Ebû Nuvâs Cinân’a ilk vurulması şöyle aktarılmıştır: “Ebû Nuvâs Cinân’ın akrabaları ile Mirbed denilen bir yerde otururken oradan Cinân adlı bir bayan geçti. Ebû Nuvâs gözünü ondan alamadı. Arkadaşları onun bu durumuna şaşırınca Ebû Nuvâs da şu beyitleri inşâd etmeye başladı:

”إِنِّي صَرَفْتُ الْهَوَىٰ إِلَى قَمَرٍ لَا يَتَّخَذِي الْغَيُونَ بِالنَّظَرِ
إِذَا تَأَمَّلْتَهُ تَعَاظَمَكَ الِ إِقْرَارُ فِي أَنَّهُ مِنَ الْبَشَرِ
تُمْ يَعُودُ الْإِنْكَارُ مَعْرِفَةً مِنْكَ إِذَا قَسَيْتَهُ إِلَى الصُّورِ
مُبَاحَةً سَاحَةَ الْقُلُوبِ لَهُ يَأْخُذُ مِنْهَا أَطَايِبَ الثَّمَرِ”

“Ben sevdami bir aya verdim, gözler ona bakmaktan geri duramaz.

Onu düşündüğün vakit bir beşer olduğunu ikrar etmek zorunda kalıyorsun.

Ancak diğer yüzlerle kıyasladığında (Melek olduğunu) anlıyorsun ve beşer olduğunu inkâr ediyorsun.

Kalpler onun geniş bahçesine uğrar ve en güzel meyveleri ondan alır.”¹⁴³

Ebû Nuvâs’ın erkekler dışında kadınlara da gazel söylediğine dair bir başka şiir de şöyledir:

”حَامِلُ الْهَوَىٰ تَعِبُ يَسْتَحْفَهُ الطَّرِبُ
إِنْ بَكَى يُحَقِّقْ لَهُ لَيْسَ مَا بِهِ لَعِبُ
تَضْحَكِينَ لَا هَيْبَةَ وَالْمُحِبُّ يَنْتَحِبُ
تَعْجَبِينَ مِنْ سَقَمِي صِحَّتِي هِيَ الْعَجَبُ
كُلَّمَا أَنْقَضَى سَبَبُ مِنْكَ عَادَ لِي سَبَبُ”

“Âşık kişi yorgundur eğlence onu küçük düşürdü.

Ağlasa yeridir, ondaki bu durum oyun değildir.

Eğlenerek gülüyorsun, seven sevilir.

Hastalığıma şaşıırıyorsun sağlıklı olmam daha çok şaşılacak bir durumdur.

¹⁴² Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), IV, s. 1; İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 182.

¹⁴³ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 178; Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 240.

Senin sevgin için bir sebep bitti mi bir diğer sebep başlar.”¹⁴⁴

Şairler, İslam öncesinden Emevî devletinin yıkılışına kadar genel olarak kadınlara gazeller söylüyorlardı. Ancak Abbâsîler başa geldikten sonra diğer milletlerle karışma ve kaynaşma sonucu etkileşim meydana gelmiş, şairler, erkeklere gazeller söylemeye başlamışlardır.¹⁴⁵ Daha önce aktardığımız gibi Ebû Nuvâs’ın bulunduğu ortam onu bir takım çirkefliğe itmiş bu sebeptendir ki erkekler için birçok gazeller söylemiştir. Bu konuda şu örneği verebiliriz:

”لَقَدْ أَصْبَحْتُ ذَا كَرْبٍ مِّنَ الْمَوْلَعِ بِالْعَتَبِ
وَقَدْ قَاسَيْتُ مِنْ حُبِّي إِهْ أَمْرًا أَلَيْسَ بِاللَّعِبِ
جَفَانِي وَتَنَاسَانِي بُعِيدَ الرُّسُلِ وَالْكُنُوبِ
وَمَنْ غَابَ عَنِ الْعَيْنِ فَقَدْ غَابَ عَنِ الْقَلْبِ”

“Hizmetçiye tutuşmaktan ıstıraplı olarak sabahladım.

Onun sevgisinden gerçekten katılaştım.

Elçilerin ve kitapların az ötesinde benden kaçındı ve beni unuttu.

Gözlerden irak olan, kalplerden de irak olur.”¹⁴⁶

2.3.4. Medih Şiirleri

Karşıtı zem ve hiciv olan Medih: “*Bir insanı veya bir nesneyi yahut eylemi üstün bir özelliği dolayısıyla övmek*” olarak tanımlanmıştır.¹⁴⁷ Ebû Nuvâs’ın döneminde medih türü şiirler birçok şairin kazanç vesilesi olmuştu. Halifelere, vezirlere ve valilere medih türü şiirler söylenir ve karşılığında mükâfat alınırdı. Ebû Nuvâs da bunlardan biriydi. Ebû Nuvâs’ın şiirlerini incelediğimizde genel olarak medih türü şiirleri; devlet adamlarına, vezirlere ve valilere söylemiştir. Bununla birlikte hocaları ve sevdiği arkadaşları için de methiyeler söylemiştir.

Ebû Nuvâs, medih temalı şiirlerinde edebi üstünlüğünü gösterdiği gibi medih türü şiirlerinde de göstermiştir. İbn Reşîk’in aktardığına göre Ebû Nuvâs’ın medih

¹⁴⁴ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 227.

¹⁴⁵ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), IV, s. 141.

¹⁴⁶ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), IV, s. 167.

¹⁴⁷ Mustafa Çağrı, “Medih”, *DİA*, XXVIII, s. 304-305.

konusunda iki beyitten oluşan şiirleri vardır ki, ilim ehlinin tümü medih konusunda bu şiirlerin en iyi şiirler olduğuna ittifak etmişlerdir. Bu iki beyit de şunlardır:

مِن جُودِ كَفَّكَ تَأْسُو كُلَّمَا جُرْحَا "وَكَلَّتْ بِالذَّهْرِ عَيْنًا غَيْرَ غَافِلَةٍ
إِذَا الزَّمَانُ عَلَى أَوْلَادِهِ كَلْحَا" أَنْتَ الَّذِي تَأْخُذُ الْأَيْدِي بِحِجْرَتِهِ

“Zamanı gözetererek gaflete düşmeden teslim aldın. Cömertliğin sayesinde yaralar iyileşti.

Sen ki, zaman, çocuklarından yüz çevirdiği vakit eller sana tutunmuş (sana umut bağlıyordu).”¹⁴⁸

Kimi eleştirilenler Ebû Nuvâs’ın medih ve hiciv hakkında şiir söylemesini pek bilmediğini iddia etmektedirler. Ancak İbn Manzûr, bu eleştiriyi yapanlara karşı şunları dile getirmektedir: “Ebû Nuvâs’ın medih ve hiciv şiirlerinden anlamaz, o ancak içki ve av şiirleri bilir, söylemiş olduğu medih ve hiciv şiirlerinde başkasından alıntıdır” gibi iddiaları kabul edilemez iddialardır. Ebû Nuvâs, içki ve av türü şiirlerde olduğu gibi diğer tür şiirlerde de yeteneklidir.” İbni Manzûr, Ebû Nuvâs’ın şiir konusundaki maharetini, Allah tarafından verilmiş bir yetenek olduğunu, insanlar tarafından da kabul gördüğünü, ona bu eleştirileri yapanları da sözden ve şiirden anlamayan kişiler olduğunu söylemektedir.¹⁴⁹

Rivayete göre Ebû Nuvâs zindandayken Halife Hârûnürreşîd’in hizmetkârı Hüseyin isimli kişi ile yazıştı ve ona, serbest kalması için Halife Hârûnürreşîd’le konuşmasını istedi. Hârûnürreşîd’in hizmetkârı Hüseyin de Ebû Nuvâs’dan, Halifeye sunmak için affi içerecek şiirler yazmasını istedi. Ebû Nuvâs da Halife Hârûnürreşîd (ö. 809) için şu medih türü şiiri yazdı:

"بِعَفْوِكَ بَلِّ بِجُودِكَ عُدْتُ لَا بَلِّ بِفَضْلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ
فَلَا يَتَعَدَّرَنَّ عَلَيَّ عَفْوٌ وَسِعَتْ بِهِ جَمِيعَ الْعَالَمِينَ
فَأَيُّ لِمَ أَخْنَكَ بِظَهْرِ غَيْبٍ وَلَا حَدَّثْتُ نَفْسِي أَنْ أَخُونَا
بِرَاكَ اللَّهُ لِلْإِسْلَامِ عِزًّا وَجِصْنَا دُونَ بِيضَتِهِ حَصِينَا
لَقَدْ أَرَهَبْتَ أَهْلَ الشِّرْكِ حَتَّى تَرَكْتَهُمْ وَمَا يَتَذَمَّرُونَ
تَزَوَّرُ هُمْ بِنَفْسِكَ كُلَّ عَامٍ زِيَارَةَ وَاصِلٍ لِلْقَاطِعِينَ
وَأَلَوْ شِئْتَ لِكَتَّفَيْتَ إِلَيَّ نَعِيمٍ وَقَاسَى الْأَمْرَ دُونَكَ آخِرُونَ

¹⁴⁸ İbn Reşîk, *el-Umde*, II, s. 816.

¹⁴⁹ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 74-75.

فَشَفِّعْ حُسْنَ وَجْهَكَ فِي أُسَيْرِ يَدِينُ بِحُكِّكَ الرَّحْمَنَ دِينَا
إِذَا مَا الْهَوْنُ حَلَّ بِدَارِ قَوْمِ فَلَيْسَ لِجَارٍ مِثْلَكَ أَنْ يَهُونَا

“Affina, cömertliğine ve faziletine sığındım ey Müminlerin Emiri!

Bütün âlemi kapsayan merhametini bana karşı olanaksız olmasın.

Çünkü ben senin gıyabında sana ihanet etmedim ve içimden dahi geçirmedim.

Allah İslam'ın onurunu ve korunaklığını koruman için seni güçlendirsin. Seni bu konuda önder kılsın.

Müşrikleri korkuttun ta ki onları ve horuldanmalarını (keserek)bıraktın.

Her yıl bizzat kendin onları ayrı kimselere varan gibi onları (cihat için) ziyaret ediyorsun

İsteseydin keyfine bakardın. Ama sen olmadan işler ters giderdi.

Seni sevmekle Rahmana yaklaşan esiri güzel yüzün hürmetine affet

Eğer bir toplumun diyarına zillet inerse senin gibilere komşu olan zillete uğramaz.”¹⁵⁰

Ebû Hiffân'ın aktardığına göre: Ebû Nuvâs bir gün halife el-Emîn (ö. 813)'in yanına gider ve ona “ey Müminlerin Emiri sizin hakkınızda nice şiirler söyledim, siz tahtınızdan inip oraya beni oturtursanız size o şiirlerden tekrar söyleyebilirim” dedi. Halife el-Emîn “Cesurca konuştun. Eğer güzel şeyler söylersen güzellik görürsün, yok eğer çirkin şeyleri söyler isen seni ibret verici bir ceza ile cezalandırırım” dedi ve tahttan inip Ebû Nuvâs'ı oturttu. Ebû Nuvâs da ona şu medih türü şiirleri inşâd etti:

“ضِيَاءُ الشَّمْسِ وَالْقَمَرُ الْمُنِيرُ إِذَا طَلَعَا كَأَنَّكُمَا الْأَمِيرُ
فَإِنْ يَكُ أَشْبَهَا مِنْهُ قَلِيلًا فَقَدْ أَخْطَاهُمَا مِنْهُ كَثِيرُ
لِأَنَّ الشَّمْسَ تَغْرُبُ حِينَ تُمَسِي وَأَنَّ الْبَدْرَ يَنْقُصُ إِذَا يَسِيرُ
وَنُورُ مُحَمَّدٍ أَبَدًا تَمَامٌ عَلَى وَضْحِ الْمَحْجَةِ مُسْتَنِيرُ”

“Güneşin ışığı ve parlak ay çıktıkları vakit halifeye benziyorlar.

Ona eğer birazcık benzemişlerse birçok yerde geri kalmışlardır.

Çünkü güneş akşam oldu mu batar, ay da döndükçe küçülür.

¹⁵⁰ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), I, s. 269-270.

(Halife) Muhammed'in nuru ise her zaman tam, gündüz boyunca da parlaktır.”¹⁵¹

Halife el-Emîn bu şiirleri dinledikten sonra askerlerinden içi inci ile dolu bir sandık getirmelerini emir buyurur. Sandıktan aldığı incilerle Ebû Nuvâs'ın ağzını iyice doldurdu ve onu bu şekilde mükâfatlandırdı.¹⁵² Bu olaydan bir müddet sonra Ebû Nuvâs içki içmeye devam etmiş ve haddi aşan tutumları yüzünden Halife el-Emîn tarafından ikinci defa zindana atılmıştı. Halife el-Emîn, etrafında Benî Haşim kabilesinin de bulunduğu yerde Ebû Nuvâs'ı infaz etmek isteyince Ebû Nuvâs Halife el-Emîn'e şu şiirleri inşâd ederek affını istemiştir:

تَذَكَّرُ أَمِيرَ اللَّهِ وَالْعَهْدُ يُذَكِّرُ مَقَامِي وَإِنْ شَادَيْكَ وَالنَّاسُ حُضْرُ
وَتَثْرِي عَلَيَّكَ الدَّرَّ يَا دَرَّ هَاشِمٍ قِيَا مَنْ رَأَى دَرًّا عَلَى الدَّرِّ يُبْشِرُ
أَبُوكَ الَّذِي لَمْ يَمْلِكِ الْأَرْضَ مِثْلَهُ وَعَقُّكَ مُوسَى صِنْوَهُ الْمُتَخَيَّرُ
مَضَتْ لِي شَهْرٌ مُدَّ حَبِسْتُ ثَلَاثَةَ كَأَنِّي قَدْ أَذْنِبْتُ مَا لَيْسَ يُعْفَرُ
فَإِنْ كُنْتُ لَمْ أَذْنِبْ فَفِيمَ حَبَسْتَنِي وَإِنْ كُنْتُ ذَا ذَنْبٍ فَعَفُوكَ أَكْبَرُ

“Ey Allah'ın Emiri (halifesi) benim saraydaki mevkiimi ve İnsanların huzurunda sana şiirler söylediğim vakti hatırla. Verilen söz hatırlanır.

Ey kendisine inci üstüne inci serptiğini gören kişi! Ey Haşim'in incisi! Sana inci (şiirler)serptiğimi hatırla!

Baban ki onun gibi kimse büyük bir bölgeye hükmetmedi, seçkin amcan Musa da baban gibiydi.

Hapsedildiğimden bu yana üç ay oldu, sanki affedilmeyecek bir günah işlemişim gibi.

Eğer günahım yoksa beni neden hapsettirdin? Eğer suçluysam da senin affın daha büyüktür.”

Halife el-Emin bu şiirleri dinledikten sonra Ebû Nuvâs'a “eğer bir daha içki içecek olursan (Ne olur bilir misin)?” diye sorunca Ebû Nuvâs da “kanım senindir” dedi. Daha sonra onu serbest bıraktı.¹⁵³

¹⁵¹ Ebû Hiffân, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 70.

¹⁵² Ebû Hiffân, *a.g.e.*, s. 70.

¹⁵³ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), I, s. 271; İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s.121.

2.3.5. Hicâ' Şiirleri

Hicâ': "bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek" anlamına gelir. Hiciv türü şiirler Araplar toplumu nezdinde özel bir yeri vardır. Özellikle Arap şairler hiciv türü şiirleri kabileleri için savaşlarda düşmana karşı silah olarak kullanmışlardır. Dolayısıyla şairlerin hicivlerini keskin kılıca, ok ve mızrağa benzetmişlerdir. Şairler şiirleri ile kendi kabilesinin moralini yüreklendirirken, düşman kabilenin moralini ise altüst ediyordu. Ancak daha sonraları özellikle Abbâsîler devrinde hiciv türü şiirler kabileyi savunma yerine kendini savunmaya dönüşmüş, kabileyi hicvetme yerine şahsı hicvetme almıştı. Şairler artık en yakın akraba ve dostlarını, hatta kendilerini bile hicvetmeye başlamışlardır.¹⁵⁴

Ebû Nuvâs sert mizacından dolayı birçok şaire hicivde bulunmuştur. Bunlardan en çok öne çıkan iki şair vardır ki bunlar: Ebân b. Abdülhamit ve Fadl er-Rakkâşîdir.¹⁵⁵

Ebû Nuvâs'ın Ebân b. Abdülhamit'i hiciv etme nedeni olan bir olay şöyle anlatılmaktadır: Bermekîler bir gün Ebû Nuvâs'dan kelile ve dimne kitabını şiirsel biçimde tercüme etmesini isterler, bunu duyan Ebân b. Abdülhamit Ebû Nuvâs'a bunun zor bir şey olduğunu söyleyerek onu vazgeçtirir. Daha sonra bir yolla Ebân b. Abdülhamit o kitabı tercüme eder ve karşılığında büyük bir mükâfat alır. Ebû Nuvâs bu durumu daha sonra öğrenince kendisine hile kurulduğunu anlar ve Ebân b. Abdülhamid'i ağır bir biçimde şu şiirinde hicivde bulunur:

"فيك ما يحمل الملوك على الخرق ويهفو بالسيد الججاج
فالذي قلت فيك باق صحيح والذي قلت ذاهب في الرياح
فيك تيه وفيك عجب شديد وطماح يفوق كل طماح
بارد الظرف مظلم الكذب تياه معيد الحديث سمح المزاح"

"Sende kralları ahmak yapacak ve cömert liderleri alçaltacak (sinsi) özellik vardır.

Senin hakkında söylediklerim kalıcıdır ve doğrudur. Senin söylediklerin ise rüzgârlarda savrulmuştur.

¹⁵⁴ İsmail Okay, "Hiciv", *DİA*, XVII, s. 447-449.

¹⁵⁵ Şevki Dayf, *el-'Asru'l-'Abbâsiyyi'l-evvel*, s. 232.

Sende küstahlık vardır, kendini beğenmişlik ve aşırı bir bencillik vardır.

Sen ahmak, koyu yalancı, yoldan çıkmış, sözlerini durmadan tekrarlayan ve çirkin yüzlü birisin.”

Bermekîler bu şiirleri işitip durumu anlayınca Ebân b. Abdülhamid’i yanlarından kovdular.¹⁵⁶

Ebû Nuvâs, Ebân b. Abdülhamid gibi Rakkâşî’yi de birçok şiirlerinde hicvetmiştir. Rakkâşî’yi hicvettiği şiirlerden bazılarına şu şekilde örnek verebiliriz:

”قُلْ لِلرَّقَاشِيِّ إِذَا جِئْتُهُ لَوْ مُتَّ يَا أَحْمَقُ لَمْ أَهْجِكَ
لَأَنْتَ أَكْرَمُ عَرَضِي وَلَا أَقْرَبُهُ يَوْمًا إِلَى عَرَضِكَ
إِنْ تَهْجُنِي تَهْجُ قَتِي مَا جِدًّا لَا يَرْفَعُ الطَّرْفَ إِلَى مِثْلِكَ
دُونَكَ عَرَضِي فَاهْجُهُ رَاشِدًا لَا تَدْنُسُ الْأَعْرَاضَ مِنْ هَجْوِكَ
وَاللَّهِ لَوْ كُنْتُ جَرِيرًا لَمَا كُنْتُ بِأَهْجِي لَكَ مِنْ أَصْلِكَ”

“Rakkâşî’ye vardığında ona deki ey ahmak sen ölsen de sana hicivde bulunmayacağım.

Çünkü ben onuruma değer veririm. Hiçbir gün senin onurunla onu yan yana getirmem.

Eğer beni hicivde bulunuyorsan bilesin ki senin gibilere bakmayacak kadar şerefli birine hicivde bulunuyorsun

İşte onurum, onu olgun bir şekilde hicivde bulun. Bilesin ki onurlar senin kınamanla kirlenmez

Vallahi ben Cerir olsaydım dahi, soyundan dolayı gene de sana hicivde bulunmazdım.”¹⁵⁷

Ebû Nuvâs Rakkâşî’nin yoksulluğunu hedef alarak başka bir kasidesinde şu şekilde hicivde bulunmuştur:

”أَمَاتَ اللَّهُ مِنْ جَوْعٍ رِقَاشًا قَلُّوا الْجَوْعَ مَا مَاتَتْ رِقَاشٌ
وَلَوْ أَشْمَمَتْ مَوْتَاهُمْ رَغِيْفًا وَقَدْ سَكَنُوا الْقُبُورَ إِذْ أَلْعَاشُوا”

“Allah Rakkâşî ailesini açlıktan öldürdü. Şayet açlık olmasaydı Rakkâşîler ölmezdi

¹⁵⁶ Şevki Dayf, a.g.e., s. 232.

¹⁵⁷ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 526.

Ölülerine kabirlerindeyken bir ekmek koklatsan hemen dirilirler."¹⁵⁸

Ebû Nuvâs, devlet idarecilerine de hicivde bulunmuştur. Süleyman b. Ebî Sehl Irak'a bağlı Zâb denilen bölgeye vali olarak atanınca Ebû Nuvâs onu şu şiirlerle hicvetmiştir:

"سَيُرُوا إِلَىٰ أَبْعَدِ مُنْتَابٍ قَدْ ظَهَرَ الدَّجَالُ بِالزَّابِ
هَذَا ابْنُ نَبِيخْتٍ لَهُ إِمْرَةٌ صَاحِبُ كُتَّابٍ وَحُجَّابٍ"

"En uzak yerlere gidin çünkü Zâb'da deccal ortaya çıktı.

Bu kimse, eşi kâtiplik ve haciblik sahibi olan Neybaht'ın oğludur."¹⁵⁹

2.3.6. Resâ' Şiirleri

*"Ölenin iyiliklerini anıp ağlamak, onun hakkında ağıt söylemek"*¹⁶⁰ anlamına gelen Resâ' (Mersiye) şiirleri, medih türü şiirlerden çok ayrı olarak düşünülemez. Arasındaki tek fark mersiye türü şiirin ölen kişi için yazılmasıdır. Mersiye türü şiirlerde acıma ve hüzünlenme duyguları ağır basar. Ancak ölen kişi büyük bir lider ise yüceltme söz konusu olur.¹⁶¹

Sevdiklerine medih şiirleri söyleyen şairler genellikle mersiyeler de söylemişlerdir. Ebû Nuvâs da methettiği halifelere, liderlere, hocalarına ve dostlarına öldükleri zaman da mersiyeler söylemiştir. Onlardan bir kaçına örnek vererek konuyu açıklamak yerinde olacaktır.

Ebû Nuvâs, Halife Hârûnürreşîd (ö. 809)'in ölümünden sonra söylemiş olduğu mersiye türü şiir için şöyle örnek verebiliriz:

"النَّاسُ مَا بَيْنَ مَسْرُورٍ وَمَحْزُونٍ وَذِي سَقَامٍ بِكَيْفِ الْمَوْتِ مَرَاهُونَ
مَنْ ذَا يُسْرُ بِدُنْيَاهُ وَيَهْجَتِهَا بَعْدَ الْخَلِيفَةِ ذِي التَّوْفِيقِ هَارُونَ"

"İnsanlar sevinç ve hüznün arasında gider gelirler. Hasta kişi de ölümün pençesine mahkûmdur.

¹⁵⁸ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 528.

¹⁵⁹ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 518.

¹⁶⁰ M. Faruk TOPRAK, "Mersiye", *DİA*, XXIX, s. 219-221.

¹⁶¹ İbn Reşîk, *el-'Umde*, II, s. 840.

Halife Harun 'un ölümünden sonra kim sahip olduğu dünya ve güzelliklerinden mesrur olur.”¹⁶²

Ebû Nuvâs, Halife Hârûnürreşîd'in oğlu Muhammed el-Emîn (ö. 813)'in ölümü üzerine de şu mersiyeleri inşâd etmiştir:

”طوى الموت ما بيني وبين محمدٍ وأليس لما تطوي المنيئة ناشيرُ
فلا وصل إلا عبرة تستدبها أحاديث نفس مألها الدهر ذاكِرُ
وكننت عليه أهدر الموت وحده فلم يبق لي شيء عليه أهازِرُ
لئن عمرت دور بمن لا أوده فقد عمرت ممن أجب المقابرُ”

“Ölüm benim ile Muhammed arasını dürdü. Ölümün dürdüğü şey bir daha dirilmez.

Artık kavuşmak mümkün değil ancak geçmişi hatırlayıp ta devamlı akan gözyaşı kalmıştır.

Sadece Onun ölümü için korkardım artık korkacak bir şeyim de kalmadı.

Evler sevmediklerimi barındırdığı gibi, kabirler de sevdiklerimi barındırıyor.”¹⁶³

Halife el-Emîn'in ölümü için inşâd ettiği bir diğer şiir şöyledir:

”أيا أمين الله من للندى وعصمة الضعفى وقك الأسير
خلفتنا بعدك نبكي على دنياك والدين بدمع غزير
يا وحشتنا بعدك ماذا بنا أكل من صنك صروف الدهور
لا خير للأحياء في عيشهم بعدك والزلفى لأهل القبور”

“Ey Allah'ın emin kulu! Kim çağırana icabet edecek, zayıf olanı koruyacak, esir olanı azat edecek.

Gidişinle, bizi hem dünyanın hem de ahretin için derin gözyaşlarına bıraktın.

Senden sonra zamanın zorlukları üzerimize çöktü.

Senden sonra yaşayanların hayatının bir hayrı kalmadı. Ne mutlu mezarda olanlara.”¹⁶⁴

¹⁶² Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 582.

¹⁶³ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 581.

¹⁶⁴ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 581.

Ebû Nuvâs, hocaları için de mersiyeler söylemiştir. Basra'dayken hocası Vâlîbe'nin ölüm haberi kendisine ulaşınca "edebiyat öldü" dedi ve sonra şu mersiyeleri okudu:

"فاضت دموعك ساكبه جزعاً لمصرع واليه
قامت يموت أبي أسا مة في الرقاق النايبه
قامت تبت من المكا رم غير قبل الكايبه
فجعت بنو أسد به وينو نزار قاطبه
بلسانها وزعيمها عند الأمور الحازبه
لا تبعدن أبا أسا مة فالمنيئه واجبه
كل امرئ تغتاله منها سهايم صائبه
كاتب الفناء على العبا د فكل نفس ذاهبه
كم من أخ لك قد ترك ت همومه بك ناصبه
قد كان يعظم قبل مو نك أن تنوب النايبه"

"Vâlîbe'nin ölümü üzerine kederli bir şekilde gözyaşların sel oldu aktı.

Ebû Usâme'nin (Vâlîbe) ölümü ile ağıt yakan kadın sokaklarda...

...Güzel övgüleri yayıyor (Vâlîbe hakkında ki) dedikoduları ise bırakıyor.

Benî Esed ve Benî Nizâr kabilelerinin tümü onun ölümü üzerine perişan oldu.

Çünkü o (Vâlîbe) sıkıntılı durumlarda dili ile onların savunucusu ve liderleri idi.

Ebû Usâme'yi ölümden uzak görme! Çünkü ölüm kaçınılmazdır.

Öldürmek için herkesi isabetli oklar avlar.

Fanilik her kul için yazılmıştır ve her nefis gidicidir.

Nice kardeşlerin vardı gittiler, (onlardan kalan) hala sende duran hasretleridir.

Ölümünden önce felaketin (ölümün) gelmesini zor görüyordun."¹⁶⁵

Ebû Nuvâs'ın Hocası el-Ahmar (ö. 796), bir gün Ebû Nuvâs'a "şu an ben yaşıyor iken, ölümümden sonra bana söyleyeceğin mersiyelerden işitmek istiyorum" dedi. Ebû Nuvâs da irticâlî bir şekilde anında ona mersiyeler söylemeye başladı.

¹⁶⁵ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Ebu Bekir es-Sûlî), s. 691.

Orada bulunup ta onu dinleyenler okuduğu şiirlerden hoşnut oldular ve bir yenisini tekrarlamasını istediler. Ebû Nuvâs da bir yenisini daha okudu. Hocası Halef el-Ahmar “çok güzel okudun” dedi, Ebû Nuvâs latife yaparak “sen öldükten sonra bunlardan daha iyisin okuyacağım” dedi. Hocası Halef el-Ahmar “sen yaşından büyük şiirleri okuyorsun, şayet uzun bir ömür yaşayacak olursan şiirde öncü olursun” dedi.¹⁶⁶ Bir zaman sonra Hocası Halef el-Ahmar ölüm döşeğine düştüğü vakit Ebû Nuvâs, çok sevdiği Hocası Halef el-Ahmar için şu beyitleri inşâd etti:

"إِلْفَانِ كَانَا لِهَذَا الْوَصْلِ قَدْ خُلِقَا دَامَا عَلَيْهِ وَدَامَ الْحُبُّ فَاتَّفَقَا
 كَانَا كَعُصْنَيْنِ فِي سَاقِي فَشَانَهُمَا زَيْبُ الزَّمَانِ وَصَرَفُ الدَّهْرِ فَانْقَلَقَا
 وَاصْفَرَّ عَوْدُ لَهَا مِنْ بَعْدِ خُضْرَتِهِ وَأَسْقَطَ التَّبِينُ عَنْ أَغْصَانِهِ الْوَرَقَا
 بَاتَتْ عُيُونُهُمَا لِلْبَيْنِ سَاهِرَةً وَلِلْفِرَاقِ وَلَوْلَا التَّبِينُ مَا اقْتَرَقَا"

“İki sevgili kavuşmak için yaratılmışlardı kavuştular sevgi de devam etti ve anlaştılar

İkisi bir gövde de iki dal gibiydiler, felaketler onlara zarar verdi ve yarıldılar.

Odun yeşil iken sarardı ve uzaklık yaprakları dallarından kopardı.

Gözler uzaklıktan ve ayrılıktan uykusuz geceledi. Uzaklık olmasaydı ayrılıkta olmazdı.”¹⁶⁷

Ebû Nuvâs kendi için dahi mersiyeler söylemiştir. Hastalandığı vakit kendi hakkında söylemiş olduğu mersiyeler şunlardır:

"دَبَّ فِيَّ الْفَنَاءُ سُفْلاً وَغُلُوا وَأَرَانِي أَمُوتُ عُضُوعاً فَعُضُوا
 أَلَيْسَ مِنْ سَاعَةٍ مَضَتْ لِي إِلَّا نَقَصْتَنِي بِمَرِّهَا بِي جُزُوا
 دَهَبَتْ جِدَّتِي بِطَاعَةِ نَفْسِي وَتَذَكَّرْتُ طَاعَةَ اللَّهِ نِضُوا
 لَهْفَتْ نَفْسِي عَلَى لَيْالٍ وَأَيَا مِ تَمَلُّيْهُنَّ لِعِبَاءٍ وَلَهْوَا
 قَدْ أَسَانَا كُلَّ الإِسَاءَةِ قَالَل هُمْ صَفْحاً عَنَّا وَغُفْرَاءً وَغَفْوَا"

“Fanilik, tepeden tırnağa beni çiğnedi, uzuvlarımın tek tek öldüğünü görüyorum.

Geçen her saat benden bir şeyler alıp gidiyor.

¹⁶⁶ Abdurrahman Sıdkî, *Ebû Nuvâs kıssatu hayatihi ve şi'rihi*, s. 46.

¹⁶⁷ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 579.

Nefsime uymakla gayretimi yitirdim ve Allah'a olması gereken kulluğu hastayken hatırladım.

Ne kadar da yazık oldu nefsim, Nice geceler ve gündüzler onu, Oyun ve eğlencelerle usandırdım.

Bütün kötülüğü yaptık. Allah'ım bizi affet ve bağışla."¹⁶⁸

2.3.7. 'İtâb Şiirleri

'İtâb kelimesi: Kızma, öfkelenme, kınama, terbiye etme gibi manalara gelir. 'İtâb ile karşı tarafın veya kişinin kendi yaptığı hatalardan dolayı karşı tarafa veya kendine kızması, hatasından vazgeçmesi istenilmektedir.¹⁶⁹ el-Halîl (ö. 175/791) 'itâb kelimesi için şöyle demiştir "yol gösterici konuşma, kızgınlığını hatırlatma."¹⁷⁰

Ebû Nuvâs, az da olsa şiirlerinde 'itâb türü şiirler söylemiştir. Ebû Nuvâs 'itâb ile ilgili şiirlerinde arkadaşlarını, dostlarını, şairleri vb. kimseleri kınamıştır. Ebû Nuvâs özellikle arkadaşlarını ve arkadaşlıktaki samimiyetsizliği konusunda 'itâb şiirler söylemiştir. Onlardan birkaçını şöyle örneklendirebiliriz:

"وَأَخِ إِذْ جَاءَنِي فِي حَاجَةٍ كَانَ بِالْإِنْجَازِ مَنِّي وَاتِقًا
وَإِذَا فَاجَأْتُهُ فِي مِثْلِهَا كَانَ بِالرَّدِّ بَصِيرًا حَازِقًا"

"Bir dost muhtaç durumda bana gelse onun ihtiyacını karşılayacağımdan emin olur.

Aynı durum için ben ona varsam, geri çevirmek için usta bir uyanık olur."¹⁷¹

Bir diğer örnek şöyledir:

"أَيُّهَا الْعَازِلَانِ لَا تَعْذِلَانِي فِي مُنَاسَاةِ خَلَّةِ الْإِخْوَانِ
مَرَضَ الْوُدِّ وَالْإِحَاءِ وَبَادَا فَدَعَانِي مِنَ الْمَلَامِ دَعَانِي"

"Ey beni kınayanlar! Arkadaşlığı sürdürmeme konusunda beni kınamayın.

Sevgi ve arkadaşlık hastalandı ve tükendi. Beni kınamaktan vazgeçin."¹⁷²

¹⁶⁸ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 580.

¹⁶⁹ İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlu'd-Dîn Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l-'Arab*, Beyrut, Dâr Sâdr, h.1414, I, s. 589.

¹⁷⁰ er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir (ö. 666), *Muhtârü's-Sihâh*, el-Mektebetü'l-'asrîyye, Beyrut, tsz., s.199.

¹⁷¹ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), I, s. 388-389.

¹⁷² Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), I, s. 390.

Arkadaşlık için söylediği bir başka şiir örneği de şöyledir:

"أرى الإخوان في هجر أقاموا وخان الخيل وافتقد النيام
وودعني الصبا وعريث منه كما من غمديه خرج الحسام
فصرت ملازماً لئتاب عيش تضمته اعوجاج وإنهدام"

"Arkadaşlığın terk edildiğini, arkadaşlığın ihanet ettiğini ve emân'ın yok olduğunu görüyorum.

Gençlik bana veda etti ve kılıcın kınından çıktığı gibi ben de ondan sıyrıldım.

Artık eğri ve yıkık günahkâr bir hayata bağlı kaldım." ¹⁷³

İnsanların tutumlarından, samimiyetsizliklerinden yakınan Ebû Nuvâs 'itâb konusunda şu şiirleri inşâd etmiştir:

"ذَهَبَ النَّاسُ فَاسْتَقَلُّوا وَصِرْنَا خَلْفاً فِي أَرَاذِلِ النَّسْنَسِ
كُلَّمَا جُنْتُ أَبْتَغِي النَّيْلَ مِنْهُمْ بَدْرُونِي قَبْلَ السُّؤَالِ بِيَّاسِ
وَبِكُوا لِي حَتَّى تَمْنَيْتُ أَلْتِي مُفْلِتٌ عِنْدَ ذَاكَ رَأْساً بِرَّاسِ
فِي أَنَاسٍ تُعْدُهُمْ مِنْ عَدِيدٍ فَإِذَا فُتِّشُوا فَلْيَسُوا بِنَاسِ"

"İnsanlar gitti ve azaldılar, biz de insan gibi görünen ama insan olmayan alçak kişilerin içinde halef olduk.

Ne zaman onların yanına varıp onlardan bir şey talep etsem, ben istemeden onlar hemen umutsuzluk veriyorlar.

Bir de bana ağlıyorlar, öyle ki artık o an onlardan kaçmayı temenni ediyorum.

Bazı insanlar vardır ki ilk bakışta onları sayılı kimselerden zannedersin, ancak onlar iyice incelendiğinde insan olmadıkları ortaya çıkıyor." ¹⁷⁴

2.3.8. Tard Şiirleri

Arap edebiyatında av şiirleri anlamında gelen tardiyye şiirleri, Arapların avlanma ile alakalı hikâyelerini konu edinen şiir türleridir. Arap şairleri, avcı hayvanı, avlanan hayvanı ve av araçlarını şiirlerinde değişik açılardan tasvir etmişlerdir. Ne var ki Ebû Nuvâs dönemine kadar av şiirleri için müstakil bir bölüm ele alınmamıştı. Ebû Nuvâs ile birlikte artık av şiirleri başlı başına ele alınıyor ve

¹⁷³ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 601.

¹⁷⁴ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 605.

divanlarda “bâbü’t-tard, bâbü’s-sayd” gibi başlıklar altında müstakil bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Ebû Nuvâs çok sayıda av şiiri inşâd etmiş bunları da divanında özel bölüm altında toplanmıştır.¹⁷⁵ Ebû Nuvâs’ın avcı hayvanlar için söylemiş olduğu şiirlerden bir kaçına şöyle örnek verebiliriz:

Avcı köpeği için inşâd ettiği bir şiire örnek şöyledir:

"لَمَّا بَدَا الثَّعْلَبُ فِي سَفْحِ الْجَبَلِ صِحْتُ بِكَلْبِي هَا فَهَاجَ كَالْبَطَلِ
كَلْبٌ جَرِيءٌ الْقَلْبِ مَحْمُودُ الْعَمَلِ مُؤَدَّبٌ كُلَّ الْخِصَالِ قَدْ كَمَلَ
فَجَادَبَ الْمِقْوَدَ كَفِّي وَحَمَلَ وَطَرَدَ الثَّعْلَبَ طَرْدًا مَا بَطَلَ
وَمَرَّ كَالصَّقْرِ عَلَى الصَّيْدِ إِشْتَمَلَ فَاقْفَهُ لَفًّا سَرِيعًا مَا قَتَلَ
يَا أَلْكَ مِنْ كَلْبٍ إِذَا صَادَ عَدَلَ"

Ne zaman dağın eteğinde bir tilki göründü mü, köpeğimi “hâ” diye çağırırım, o da pehlivan gibi ayağa kalkar.

Cesur, iyi işler yapan, eğitilmiş ve bütün özellikleri tamamlamış bir köpek.

Avı sürükledi, taşıdı ve elime verdi, tilkiyi de kahraman gibi kovaladı.

Şahin gibi geçti ve avını kaptı, onu sardı ama öldürmedi.

*Ne iyi köpek, avladığı vakit dürüst davranır.*¹⁷⁶

Boz doğan hakkında söylemiş olduğu şiire örnek şöyledir:

"قَدْ أَغْتَدِي وَالصَّبْحُ فِي دُجَاهُ كَطَرَّةِ الْبُرْدِ عَلَامَتَاهُ
بِئُؤْيُؤٍ يُعْجِبُ مَنْ رَأَاهُ مَا فِي الْيَأْنِي يُؤْيُؤُ شَرَوَاهُ
مِنْ سَفْعَةٍ طَرَّ بِهَا خَدَاهُ أُرْرِقُ لَا تَكْذِبُهُ عَيْنَاهُ
فَلَوْ يَرَى الْقَانِصُ مَا يَرَاهُ فَدَاهُ بِالْأَمِّ وَقَدْ فَدَاهُ
مِنْ بَعْدِ مَا يَذْهَبُ حَمَلَقَاهُ لَا يَوْنُلُ الْمَكَاءَ مَنَكِبَاهُ
وَلَا جَنَاحَانَ تَكْتَفَاهُ مِنْهُ إِذَا طَارَ وَقَدْ تَلَاهُ
دُونَ إِنْتِزَاعِ السِّحْرِ مِنْ حَشَاهُ لَوْ أَكْثَرَ التَّسْبِيحِ مَا نَجَاهُ
ذَلِكَ الَّذِي حَوَّنَاهُ اللَّهُ تَبَارَكَ اللَّهُ الَّذِي هَدَاهُ"

“Daha karanlık tam kaybolmadan sabahladım, onun (Boz Doğan) alameti giysisininin saçağı...”

¹⁷⁵ Hüseyin Elmalı, “Tardiyeye”, *DİA*, XL, s. 16-17.

¹⁷⁶ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 644.

...Görenleri şaşkına çeviren Boz Doğan. Boz Doğanların içinde onun gibisi yok.

Güneş yanığı iki yanağını keskinleştirdi. Onu yanıltmayan iki gözü de mavi.

Avcı onun görebildiğini görse her şeyini feda eder.

Gözlerini diktikten sonra artık Hüthüt kuşu andan omuzlarını kurtaramaz.

Uçup peşine verdimi Onu çevreleyen iki kanadı da onu kurtaramaz.

İçinden akciğerini söktüğü vakit artık tespihleri (zikirleri) çoğaltsa kurtulamaz.

İşte bunu bize veren Allah'tır. Ona bu yolları gösteren Allah ne yücedir."¹⁷⁷

Şahin hakkında söylemiş olduğu şiire örnek şöyledir:

“لَا صَيْدَ إِلَّا بِالصُّقُورِ اللَّمَحِ كُلَّ قِطَامِي بَعِيدِ الْمَطْرَحِ
يَجْلُو حِجَابِي مُقَلَّةً لَمْ تَجْرَحِ لَمْ تَغْذُهُ بِاللَّيْنِ الْمُضَيِّحِ
أَمْ وَلَمْ يُولَدْ بِسَهْلِ الْأَبْطَحِ إِلَّا بِإِشْرَافِ الْجِبَالِ الطَّمَحِ
أَخْصُ أَطْرَافِ الْقُدَامَى وَحَوْحِ أْبْرَشُ مَا بَيْنَ الْقَرَا وَالْمَذْبَحِ
يَلْوِي بِخَزَانِ الصَّحَارَى الْجُمَحِ يُنْحَى لَهَا بَعْدَ الطَّمَاكِ الْأَطْمَحِ
يَسْلُكُهَا بِنَيْزِكَ مُدْرَحِ وَمَنْسِرٍ أَقْنَى كَأَنْفِ الْمَجْدَحِ
وَهِيَ رَوَاقٍ بِالْبِسَاطِ الْأَفِيحِ وَمَتَبِحَاتٍ لِلْحَاقِ مُتَبِحِ
فَاصْطَادَ قَبْلَ النَّعْبِ الْمُتَبَرِّحِ وَقَبْلَ أَوْبِ الْعَازِبِ الْمُرْوَحِ
خَمْسِينَ مِثْلَ الْعَنْزِ الْمُشْدَحِ مَا بَيْنَ مَذْبُوحٍ وَمَا لَمْ يُذْبَحِ”

“Avlanma, ancak uzak yeri keskin gören zeki bir şahin ile yapılır.

Gözlerinin kaşları, (avı) bulanıksız açığa çıkartır. Suyu karışmış süt onu doyurmuyor.

Sadece hedeflenen dağın zirvelerine gider. Düz ve kolay ovalarda bulunmaz.

Kapalı kanatlarının önü az tüylüdür, boynu ile gövde kısmı da karışık renklidir.

Azgın çöllerin su deposuna dikkatini veriyor, aşırı bir istekten sonra ona eğiliyor.

Sivri mızrak ve oyuk burun gibi kemerli gagası ile ona doğru gidiyor.

O göklerde yükseklerdedir, kıvraktır ve (avı) yakalamaya hazırlıktır.

¹⁷⁷ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 654.

Çok yorulmadan ve akşam vakti evine dönmeden avını avlar.

Kesilebilen ve kesilmeyen elli semiz keçi kadar hayvanın arasından (avını avlayabiliyor).”¹⁷⁸

2.3.9. Zühd Şiirleri

Zühd: “Dünya malına, makama, mevkie, şan ve şöhrete önem vermeme, azla yetinme, çokça ibadet etme, ahret için hayırlı işlere yönelme” gibi anlamları taşımaktadır.¹⁷⁹ Ebû Nuvâs ömrünün son demlerine yaklaştığında artık ölümü, ölüm sonrası dirilmeyi ve hesap gününü tefekkür etmeye başladı. Belki de işlemiş olduğu bunca günahların ve haddi aşmaların hesabını nasıl vereceğinden korkması onu zühd şiirler söylemeye yöneltmiştir. Zühd hayatını teşvik ettiği birçok şiirleri vardır. Onlardan birkaç örneği şu şiirlerde gösterebiliriz:

يا طالب الدنيا ليجمعها جمحت بك الآمال فاقتصد
والقصد أحسن ما عملت له فاسلك سبيل الخير واجتهد
واعمل لدار أنت جاعلها دار المقامة آخر الأبد

“Ey birikim sahibi olmak isteyip de dünyaya talip olan kişi! Emellerin seni uzaklara götürdü, ölçülü ol.

Ölçülü olmak en güzel yapacağın ameldir. Hayırlı yolları ara ve onun için çaba göster.

Sonsuza dek kuracağın ve kalacağın yuvan için amellerde bulun.”¹⁸⁰

Ebû Nuvâs’ın şiirlerindeki eşsiz güzellik zühd şiirlerinde de yansıdığını söyleyebiliriz. Söylemiş olduğu zühd şiirleri sadece güzel lafızlardan ibaret değildi, samimi duygularla dile getirilmiş eşsiz manalar içeren şiirlerdi.¹⁸¹ Zühd şiirleri ile meşhur olan Ebü’l-Atâhiye (ö. 210/825), Ebû Nuvâs’ın şairliği hakkında şunları dile getirdiği rivayet olunur: Müslim b. Yehram anlatıyor: “bir gün Ebü’l-Atâhiye’ye en iyi ve yetenekli şair kimdir? Diye sorduğumda bana “cahiliye dönemini mi yoksa

¹⁷⁸ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 648-649.

¹⁷⁹ Semih Ceyhan, “Zühd”, *DİA*, IV, s. 530-533.

¹⁸⁰ Şevki Dayf, *el-‘Asru’l-‘Abbâsiyyi’l-evvel*, s. 237.

¹⁸¹ Brockelmann, *Târîhu’l-‘edebi’l-‘Arabî*, s. 27.

İslam ve sonrası dönemini mi kastediyorsun?” Dedi. Ben “her ikisini de kastettim” deyince o da şöyle cevap verdi “medih şiirlerinde şu sözleri söyleyen kimse:

”إِذَا نَحْنُ أَتَيْنَا عَلَيْكَ بِصَالِحٍ فَأَنْتَ كَمَا نُنْتَنِي وَفَوْقَ الَّذِي تُنْتَنِي
وَإِنْ جَرَّتِ الْأَلْفَاظُ مِنَّا بِمَدْحَةٍ لِغَيْرِكَ إِنْسَانًا فَأَنْتَ الَّذِي نَعْنِي”

“Biz seni güzel övgüler ile övdüğümüzde sen gerçekten böylesin hatta övdüklerimizin de üstündesin.

Şayet senin dışında bir insanı övmüş isek aslında o övgülerde de seni kast ediyoruz.”

Hiciv şiirlerde de şu şiirleri söyleyen kimse:

”وَمَا حَامَتَ عَنِ الْأَحْسَابِ إِلَّا لِيُتْرَفَعَ ذِكْرُهَا بِأَبِي نُوَاسٍ”

“Soylular, Ebû Nuvâs ile onuru yücelmişse kendini hicivden korur.”

Zühd şiirlerde de şunları söyleyen kimse:

”أَرَى كُلَّ حَيٍّ هَالِكًا وَابْنَ هَالِكٍ وَذَا نَسَبٍ فِي الْهَالِكِينَ عَرِيقٍ
فَقُلْ لِقَرِيبِ الدَّارِ إِنَّكَ ظَاعِنٌ إِلَى مَنْزِلِ نَائِي الْمَحَلِّ سَحِيقٍ
إِذَا امْتَحَنَ الدُّنْيَا لَيْبِيَّ تَكَشَّفَتْ لَهُ عَنِ عَدْوٍ فِي ثِيَابِ صَدِيقٍ”

“Görürüm ki herkes ölüyor ve soylu kimse de yoklukta kök salıyor.

Komşuna söyle, sen çok uzak bir yere (mezara)yolcusun.

Zeki ve akıllı bir kimse dünya ile sınırsa dünya ona dost elbisesine bürünmüş düşman olarak görünür.”

Dedim ki “bu şiirler Ebû Nuvâs’a ait.” Ebü'l-Atâhiye de “ta kendisi” dedi.”¹⁸²

Bir diğer rivayette Ebü'l-Atâhiye, Ebû Nuvâs'ın zühd şiirleri hakkında şu sözleri dile getirmiştir: “Ebû Nuvâs beni üç şiirle geçti. Keşke bütün şiirlerimde onu geçebilseydim. Ancak o, zühd konusunda en iyi şairdir. Ebû Nuvâs'ın zühd hakkında söylemiş olduğu o şiirlerden bazıları şu şekildedir:

”يَا نُوَاسِي تَوَقَّرْ وَتَجَمَّلْ وَتَصَبَّرْ
سَاءَكَ الدَّهْرُ بِشَيْءٍ وَبِمَا سَرَّكَ أَكْثَرُ
يَا كَبِيرَ الذَّنْبِ عَفْوُ الِ لَّهُ مِنْ ذَنْبِكَ أَكْبَرُ
أَكْبَرُ الْأَشْيَاءِ عَنِ أَصْ عَرِ عَفْوُ اللَّهِ أَصْغَرُ”

¹⁸² İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 121.

أَيَسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا قَضَى اللَّهُ وَقَدَّرَ
أَيَسَ لِلْمَخْلُوقِ تَدْبِي رُبَّ اللَّهِ الْمُدَبِّرِ

“Ey Nuvâs 'lı! Vakarlı ol, güzel olanı yap ve sabırlı ol.

Zaman seni biraz üzdü (ama) çok defa da sevindirdi.

Ey günahları çok olan bilesin ki Allah 'ın affı daha büyüktür.

En büyük şeyler Allah 'ın azıcık affından daha küçüktür.

İnsana ancak Allah 'ın hükmedip takdir ettiği vardır.”

Bir diğer şiiri de şu şekildedir:

“أَيَا رَبِّ وَجْهِ فِي التُّرَابِ عَتِيقٍ وَيَا رَبِّ حُسْنٍ فِي التُّرَابِ رَقِيقٍ
وَيَا رَبِّ حَزْمٍ فِي التُّرَابِ وَنَجْدَةٍ وَيَا رَبِّ رَأْيٍ فِي التُّرَابِ وَثَبِيقٍ
أَرَى كُلَّ حَيٍّ هَالِكًا وَابْنَ هَالِكٍ وَذَا نَسَبٍ فِي الْهَالِكِينَ عَرِيقٍ
فَقُلْ لِقَرِيبِ الدَّارِ إِنَّكَ ظَاعِنٌ إِلَى مَنْزِلِ نَائِي الْمَحَلِّ سَحِيقٍ
إِذَا امْتَحَنَ الدُّنْيَا أَلْيَبُوبُ تَكَشَّفَتْ لَهُ عَن عَدُوِّ فِي ثِيَابِ صَدِيقٍ”

“Dikkat! Nice eski yüz topraktadır. Dikkat! Nice narin güzel yüz topraktadır.

Dikkat! Nice azim ve kuvvet topraktadır. Dikkat! Nice isabetli görüş topraktadır.

Görürüm ki herkes ölüyor ve soylu kimse de yoklukta kök salıyor.

Komşuna söyle, sen çok uzak bir yere (mezara) yolcusun.

Zeki ve akıllı bir kimse dünya ile sınıranırsa dünya ona dost elbisesine bürünmüş düşman olarak görünür.”

Ebü'l-Atâhiye bu şiirleri söyledikten sonra sözlerine şöyle devam eder “zühd hakkında on altı bin şiir söyledim, keşke o şiirlerin üçte biri Ebû Nuvâs 'ın olsaydı da bu söylemiş olduğu şiirler benim olsaydı, gerçekten bu benim için daha sevimli olurdu.”¹⁸³

Ebü Nuvâs'ın zühd şiirlerini incelediğimizde genellikle ele aldığı konular: Allahtan hiç bir şeyin gizli kalmadığı, ölümün bir gün geleceğini, ölüm sonrası için hazırlıklı olunması ve ölmeden önce tövbenin gerekliliğini, dünyanın faniliği,

¹⁸³ İbn Manzûr, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, s. 63-64; Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), II, s. 161.

Allah'ın merhameti vb. konular olduğunu tespit ettik. Bu konulardan birkaçına şöyle örnek verebiliriz:

Allah'a tövbe edip af dilediği ile alakalı şiir için örnek şu şekildedir:

"أَيَا مَنْ لَيْسَ لِي مِنْهُ مُجِيرٌ بِعَفْوِكَ مِنْ عَذَابِكَ أَسْتَجِيرُ
أَنَا الْعَبْدُ الْمَقْرُورُ بِكُلِّ ذَنْبٍ وَأَنْتَ السَّيِّدُ الْمَوْلَى الْعَفْوُورُ
فَإِنْ عَذَّبْتَنِي فَبِسُوءِ فِعْلِي وَإِنْ تَغْفِرْ فَأَنْتَ بِهِ جَدِيرُ
أَفِرُّ إِلَيْكَ مِنْكَ وَأُيِّنُ إِلَّا إِلَيْكَ يَفِرُّ مِنْكَ الْمُسْتَجِيرُ"

"Ey kendisinden başka sığınağım olmayan kişi! Affınla azabından beni korumanı istiyorum.

Ben, bütün günahlarımı itiraf eden kulum, sen ise, çok affedici Efendisin.

Eğer cezalandırır isen bu, yaptığım kötülüklerin neticesidir. Ama affeder isen sen buna en layık kimsesin

Senden sana kaçıyorum, sığınak arayan kimse senden başka nereye gidebilir ki."¹⁸⁴

Tövbe içerikli şiir için yukarıdaki şiire benzer bir örnek şöyledir:

"يَا رَبِّ إِنِّ عَظَمْتُ ذُنُوبِي كَثْرَةً فَلَقَدْ عَلِمْتُ بِأَنَّ عَفْوَكَ أَعْظَمُ
إِنْ كَانَ لَا يَرْجُوكَ إِلَّا مُحْسِنٌ فَبِمَنْ يَلُودُ وَيَسْتَجِيرُ الْمُجْرِمُ
أَدْعُوكَ رَبِّ كَمَا أَمَرْتَ تَضَرُّعاً فَإِذَا رَدَدْتَ يَدِي فَمَنْ ذَا يَرْحَمُ
مَا لِي إِلَيْكَ وَسِيلَةٌ إِلَّا الرَّجَا وَجَمِيلُ عَفْوِكَ ثُمَّ أَنِّي مُسْلِمٌ"

"Rabbim! Günahlarımın çokluğu büyükse senin merhametin daha büyük olduğunu biliyorum.

Eğer sadece iyi kimse senden istiyorsa, o zaman günahkâr kişi kime başvurur ve sığınsın.

Rabbim! Emrettiğin gibi boynu bükük bir halde senden istiyorum. Sen beni reddedersen kim bana acır.

Benim sana vesile kılacağı bir şeyim yok. Ancak umudum, affının güzelliği ve Müslüman oluşumu sana vesile kılarım."¹⁸⁵

¹⁸⁴ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 610.

¹⁸⁵ Ebû Nuvâs, *Dîvân ebî Nuvâs birivâyeti's-sûlî*, (thk. Dr. Behcet Abdulğafûr el-Hadîsî), Dâru'l-Kutubu'l-Vataniyye, Abû Dabî, 2010, s. 709.

Allah'tan hiçbir şeyin gizli kalmayacağı ve tövbenin gerekliliği içerikli şiir'e örnek:

"إِذَا مَا خَلَوْتَ الذَّهْرَ يَوْمًا فَلَا تُقُلْ خَلَوْتُ وَلَكِنْ قُلْ عَلَيَّ رَقِيبٌ
وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ يَغْفُلُ سَاعَةً وَلَا أَنْ مَا يَخْفَى عَلَيْكَ يَغِيبُ
لَهَوْنَا بِعُمْرٍ طَالَ حَتَّى تَرَادَفَتْ نُؤُوبٌ عَلَى آثَارِهِنَّ نُؤُوبٌ
فِيَا لَيْتَ إِنْ اللَّهَ يَغْفِرُ مَا مَضَى وَيَأْذَنُ فِي تَوْبَاتِنَا فَتَنْتُوبُ"

"Bir gün yalnız olursan, kimse beni görmüyor demeyesin! Bilakis deki beni gözetleyen biri var.

Allah bir an bile gafil olur sanma! Aynı şekilde sende gizli olan kaybolacak da sanma.

Bir ömür oyalandık öyle ki günahlar ardi sıra uzadı gitti.

Keşke Allah geçmiş günahları affetse ve keşke tövbeyi kabul etse de tövbe etsek."¹⁸⁶

Hayatın ve dünyanın faniliği hakkında söylediği şiire bir örnek şöyledir:

"كُلُّ نَاعٍ فَسْتَيْعَى كُلُّ بَاكِ فَسَيْبُكِي
كُلُّ مَذْخُورٍ سَيَفِنِي كُلُّ مَذْكَورٍ سَيُنِيسِي
لَيْسَ غَيْرَ اللَّهِ بِيَقِي مَنْ عَلَا فَالَهُ أَعْلَى
إِنَّ شَيْئًا قَدْ كُفِينَا هُوَ لَهُ نَسْعَى وَنَشْقَى
إِنَّ لِلشَّرِّ وَاللَّخْبِ بِرَأْسِيمَا لَيْسَ تَخْفَى
كُلُّ مُسْتَخْفٍ بِسِرِّ فَمَنْ اللَّهَ بِمَرَأَى
لَا تَرَى شَيْئًا عَلَى اللَّهِ مِنْ الْأَشْيَاءِ يَخْفَى"

"Her ölüm haberi getiren (bir gün) onun da ölüm haberi getirilecek. Her (ölüsüne) ağlayan, kendisine de (bir gün) ağalanılacak.

Her birikim bitecek, her hatırlanan unutulacak.

Allahtan başka kimse kalmayacak. Kim Yükselmişse Allah ondan daha yüksektedir.

Bize ne takdir edilmişse ona doğru koşar yoruluruz.

Kötülüğün de iyiliğin de gizli olmayan açık alameti vardır.

¹⁸⁶ Ebû Nuvâs, *Dîvân ebî Nuvâs birivâyeti's-sûlî*, (thk. el-Hadîsî), s. 710.

Sır ile gizli olan Allah tarafından görülüyordur.

*Görmediğin ne varsa (bilesin ki) Allaktan gizli kalmaz.*¹⁸⁷

Dünyanın faniliği hakkında bir diğer örnek şöyledir:

"يا بَنِي النَّقْصِ وَالْعَيْبِ وَبَنِي الضَّعْفِ وَالْخَوْرِ
وَبَنِي الْبُعْدِ فِي الطِّبَا عِ عَلَى الْقُرْبِ فِي الصُّوْرِ
وَالشُّكُولِ الَّتِي ثَبَا بَيْنُ فِي الطَّوْلِ وَالْقِصْرِ
أَحْتِسَاءً مِنَ الْخَرَا مِ وَخَتْمًا عَلَى الصُّرْرِ
أَيِّنْ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ مِنْ ذَوِي النَّيَّاسِ وَالْخَطَرِ
سَائِلُوا عَنْهُمْ الْمَدَا إِنْ وَاسْتَبْجِثُوا الْخَبِيرِ
سَبَقُونَا إِلَى الرَّحِي لِ وَإِنَّا عَلَى الْأَثْرِ
مَنْ مَضَى عِبْرَةً أَنَا وَغَدًا نَحْنُ مُعْتَبِرِ
إِنَّ لِلْمَوْتِ أَخْذَةً تَسِيْقُ اللَّمَحَ بِالْبَصْرِ
فَكَأَنِّي بِكُمْ غَدًا فِي ثِيَابِ مِنَ الْمَدْرِ
قَدْ نُقِلْتُمْ مِنَ الْفُصُو رِ إِلَى ظُلْمَةِ الْخَفْرِ
هَيْثُ لَا تُضْرَبُ الْقِيَا بٌ عَلَيْكُمْ وَلَا الْحَجْرِ
حَيْثُ لَا تَطْهَرُونَ فِي هَا لِلْهُوِّ وَلَا سَمْرِ
رَجَمَ اللَّهُ مُسْلِمًا ذَكَرَ اللَّهُ فَازَ دَجْرِ
عَفَرَ اللَّهُ ذَنْبَ مَنْ خَافَ فَاِسْتَشَعَرَ الْخَدْرِ"

"Ey eksik olanın, ibretlik olanın ve zayıf kimsenin oğlu!

Ey surette yakın karakterinde uzağın oğlu!

Ey şekillerinde uzunluk ve kısalık olanın oğlu!

(Ey) Haramı yudumlayıp keselerini mühürleyenin (oğlu)!

Sizden önce yiğit ve tehlikeli kimseler nerede?

Şehirlerden onları sorun haberlerini öğrenin.

Ölüme bizden önce vardılar. Biz de onların ardındayız.

Gidenler bize ibret oldu. Gelecekte biz de başkalarına ibret olacağız.

Ölüm, ani bakıştan bile daha hızlıdır.

¹⁸⁷ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), II, s. 169.

Gelecekte ben ve sizler kurumuş çamur elbisesine bürüneceğiz.

Saraylardan kabrin karanlığına taşınacaksınız.

Size ne kubbeler yapılır nede hücreler.

Öyle ki orada ne eğlene bilecek nede sohbet edebileceksiniz.

Allah'ı hatırlayıp sakınan Müslüman'ı Allah bağışlasın.

Allah'tan korkan ve bunu hisseden Müslüman'ı Allah bağışlasın."¹⁸⁸

Bu şiirleri işiten ve çok beğenen el-'Asma'î (ö. 216/831) şöyle dediği aktarıyor: "Bu şiirlerdeki gibi fani dünyayı hiç kimse Ebû Nuvâs kadar güzel ifade edememiştir."¹⁸⁹

Daha önce de belirttiğimiz gibi Ebû Nuvâs hayatının sonlarına doğru tövbe etmiş ve kötü tutum ve davranışları terk etmiştir. Onun tövbesini gösteren bazı durumları aktarmıştık. Bunlara ilaveten birkaç örnek daha verebiliriz:

Rivayet olunur ki Ebû Nuvâs iki yüzük yaptırır birine şunu yazdırır:

"يشهد ابن هاني ان الله احد"

"Hâni'nin oğlu Allah'ın birliğine şahadet ediyor."

Diğer yüzüğüne de şunu yazdırır:

"تَعَاظَمَنِي نَبِيٌّ فَلَمَّا قَرَأْتَهُ بِعَفْوِكَ رَبِّي كَانَ عَفْوِكَ أَكْبَرًا"

"Rabbim Günahlarım bana çok büyük göründü. Ne zamanki günahlarımı senin rahmetinle kıyasladım, senin merhametin daha büyük olduğunu anladım."

Ebû Nuvâs, ölüm döşeğine düştüğünde o iki yüzükten birini sağ eline ötekini de sol eline taktığı aktarılmıştır.¹⁹⁰

Gene rivayet olunur ki Ebû Nuvâs kefenine ve mezarına şu şiirlerin yazdırılmasını vasiyet etmiştir:

"أيا رب قد أحسنت عوداً وبدأةً إليّ فلم ينهض باحسانك الشكر"

"فمن كان ذا عذرٍ لديكِ وحجةٍ فعذري إقرارٍ بأن ليس لي عذر"

"Ey rabbim! Hayatımın başlangıcında da sana döndüğümde de iyilikte bulundun. İhsanıyla şükür hep daim oldu hiç eksilmedi."

¹⁸⁸ Ebû Nuvâs, *Dîvân ebî Nuvâs birivâyeti's-sûlî*, (thk. el-Hadîsî), s. 712.

¹⁸⁹ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), s. 166.

¹⁹⁰ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), II, s. 173.

Herkesin sana verecek bir özrü ve bir bahanesi vardır. Benim özrüm de özrümün olmayışını itiraf etmemdir.”

”يا غافر الذنب العظيم بجوده اغفر لعبدك ذنبه متفضلا”

“Ey cömertliği ile büyük günahı affeden (Allah'ım)! Günahı çok olan kuluna (bana) merhamet et.”¹⁹¹

2.4. ŞİİRLERİNDE BEYÂN SANATLARI

Ebû Nuvâs'ın şiirlerinin vezin ve içerik kısmı ne kadar öne çıkıyorsa aynı şekilde belâgat yönünden de öne çıkmaktadır. Ebû Nuvâs şiirlerinde Beyân ile alakalı sanatları kullanarak yenilikçiliğini ortaya koymuştur. Özellikle teşbîh ve isti'âre sanatlarını şiirlerinde çokça yer vermiştir. Bu kısımda Ebû Nuvâs'ın şiirlerinde geçen Belâgat ilminin bölümlerinden olan Beyân sanatını ele almaya çalışacağız. Konuya giriş yapmadan önce Belâgat ve Beyân ilminin tanımlarını şu şekilde yapabiliriz:

Belâgat ilmi: *“Düzgün, yerinde ve kişiye göre söylenen lafızlarla ince manaları açık bir şekilde ifade etmek”* olarak tanımlanmıştır.¹⁹² Bazı âlimler daha kısa bir tanım yaparak şöyle demişlerdir:

”قليل يفهم، وكثير لا يسأم”

“Azı anlaşılır, çoğu bıktırmaz.”¹⁹³

Belâgat ilminin Arap dili ve edebiyatında önemini âlimler şu sözlerle ifade etmişlerdir.

”الروح عماد البدن، و العلم عماد الروح، و البيان عماد العلم”

“Ruh bedeninin dayanağı, ilim ruhun dayanağı beyan da ilmin dayanağıdır.”¹⁹⁴

Beyân kelimesi sözlükte: *“ortaya koymak, açıklamak ve anlaşılır hale getirmek gibi manalara gelir.”* Terim olarak ise Beyân; *“Bir manayı farklı söz ve usullerle anlatmayı öğreten, belirli usul ve kuralları olan bir ilimdir.”¹⁹⁵*

¹⁹¹ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), II, s. 174.

¹⁹² Alî el-Cârim ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-vâziha*, Dâru'l-Ma'ârif, Londra, tsz. s. 8.

¹⁹³ İbn Reşîk, *el-Umde*, I, s. 382.

¹⁹⁴ İbn Reşîk, *a.g.e*, I, s. 382.

¹⁹⁵ es-Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî (ö. 626/1229), *Miftâhu'l-'ulûm*, (thk. Naim Zerkûr), Dâru'l-Kutubu'l-'ilmiyye, Beyrut, 1987, s. 162.

Belâgat'ın ana dalarından biri olan Beyân ilmi, bu ilmi kullanan kişinin duygularını ve düşüncelerini en güzel ve en etkili bir biçimde ifade edebilmesini sağlar. Bunun yanında kişi, söylemek istediğini farklı söz ve usullerle muhatabına aktarır. ¹⁹⁶

Beyân İlminde ele alınan konular; teşbîh, mecaz, istiare, kinaye ve bunlara bağlı alt konulardır. Beyân İlminin bu terimlerini Ebû Nuvâs'ın şiirlerinden örnekler vererek açıklamaya çalışacağız.

2.4.1. Teşbîh

Teşbîh: “Çeşitli gayelerle, bir edat vasıtasıyla ortak nitelikten dolayı bir şeyin başka bir şeye benzetilmesidir.” Şeklinde tanımlanmıştır. ¹⁹⁷ Teşbîh sanatı Arap edebiyatında en çok rastlanan ve kullanılan sanatlardandır. Hayal derinliği ve mana zenginliğinin oluşması için edebiyatçılar her zaman teşbîh sanatına başvurmuşlardır. Ebû Nuvâs da şiirlerinde teşbîh sanatını çokça kullanmıştır.

Teşbîh'i oluşturan unsurlar: Müşebbeh (benzeyen), müşebbehün bihi (kendisine benzetilen) Teşbîh edatı ve vech-i şebeh (benzeme yönü)'dir. Teşbîh sanatı kullanılırken bu dört unsurun hepsi bir arada kullanılması şart değildir. Bu dört unsurun hepsi veya bazısı kullanılması ile Teşbîh'in bölümleri oluşur. Şayet vech-i şebeh ile Teşbîh edatı her ikisi birden söylenmemiş ise buna “Teşbîh-i belîğ”, vech-i şebeh söylenmediğinde “Teşbîh-i mücmel”, vech-i şebeh söylendiğinde “Teşbîh-i mufassal” Teşbîh edatı söylendiğinde “Teşbîh-i mürsel”, söylenmediğinde ise “Teşbîh-i müekked” olarak adlandırılmıştır. ¹⁹⁸

Ebû Nuvâs'ın şiirlerinde Teşbîh'in her türüne rastlamak mümkündür. Bunlardan birkaç örnek vererek bunu izah edebiliriz:

“أَلَا إِنَّمَا الدُّنْيَا عَرُوسٌ وَأَهْلُهَا
أَخْوَدَعَةٌ فِيهَا وَأَخْرُ لَا عِبُّ”

¹⁹⁶ Nusrettin Bolelli, *Belâgat (Beyân-Me'ânî-Bedî' ilimleri)*, 9. Baskı 2015, İstanbul, s. 33.

¹⁹⁷ el-Cürçânî, Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdîrahmân b. Muhammed (ö. 471/1078-79), *Esrârü'l-Belâga*, (thk. Mahmûd Muhammed Şâkîr), Matba'atü'l-Medenî, Kâhire, 1992, s. 90.

¹⁹⁸ et-Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî (ö. 792/1390), *el-Muhtasarü'l-Meânî*, (nşr. Hacı Ahmet Hulusi), Dersaadet, İstanbul tsz. s. 136-154.

“Dikkat! Bu dünya (güzellik bakımından) gelin gibidir, ailesi de rahatlık ve eğlencedir.”¹⁹⁹

Ebû Nuvâs zühd konulu bu şiirinde dünya hayatının güzel ve cazibeli bir yer olduğunu ve bu yerde eğlence ve oyalanmalar olduğunu teşbih sanatını kullanarak dile getirmeye çalışmıştır.

Ebû Nuvâs bu örnekte teşbîh sanatının belîğ kısmını kullanılmıştır. Burada ed-dünyâ (الدُّنْيَا) kelimesi ‘arûs (عروس) kelimesine benzetilmiştir. Teşbîh edatı ve veci-şebih söylenmediği için Teşbîh-i belîğ sanatı yapılmıştır.

Teşbîh için bir diğer örnek şöyledir:

"إِنَّ الْحَوَائِثَ كَالرِّيَا حَ عَلَيْكَ دَائِمَةً الْهُيُوبِ"

“Hadiseler rüzgârlar gibidirler (dolayısıyla) her zaman kasırgalara dikkat etmelisin.”²⁰⁰

Ebû Nuvâs bu zühd konulu şiirinde dünyanın bin bir türlü hali olduğunu nereden bela geleceği ve kişinin ne zaman öleceği belli olmadığı için her zaman hazırlıklı olması gerektiğini bu şiirinde teşbîh sanatını kullanarak inşâd etmiştir. Ebû Nuvâs bu örnekte teşbîh sanatının mücmel kısmını kullanmıştır. Bu örnekte el-havâdis (الحَوَائِثُ) kelimesini ke’r-riyâh (كَالرِّيَا حَ) kelimesine benzetmiştir. Teşbîh edatı zikredilip teşbîh yönü zikrolunmadığı için teşbîh sanatının mücmel çeşidi kullanılmıştır.

Ebû Nuvâs teşbîh’in bir türü olan teşbîh’i temsîlî sanatını da şiirlerinde görmek mümkündür. Teşbîh’i temsîlînin tanımını âlimler şu şekilde yapmıştır: *Vech-i şebehi müfred olmayıp, iki ya da daha fazla vasıftan çıkarılmış bir tablo olan teşbihlerdir.*²⁰¹

Teşbîh-i temsîlî için şu örneği verebiliriz:

فعلت في البيت إذ مزجت مثل فعل الصبح في الظلم

*Eve karıştığı vakit sabahın karanlığı aydınlık yaptığı gibi yaptı.*²⁰²

¹⁹⁹ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 616.

²⁰⁰ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 616.

²⁰¹ Kazvîni, *el-Îzâh fî ‘Ulûmi’l-Belâgati: el-Me‘âni ve’l-Beyân ve’l-Bedî‘*, Beyrut, Dâru İhyâi’l-‘Ulûm, 1992., s. 249-250.

²⁰² Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 41.

Ebû Nuvâs hamriyyat konulu bu şiirinde içkinin parlaklığını sabahın parlaklığına benzetmiş ve bunu bir kelimeyi bir kelimeye benzetme yerine bir tabloyu diğer bir tabloya benzeterek yapmıştır. *فعلت في البيت إذ مزجت* cümlesinde içkinin odayı aydınlatması durumunu *مثل فعل الصبح في الظلم* cümlesinde geçen sabahın karanlığı aydınlatmasına benzetmiştir.

Ebû Nuvâs şiirlerinin genelinde ve özellikle hamriyyat, tardiyyat ve zühdiyat türü şiirlerinde teşbîh sanatını çokça kullanmıştır. Biz burada birkaç örnek vererek konuyu anlatmaya çalıştık.

2.4.2. İsti'âre Tasrîhiyye

Beyân ilminin bir terimi olan İsti'âre: “*bir lafzın benzerlik alakası ve bir karine-i mâniadan dolayı konulduğu mananın dışında başka bir anlamda kullanılması*” şeklinde tanımlanmıştır.²⁰³ İsti'âre sanatı Arap edebiyatında klasik dönemden itibaren en yaygın kullanılan terimlerden biridir. Manaya zenginlik koyması için kullanılan isti'âre sanatı Ebû Nuvâs'ın şiirlerinde çokça rastlamak mümkündür.

İsti'âre sanatında Müşebbeh (benzeyen) ile müşebbehün bihi (kendisine benzetilen) den biri zikredilmemesine göre isti'âre tasrihiyye ve isti'âre mekniyye diye iki kısma ayrılmıştır. Müşebbehün bihi (kendisine benzetilen) zikredilip Müşebbeh (benzeyen) de zikredilmemiş ise isti'âre tasrihiyye adlandırılır. Müşebbeh (benzeyen) zikredilip Müşebbehün bihi (kendisine benzetilen) zikredilmemiş ise isti'âre mekniyye diye adlandırılır.²⁰⁴ Teşbîh sanatında olduğu gibi Ebû Nuvâs şiirlerinin genelinde isti'âre sanatının her iki kısmını da çokça kullanmıştır. Biz bunların her birine örnekler vererek konuyu izah etmeye çalışacağız.

Ebû Nuvâs'ın şiirlerinde isti'âre tasrîhiyye için şu örneği verebiliriz:

فلو مَرَّجَبَتْ بها نورا لمزجته حتى تولدت انوار واضواء

“Onun (şarabın) içine nur karıştırırsan karışır ve nihayet içinden ışıklar ortaya çıkar.”²⁰⁵

²⁰³ et-Teftâzânî, *Muhtasaru'l-Meânî*, s. 160.

²⁰⁴ Geniş bilgi için bkz. Nusrettin Bolelli, *Belâgat*, s. 91-134.

²⁰⁵ Ebû Nuvâs, *Dîvân ebî Nuvâs birivâyeti's-Sûlî*, (thk. el-Hadisî), s. 54.

Ebû Nuvâs Hamriyyât konulu bu şiirinde isti'âre sanatını kullanarak içkinin ne kadar parlak bir içecek olduğunu inşâd etmeye çalışmıştır. Burada نورا (nur) kelimesi kendisine benzetilendir ve zikredilmiştir. Ona benzeyen لذة (neşe) kelimesi de benzeyendir ve zikrolunmamıştır. Dolayısıyla burada İsti'âre tasrîhiyye sanatı uygulanmıştır.

isti'âre tasrîhiyye için bir diğer örnek:

أقول للقائص حين غلسا والصباح في النقب ما تنفسا

*Karanlıkta ve sabah daha karanlığı üstünden atıp belirmediği vakit avcıya derim ki.*²⁰⁶

Ebû Nuvâs tardiyyât konulu bu şiirinde isti'âre-i tasrihiyye sanatını kullanarak adı geçmeyen ancak ona delalet eden bir lafzın geçtiği gelini sabaha benzetmiştir. Burada والصباح (sabah) kelimesi kendisine benzetilendir ve zikredilmiş, عروس (gelin) kelimesi de benzeyendir ve zikrolunmamıştır. Dolayısıyla burada İsti'âre tasrîhiyye sanatı uygulanmıştır.

Ebû Nuvâs'ın isti'âre-i mekniyye sanatını icra ettiği ve söylemiş olduğu bir şiire örnek şöyledir:

"ألا تأتي القبور صباح يوم
فَتَسْمَعُ مَا تُخْبِرُكَ الْقُبُورُ
فإنَّ سُكُونَهَا حَرَكَ تَنَادَى
كَأَنَّ بُطُونَ غَائِبَهَا ظُهُورُ"

"Dikkat! Her günün sabahında kabristana gitsen kabirlerin verdikleri haberleri işitirsin

Çünkü onun durgunluğu bağırsan hareketliliktedir. Sanki görünmeyen içi, dışarıdadır."²⁰⁷

Ebû Nuvâs zühd konulu bu şiirinde kabirleri bir şeylerden haber veren insana benzetmiştir. müşebbehün bihi (kendisine benzetilen) olan (انسان) insan sözcüğü zikredilmemiş olup insana benzeyen (القبور) kabir sözcüğü ise zikredildiği için isti'âre mekniyye sanatı icra edilmiştir.

İsti'âre mekniyye sanatına bir diğer örnek şöyledir:

"يا رَاكِبَ الذَّنْبِ قَدْ شَابَتْ مَفَارِقُهُ
أَمَا تَخَافُ مِنَ الْأَيَّامِ عُقْبَاهَا"

²⁰⁶ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 644.

²⁰⁷ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 613.

“Ey saçının ayırım yeri beyazlamış günaha binen kimse! Akıbetinden korkmaz mısın?”²⁰⁸

Önceki örnekte olduğu gibi burada da isti’âre-i mekniyye sanatı kullanılmıştır. Ebû Nuvâs, zühd konulu bu şiirinde zikri geçen günahı (الذنب) sözcüğünü bir merkebe benzetmiş ve müşebbehün bihi (kendisine benzetilen) olan merkep de burada zikredilmemiştir. Dolayısıyla burada isti’âre mekniyye sanatı uygulanmıştır.

2.4.3. İsti’âre Temsîliyye

İsti’are-i temsîliyye: “isti’âre’nin tek bir lafızda olmayıp, birden fazla lafzın oluşturduğu bir şekilden meydana gelmesidir”²⁰⁹ İsti’are-i temsîliyye teşîh-i temsilde olduğu gibi bir lafzın diğer bir lafza benzemesi değil de birden çok lafzın veya tablonun başka bir tabloya benzetilmesi olarak tanımlanmış olduğunu görüyoruz.

Ebû Nuvâs’ın şiirlerinden İsti’are-i temsîliyye için şöyle bir örnek verebiliriz:

“صَفْرَاءٌ لَا تَنْزِلُ الْأَحْزَانُ سَاحَتَهَا لَوْ مَسَّهَا حَجْرٌ مَسَّتْهُ سَرَائِ”

“Rengi sarıdır. Onun olduğu yere hüüzün gelmez. Taş dahi ona dokunursa mutlu olur.”²¹⁰

Ebû Nuvâs hamriyyât konulu bu şiirinde İstiare-i temsîliyye sanatı uygulanmıştır. Burada şarap içen bir kimse şarap içtiği vakit nasıl dertleri unutup sevinçli ve neşeli oluyorsa aynı şekilde bu şarabı normal bir taş bile içse neşeleneceğini belirtmiştir.

2.4.4. Mecâz-ı Mürsel

Mecâz-ı mürsel: “Benzerlik alakası dışında bir münasebetle bir kelimenin gerçek anlamda kullanılmasına engel bir karine dolayısıyla başka bir mânada kullanılması” olarak tanımlanmıştır.²¹¹ Belagat âlimleri Mecâz-ı mürsel sanatında birçok alaka ve ilgi tespit etmişlerdir. 10-25 kadar arasında zikredilen bu alakalar

²⁰⁸ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 613.

²⁰⁹ Geniş bilgi için bkz. Nusrettin Bolelli, *Belâgat*, s. 134.

²¹⁰ Ebû Nuvâs, *Dîvân ebî Nuvâs birivâyeti’s-Sûlî*, (thk. el-Hadisî), s. 53.

²¹¹ Hâşimî, Ahmed, *Cevâhiru’l-Belâğa fi’l-Meânî ve’l-Beyân ve’l-Bedî*, el-Mektebetü’l-‘Asriyye, Beyrût 1999. s. 252.

genellikle şunlardan oluşmaktadır: Külliyyet, cüziyyet, sebebiyyet, müsebbebiyyet, haliyyet, mahalliyyet, i'tibari ma kâne ve i'tibari ma seyekûn.²¹²

Ebû Nuvâs'ın bu konuda söylemiş olduğu bir şiire şöyle örnek verebiliriz:

"كَأْسًا إِذَا انْحَدَرَتْ فِي حَلْقِ شَارِبِهَا أَجْبَتْهُ حُمْرَتُهَا فِي الْعَيْنِ وَالْخَدِّ"

"İçicisinin boğazına indiğinde, kırmızılığını göze ve yanaklara veren bir kadeh (şaraptan içiver)." ²¹³

Ebû Nuvâs hamriyyât konulu bu şiirinde كَأْسًا (bardak) lafzını gerçek anlamının dışında mecâzi olarak kullanmıştır. Burada bardak ile kastedilen şey bardağın içindeki içecektir. Dolayısıyla buradaki mecaz türü zikr-i mahall irâde-i hall kapsamına girer ve alâka mahalliyyet olarak isimlendirilir.

2.4.5. Mecâz-ı 'Aklî

Mecâz-ı 'aklî: "Bir fiili veya fiil manasına gelen ismi, asıl failinden başkasına isnat edilmesi" olarak tanımlanmıştır.²¹⁴

Ebû Nuvâs'ın bu konuda söylemiş olduğu bir şiire şöyle örnek verebiliriz:

"سَاءَكَ الدَّهْرُ بِشَيْءٍ وَبِمَا سَرَّكَ أَكْثَرَ"

"Zaman sena kötü davrandı (ve seni biraz üzdü ama) çok defa da sevindirdi." ²¹⁵

Ebû Nuvâs zühd konulu bu şiirinde سَاءَكَ (sana kötü davrandı) fiilini الدَّهْرُ (zaman) kelimesine isnat etmiştir. Görünüşte burada kötülüğü zamanın yaptığı ifade edilmiştir. Hâlbuki zaman asıl fail değil kötülüğün ve iyiliğin sebebidir. سَاءَكَ (sana kötü davrandı) fiilini asıl faili olmayan الدَّهْرُ (zaman) kelimesine isnat ettiği için mecâz-ı 'aklî sanatını kullanmıştır.

²¹² Geniş bilgi için bkz. et-Teftâzânî, *Muhtasaru'l-Meânî*, s. 159-160.

²¹³ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s.27.

²¹⁴ İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini'ş-şi'r ve âdâbih*, I, s. 456.

²¹⁵ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. Wagner), II, s.161.

2.4.6. Kinâye

Beyân ilminin bir terimi olan kinâye: “bir sözü gerçek mânasına da gelebilecek şekilde, gerçek mânasının dışında başka bir lazımi mânada kullanmak” şeklinde tarif edilmiştir.²¹⁶ Yani cümle içerisinde bir sözcük kullanılmış ve bu sözcük zor bir ihtimal da olsa gerçek anlamında algılanabilir olduğu gibi gerçek manasından uzak olan ve aslında bu kastedilen manada da kullanılabilmesi olarak tanımlanmıştır.

Ebû Nuvâs’ın şu şiirinde kinaye sanatı vardır:

”لَا بِأَعْمَالِنَا نُطِيقُ خَلَاصًا يَوْمَ تَبْدُو السَّمَاءُ فَوْقَ الْجِبَاهِ
غَيْرَ أَتَى عَلَى الْإِسَاءَةِ وَالتَّف رِبِطِ رَاجٍ لِحُسْنِ عَفْوِ اللَّهِ”

“Gök alınların üzerinde belirmediğinde amellerimizle kurtulmayacağız.

Ancak ben yaptığım kötülük ve gevşekliğimden Allah’ın güzel affını umuyorum.”²¹⁷

Ebû Nuvâs’ın zühd konulu bu şiirinde göğün alınların üzerine belirmesi (تَبْدُو السَّمَاءُ فَوْقَ الْجِبَاهِ) cümlesinde gerçek manasında kullanılabilir olduğu halde, gerçek manasının dışında başka bir manada kullanılmış ve göğün alınların üzerine belirmesinden asıl kastedilen şey kıyametin kopmasıdır. Dolayısıyla تَبْدُو السَّمَاءُ فَوْقَ الْجِبَاهِ cümlesinde kinâye sanatı icra edilmiştir.

Kinâye sanatı için bir diğer örnek şöyledir:

”وَأَزْغَبَ إِلَى اللَّهِ لَا إِلَى جَسَدٍ مُنْتَقِلٍ مِنْ صِبَاً إِلَى كِبَرٍ”

“Allah’a rağbet et, çocukluktan yaşlılığa intikal eden bir bedene değil.”²¹⁸

Ebû Nuvâs’ın zühd konulu bu şiirinde çocukluktan yaşlılığa intikal eden bir beden (إِلَى جَسَدٍ مُنْتَقِلٍ مِنْ صِبَاً إِلَى كِبَرٍ) cümlesinde geçen cesed lafzından asıl kastedilen şey insandır. Cesed lafzı gerçek manasında anlaşılabilir olduğu halde bu anlamdan vazgeçilmiş asıl anlamından uzak olan insan kastedildiği için kinâye sanatı icra edilmişti.

²¹⁶ Es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 637.

²¹⁷ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 616.

²¹⁸ Ebû Nuvâs, *Dîvân*, (thk. el-Gazâlî), s. 616.

SONUÇ

Bu çalışmada Ebû Nuvâs'ın hayatı, yaşadığı dönem, edebi kişiliği ve şiirlerinde biçim, içerik ve edebi sanatlar ele alınmaya çalışıldı. Ebû Nuvâs ve şiirleri hakkında şunları ileri sürebiliriz:

Ebû Nuvâs, Abbasî döneminde yaşamış hem kendi zamanında hem de sonraki zamanlarda şairleri etkilemiş olup bu nedenle Arap şiirinin öncü şairlerinden biri sayılmıştır. Ebû Nuvâs, fakir bir ailede yetişmiş, küçük yaşlarda yetim kalarak babasız büyümüştür. Annesinin baskıcı tutumları ve tercih ettiği kötü arkadaşlar yüzünden zevk ve eğlence ile dolu bir hayatı tercih etmiştir. Bununla birlikte hayatının sonlarına doğru tövbe ettiği ve züht hayatı yaşamaya başladığı da iddia edilmektedir. Ebû Nuvâs'ın şiirlerinin etkileyici olmasının yanı sıra kibarlığı, zeki oluşu ve hazır cevaplılığı hem halifeler ve idareciler hem de halk arasında sevilmesine ve kabul görmesine vesile olmuştur. Halifelere ve idarecilere dair yazdığı medh (övgü) şiirleri vasıtasıyla elde ettiği kazançla geçimini sürdürmüştür. Hayat tarzı ve hicivleri yüzünden halifeler ve idareciler tarafından cezalandırıldığı ve hapse atıldığı da vaki olmuştur. Ebû Nuvâs'ın hayat tarzı âlimler tarafında da tartışma konusu olmuştur. Kimi âlimler onun hayat tarzını, hamriyat ve mucûn şiirlerini onun edebi açıdan araştırılmasının önünde bir engel olarak görmez. Ancak bazı âlimler ise onun hayat tarzını, hamriyat ve mucûn şiirlerini dikkate alarak onun şiirlerini inceleme konusu yapmaktan kaçınır. Farklı eleştiriler olsa da Ebû Nuvâs'ın Arap edebiyatının en önemli şairlerinden olduğu ve Arap şiirinin gelişmesinde önemli roller üstlendiği yadsınamaz bir gerçektir.

Ebû Nuvâs, şiirlerinde klasik Arap şiirinin temalarının neredeyse hepsini işlemiş olmakla birlikte daha ziyade şarap ve mucûn şairi sayılır. İnce bir duygu ve üstün zevke sahip olan Ebû Nuvâs, zarif, net ve anlaşılması kolay olan kelimeleri seçmekte çok başarılı bir şairdir. Geçim kaynağını genelde methiye şiirleri

söyleyerek temin etmiştir. Keskin hicivleri çok iğneleyici olup eleştirdiği kimsenin şahsına ve onun değerlerine saldırmakta bir beis görmezdi. Mersiyeleri az olsa da samimi ve etkileyiciydi. Av şiirlerinde eski üslûp ve kalıpları tercih etmiştir. Züht şiirleri, samimi ve içtenlikle söylendiği için çok tesirli olmuştur. Ebû Nuvâs, şiirlerinde klasik Arap şiirinin biçim ve şeklini olduğu gibi muhafaza etmiştir. Klasik Arap şiirinin aruz ve kafiyeye dayalı sistemine aynen uymuştur. Onun şiirlerinde tavîl, vâfir, kâmil ve basît vb. bahirlerin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Ebû Nuvâs, şiirlerinde edebi sanatları da iyi kullanan bir şairdir. Özellikle teşbîh ve isti'âre sanatlarını şiirlerinin birçoğunda kullanmıştır. Teşbîh ve isti'âre sanatlarına özellikle hamriyât (şarap) şiirlerinde rastlanmaktadır. Teşbîh ve İsti'âre sanatlarının yanında onun kinâye gibi diğer edebi sanatları da şiirlerinde sıkça kullandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

‘Abd ‘Avn er-Ravdân, *Mevsûatü şu‘arâi’l-‘asri’l-‘Abbâsî*, Dâr Usâme, Ürdün, Umman, 2001.

‘Abdulhalim Abbâs, *Ebû Nuvâs*, Dâru’l-Mâ’ârif, Kahire, tsz.

‘Abdurrahman Sıdkî, *Ebû Nuvâs kıssatu hayâtîhi ve şi’rihi*, Dâru ihyâi’l-kutubu’l-‘arabiyye, tsz.

el-‘Adevî, el-Hasan b. Haydar, *Nuk’atü’s-sadyân fîmâ câe ‘ale’l-fi’lân*, (thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb) Mektebü’l-Ma’ârif, Riyad, 1982.

Alî el-Cârim ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü’l-vâzıha*, Dâru’l-Ma’ârif, Londra, tsz.

el-‘Akkâd, Mahmûd ‘Abbâs, *Ebû Nuvâs el-Hasan b. Hânî*, Müessesetü Hindâvî, Kahire, 2013.

Akşit, Eyüp. *Mahmud Derviş Şiirlerinde Dini Semboller*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2021.

el-Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd, *Hizânetü’l-edeb*, (thk. Muhammed Abu’s-salam Muhammed Harun), I-XIII, Mektebetü’l-Hâncî, Kahire, Mısır, 1997.

el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit, *Târîhu Bağdâd*, (thk. Beşşâr Ahmed Ma’ruf), I-XVI, Beyrut, Dâru’l-İslamî, 2002.

Baş, Eyüp (Editör), *İslam Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2018.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fi, *Sahîh-i Buhârî*, (Terceme; Mehmed Sofuoğlu), Ötüken Yayınları, tsz.

Bolelli, Nusrettin, *Belâgat (Beyân-Me'ânî-Bedî' ilimleri)*, 9. Baskı, İstanbul, 2015.

Brockelmann, Carl, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* (Geschichte der Arabischen Litteratur), çev. Abdülhalîm Neccâr (Almanca'dan Arapça'ya), Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1977.

el-Câhiz, Ebû Osmân 'Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, I-II, Kahire, 1968.

—————, *Kitâbü'l-Hayevân*, (thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn), Şirketü mektebeti ve matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve evlâdih, I-VIII, Kahire 1965.

Ceyhan, Semih, "Zühd", *DİA*, IV, s. 530-533.

Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*, Kâhire, Mısır, 2012.

el-Cumahî, Muhammed b. Selâm, *Tabakâtu'ş-Şu'arâ*, Beyrut, ts.

el-Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Abdilazîz b. el-Hasen el-Kâdî, *el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve husûmih*, (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm ve Ali Muhammed el-Becâvî), Matba'atü İsâ el-Bâbî el-Halebî ve şürekâih, Kahire 1966.

el-Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdirrahmân b. Muhammed, *Esrârü'l-Belâga*,(thk. Mahmûd Muhammed Şâkîr), Matba'atü'l-Medenî, Kâhire, 1992.

—————, *Delailu'l-icâz fî ilmi'l-me'âni*, (Talik: Reşîd Rızâ) Beyrut, 1994.

Çağrı, Mustafa, "Medih", *DİA*, XXVIII, s. 304-305.

Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi-I Câhiliye Dönemi*, Kayseri, Fenomen yayınları, 2014.

—————, *Abbâsî Edebiyatı Tarihi*, Erzurum, 1998.

Dîvân Ebî Nuvâs, (thk. Ahmed 'Abdülme'cîd el-Gazâlî), Beyrut, Dâru'l-Kitabu'l-'Arabî, tsz.

Dîvân ebî Nuvâs el-Hasan ibni Hâni' el-hakemî, (thk. Ewald Wagner), I-VI, Dâr Sadır, Beyrut, 2001.

Dîvân ebî Nuvâs birivâyeti's-sûlî, (thk. Dr. Behcet Abdulğafûr el-Hadîsî), Dâru'l-Kutubu'l-Vataniyye, Abû Dabî, 2010.

Durmuş, İsmail, "Vezin", *DİA*, XLIII, s. 77-79.

—————, "Şiir", *DİA*, XXXIX, s. 144-154.

Hâşimî, Ahmed, Cevâhiru'l-Belâğa fi'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî', el-Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrût 1999.

el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Bağdâdî er-Rûmî, *Mu'cemu'l-buldân*, IV, Dâr Sadır, Beyrut, tsz.

Ebû Hiffân, Abdullah b. Harb el-Mihzemî, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, (thk. Abdüsettar Ahmed Ferrâc), Mektebetu Mısır, 2010.

Elmali, Hüseyin, "Tardıyye", *DİA*, XL, s. 16-17.

el-Hamevî, Yâkût b. Abdillâh, *Mu'cemü'l-buldân*, I-V, Dâr Sadır, Beyrut 1977.

Hittî, Philip, Tarihu'l-'Arabî, Dâru Gandûr, Beyrut, 1994.

Ferrûh, Ömer b. Abdirrahmân, *Târihu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asuru'l-'Abbâsîyye*, Dâru'l-'İlmi lilmelâyiyn, I-VI, Beyrut, 1968.

el-Fîrûzabâdî, Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Muessetü'r-Risâle, Beyrut, 2005.

İbrahim Enîs, *Mûsikîyyi's-şi'r*, Matba'atu Iecneti'l-beyânî'l-'arâbî, Mısır 1952.

İbn Abdürabbih, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî, el-'İkdü'l-ferîd, I-VIII, Dâru'l-Kutubü'l-İlmiyye, Beyrut, h.1404.

İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân el-Mevsilî el-Bağdâdî, *Tefsîru urcûzeti Ebî Nüvâs*, (thk. Muhammed Behcet el-Eserî), Mecme'u'l-lugati'l-'arabiyye, Dimaşk, tsz.

İbn Haldun, 'Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, Beyrut, 1993,tsz.

İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân* (thk. İhsân 'Abbâs), I-VIII, Beyrut, Dâr Sâdır, tsz.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe Ed-Dîneverî, *Eş-şî'r ve ş-şu'arâ*, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), I-II, Kâhire, Dâru'l-Ma'ârif, tsz.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî Er-Rüveyfî, *Ahbâr Ebî Nuvâs*, Mısır, Matba'atu'l-İ'timâd 1924.

—————, *Muhtâru'l-Ağânî*, (thk. Abdul'alîm Et-Tahâvî), I-VIII, Kâhire, Dâru'l-Mısırıyye 1996.

—————, *Lisânu'l-'Arab*, I-XV, Beyrut, Dâr Sâdr, tsz.

İbnü'l-Mu'tez, Ebü'l-'Abbâs 'Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tezz-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-'alellah el-'Abbâsî, *Tabakâtü'ş-Şu'arâ*, (thk. 'Abdussettâr Ahmed Ferrâc), Daru'l-Ma'ârif, Kâhire, tsz.

İbn Reşîk, Ebû Alî el-Hasen el-Kayrevânî, *el-'Umde fî mehâsini'ş-şî'r ve âdâbih*, Mektebetü'l-Hâncî, I-II, Kahire, 2000.

İpekten, Halûk, "Gazel", *DİA*, XIII, s. 440-442.

Karaarslan, Nasuhi Ünal, "Ebû Nüvâs", *DİA*, X, s. 205-207.

Kazvîni, *el-Îzâh fî 'Ulûmi'l-Belâgati: el-Me'ânî ve'lBeyân ve'l-Bedî'*, Beyrut, Dâru'l-İhyâi'l-'Ulûm, 1992.

Muhsin el-Emîn, *A'yânü'ş-Şî'a*, (thk. Hasanu'l-Emîn), I-XII, Beyrut, Daru't-Ta'âruf, 1983.

el-Mısrî, İsâ Abdüşşâfi İbrâhim, “*Ebû Nüvâs fi enzâri’ d-dârisîne’ l-‘Arabi’ l-muhdesîn*”, el-Câmi‘atü’l-Ürdüniyye, ‘Amman 2003, (Yüksek Lisans Tezi).

Nedim ve Usâme Maraşlı, 1975, *es-Sıhhâh fi’l-Lûğati ve’l-‘Ulûm* (el-Mu’cemu’l- Vasît), Dâru’l-Hadâreti’l-Arabiyye, Beyrut, tsz.

er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir *Muhtârü’s-Sıhâh*, el-Mektebetü’l-‘asrîyye, Beyrut, tsz.

er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî, *Mefâtihu’l-gayb*, Dâr ihyâü’t-türâsi’l-‘arabi, Beyrut, h. 1420, I-XXXII,

Sarı, Nil, “Attar”, *DİA*, IV, s. 94-95.

es-Sekkâkî, Ebû Ya‘kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî, *Miftâhu’l-‘ulûm*, (thk. Naim Zerzûr), Dâru’l-Kutubu’l-‘ilmiyye, Beyrut, 1987.

Sezgin, Fuat, *Târîhu’t-türâsi’l-‘Arabî*, (Arapçaya çev. ‘Arefe Mustafa) I-X, Câmi‘atü’l-İmâm Muhammed b. Su‘ûd el-İslâmiyye, Riyad 1991.

Şevkî Dayf, Ahmed Şevkî ‘Abdüsselâm Dayf, *Târîhu’l-Edebi’l-‘Arabî*, *el-‘Asru’l-‘Abbâsîyyu’l-Evvel*, Kâhire, Dâru’l-Ma’ârif, I-X, tsz.

eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San‘ânî el-Yemenî *Fethu’l-kadîr el-câmi’ beyne fenneyi’r-rivâye ve’ d-dirâye min ‘ilmi’t-tefsîr*, I-VI, Dâr ibn Kesir, Dımaşk, h. 1414.

et-Teftâzânî, Sa‘düddîn Mes‘ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî, *el-Muhtasaru’l-Meânî*, (nşr. Hacı Ahmet Hulusi), Dersaadet, İstanbul, tsz.

Okay, İsmail, “Hiciv”, *DİA*, XVII, s. 447-449.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ebu_Nuvas (erişim tarihi 01.12.2021)

Toprak, M. Faruk “Mersiye”, *DİA*, XXIX, s. 219-221.

Tural, Hüseyin, *Arap Edebiyatında Arûz*, İstanbul, 2011.

Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Livâta”, *DİA*, XXVII, s. 198-200.

Yıldız, Hakkı Dursun, “Abbâsîler”, *DİA*, I, s. 31-48.

Yiğit, İsmail, Ribât, *DİA*, XXXV.

ez-Zehbî; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî, *Siyeru a 'lâmi 'n-nübelâ'*, I-XVIII, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2006.

ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî) *Esâsu'l-Belâga*, (thk. Muhammed Bâsil 'uyûnu's-sûd), I-II, Dâru'l-kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.